ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ

- Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы
- Республиканский информационный научно-методический журнал

№8(24) (2026 ж. Тамыз/Август 2026 г.)

ВЕСТНИК УЧИТЕЛЯ

ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ

«ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының №8(24) (2026 ж. тамыз) шығарылымы.
Выпуск №8(24) (Август 2026 г.) республиканского информационного научно-методического журнала «ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

№ KZ35VPY00132871 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ35VPY00132871

Выдано Комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов информационного научно-методического журнала «ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Уразбекова Р.Т. Мектепке дейінгі ұйымды цифрлық басқарудың заманауи тетіктері 4
Акимова Г.А. Мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын ойын арқылы дамыту....8
Амренова А.С. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік-коммуникативтік дағдыларын дамыту әдістері 13
Бакытова Ш.Т. Мектепке дейінгі тәрбиеде сюжеттік-рөлдік ойындарды қолданудың тиімді жолдары 18
Кулбаева М.Б. Балабақшадағы экологиялық тәрбие:табиғатпен таныстырудың инновациялық әдістері....24
Утаева К.Д. Пайыздар....27
Жумадилдаев Е.К. Оқу - тәрбие процесінде инновациялық педагогикалық технологиялар 30
Реметуллаев А.Н. XIX ғасырдағы мәдениеттің дамуы. 38
Сагынбаева Б.Ж., Еркебаева А.Д. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – сапалы білімнің басты кепілі 40
Сарпекова А.И. Ойын арқылы баланың еркін ойлау және өз ойын жеткізу қабілетін дамыту....42
Сапабек А.Б. Мектепке дейінгі балалардың тілдік-коммуникативтік дағдыларын дамытудағы тәрбиешінің рөлі 45
Ганиваль Б. Мектептің стратегиялық дамуындағы оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық құзыреттілігі 49
Еженханқызы М. Заманауи білім беру ұйымындағы оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық қызметі және білім сапасын арттырудағы рөлі.....54
Шынболатова Г.Ж. Құндылықтық тәрбие – тұлға қалыптастырудың негізі.....56
Бекмаганбетова А.С. Мұғалім – бұрыннан келе жатқан даңғыл жол емес, өз сүрлеуіңді салатын жаңа өткел: тарих пәнінің жас маманының кәсіби ұстанымы 59
Утешов Б.С. Қазіргі мектептегі дене шынықтыру: жас маманның көзқарасы мен инновациялық бағдары 61
Давлетмуратова Г.А. Бастауыш сынып табалдырығы: жас маманның жаңашыл бастамалары мен заманауи білім беру векторы 63
Кабдолданова К.А., Бектемисова М.Т. Жас маманды қолдау: тәлімгерліктің тиімді жолдары 64
Толеубаева Ж.Ж. Ұлттық өнердің жас ізбасарлары....66

Уразбекова Раушан Тауматовна
Директор
“Арай” жекеменшік бөбекжай-бақшасы
Ақтау қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДЫ ЦИФРЛЫҚ БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕТІКТЕРІ

Аннотация: мақалада мектепке дейінгі ұйымды цифрлық басқарудың заманауи білім беру кеңістігіндегі маңызы қарастырылады. Балабақша қызметін басқаруда цифрлық технологияларды қолданудың ұйымдастырушылық, ақпараттық, педагогикалық және әкімшілік мүмкіндіктері ғылыми тұрғыдан талданады. Цифрлық басқару жүйесінің басқарушылық шешімдердің жеделдігін арттыруға, құжат айналымын оңтайландыруға, педагогтердің кәсіби белсенділігін бақылауға, ата аналармен тиімді коммуникация орнатуға және білім беру сапасын деректер негізінде бағалауға ықпалы сипатталады. Сонымен қатар цифрлық трансформация жағдайында балабақша меңгерушісінің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын жаңа талаптар, ақпараттық қауіпсіздік, цифрлық этика және адамға бағытталған басқару қағидалары қарастырылады. Мақалада цифрлық басқаруды тек техникалық жаңғыру емес, мектепке дейінгі ұйымның басқару мәдениетін өзгертуге бағытталған кешенді үдеріс ретінде қарастыру қажеттігі негізделеді.

Кілт сөздер: цифрлық басқару, балабақша менеджменті, мектепке дейінгі ұйым, цифрлық трансформация, білім сапасы, деректерді басқару, ақпараттық жүйе, цифрлық құзыреттілік, басқарушылық шешім, педагогикалық менеджмент.

Қазіргі қоғамдағы цифрлық өзгерістер білім беру жүйесінің барлық деңгейіне жаңа талаптар қойып отыр. Ақпараттық технологиялар адам өмірінің күнделікті салаларына терең еніп, басқару мәдениетінің мазмұнын да өзгертуде. Бұрын білім беру ұйымын басқару көбіне қағаз құжаттарға, ауызша есептерге және дәстүрлі бақылау жүйесіне сүйенсе, бүгінгі таңда басқарушылық шешімдердің сапасы нақты деректерге, цифрлық ресурстарға және жедел ақпарат алмасуға тәуелді болып отыр. Осы өзгерістер мектепке дейінгі ұйымдарға да тікелей қатысты. Балабақшаны цифрлық басқару қазіргі таңда уақыт талабы ғана емес, ұйымның тұрақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды стратегиялық бағытқа айналып келеді.

Мектепке дейінгі ұйымды басқару жүйесі ерекше жауапкершілікті талап етеді. Себебі балабақшада білім беру, тәрбие, денсаулық сақтау, қауіпсіздік, ата аналармен байланыс және педагогикалық ұжымның кәсіби дамуы өзара тығыз байланыста жүзеге асырылады. Осы бағыттардың барлығын бір мезетте тиімді үйлестіру үшін басқарушыға жүйелі ақпарат қажет. Цифрлық технологиялар осы ақпаратты жинауға, өңдеуге, талдауға және нақты басқарушылық шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Сондықтан цифрлық басқару балабақша

меңгерушісінің жұмысын жеңілдететін техникалық құрал ғана емес, ұйымның барлық қызметін үйлестіретін жаңа басқару философиясы ретінде қарастырылуы қажет.

Цифрлық басқарудың негізгі артықшылығы басқару үдерісінің ашықтығы мен жеделдігін арттырудан көрінеді. Меңгеруші ұйымдағы негізгі бағыттардың жағдайы туралы ақпаратты қысқа мерзім ішінде ала алады. Топтардың жұмыс тәртібі, педагогтердің кәсіби белсенділігі, жоспарлардың орындалуы, ата аналармен байланыс және түрлі ұйымдастырушылық мәселелер бойынша мәліметтерді біртұтас цифрлық ортада жүйелеуге болады. Бұл басқарушының ақпаратты әр жерден іздеуіне кететін уақытты қысқартып, нақты мәселеге жедел назар аударуына мүмкіндік береді.

Цифрлық басқару жүйесінде деректердің маңызы ерекше. Қазіргі менеджментте «сезімге сүйенген басқару» ұғымының орнына деректерге негізделген басқару тәсілі кеңінен енгізілуде. Балабақша меңгерушісі белгілі бір шешімді тек жеке пікіріне немесе кездейсоқ бақылауға сүйеніп қабылдамай, нақты көрсеткіштерді талдау арқылы жүзеге асыра алады. Мысалы, педагогтердің кәсіби қажеттілігін анықтау, ата аналардың ұсыныстарын саралау немесе белгілі бір әдістемелік бағыттың тиімділігін бағалау барысында цифрлық сауалнамалар мен электрондық талдау құралдарын пайдалануға болады.

Балабақшаның құжат айналымын цифрландыру да басқару сапасын арттыратын маңызды фактор болып табылады. Қағаз құжаттардың көптігі меңгеруші мен педагогтер үшін қосымша уақыт пен еңбек шығынын талап етеді. Құжаттарды электронды форматта жүйелеу арқылы қажетті ақпаратты жылдам табуға, құжаттардың сақталуын қамтамасыз етуге және қайталанатын әкімшілік жұмыстарды азайтуға мүмкіндік туады. Электрондық жоспарлау, цифрлық есеп беру және ішкі ақпарат алмасу жүйелері басқару үдерісінің тиімділігін арттырады.

Цифрлық басқару балабақша меңгерушісінің уақытын тиімді ұйымдастыруға да ықпал етеді. Қазіргі цифрлық күнтізбелер, электрондық жоспарлау құралдары және автоматтандырылған еске салғыштар маңызды кездесулерді, педагогикалық кеңестерді, әдістемелік іс шараларды және ата аналармен жұмыс уақытын жүйелі жоспарлауға мүмкіндік береді. Уақытты басқарудың цифрлық құралдары басшының күнделікті ұйымдастырушылық міндеттерін реттеп қана қоймай, стратегиялық жоспарлауға көбірек көңіл бөлуіне жағдай жасайды.

Балабақшадағы цифрлық басқарудың маңызды бағыттарының бірі педагогикалық ұжымды басқарумен байланысты. Педагогтердің кәсіби дамуы заманауи мектепке дейінгі ұйымның тұрақты дамуы үшін аса маңызды. Цифрлық платформалар арқылы педагогтердің біліктілігін арттыру курстарына қатысуын, әдістемелік белсенділігін, кәсіби жобаларын және тәжірибе алмасу жұмыстарын жүйелеуге болады. Меңгеруші педагогтің кәсіби жетістігін тек формалды есеп арқылы емес, оның нақты кәсіби белсенділігі мен даму динамикасы негізінде бағалай алады.

Сонымен қатар цифрлық басқару педагогтер арасында тәжірибе алмасудың жаңа мүмкіндіктерін қалыптастырады. Электрондық әдістемелік қорлар, ортақ цифрлық кеңістіктер және онлайн байланыс құралдары педагогтерге өз тәжірибесін бөлісуге, оқу материалдарын жинақтауға және бірлескен жобалар әзірлеуге мүмкіндік береді. Мұндай орта балабақшада кәсіби қауымдастықтың қалыптасуына ықпал етеді. Педагог бір ұйымның жеке қызметкері ретінде ғана емес, ортақ кәсіби дамуға үлес қосатын шығармашылық маман ретінде танылады.

Балабақшаны цифрлық басқарудың тағы бір маңызды артықшылығы ата аналармен коммуникацияны жетілдіру болып табылады. Қазіргі ата аналар ақпаратты жылдам әрі қолжетімді түрде алуға мүдделі. Баланың балабақшадағы күн тәртібі, тәрбиелік іс шаралар, ата аналар жиналыстары және ұйымдағы маңызды жаңалықтар туралы ақпаратты цифрлық байланыс арналары арқылы жедел жеткізуге болады. Бұл ата аналардың балабақша өміріне қатысуын арттырып, ұйым мен отбасы арасындағы сеніктестікті нығайтады.

Дегенмен ата аналармен цифрлық байланыс орнатуда кәсіби этика мен ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтау аса маңызды. Баланың жеке деректері, фотосуреттері және

отбасы туралы ақпарат арнайы қорғауды қажет етеді. Сондықтан балабақша меңгерушісі цифрлық коммуникацияның мүмкіндіктерін пайдаланумен қатар, ақпаратты қорғау мәдениетін де қалыптастыруы тиіс. Цифрлық басқарудың сапасы тек технологиялық мүмкіндіктермен емес, оларды жауапкершілікпен пайдалану деңгейімен анықталады.

Цифрлық технологиялар балабақшадағы ішкі бақылау жүйесін де жетілдіруге мүмкіндік береді. Дәстүрлі бақылау көбіне белгілі бір уақыт аралығында жүргізілсе, цифрлық жүйелер ұйым қызметінің динамикасын жүйелі түрде бақылауға жағдай жасайды. Меңгеруші белгілі бір көрсеткіштердің өзгерісін талдап, мәселенің пайда болу себептерін ерте анықтай алады. Бұл басқаруда алдын алу қағидасын күшейтеді. Мәселе күрделі деңгейге жеткеннен кейін әрекет етудің орнына, оның алғашқы белгілерін байқап, уақытылы шешім қабылдауға мүмкіндік туады.

Мектепке дейінгі ұйымдағы цифрлық басқару білім сапасын бағалау үдерісіне де жаңа көзқарас қалыптастырады. Білім сапасы тек есептік құжаттармен немесе сыртқы бақылау нәтижелерімен өлшенбеуі керек. Баланың даму динамикасы, педагогтің кәсіби белсенділігі, ата аналардың қанағаттану деңгейі және ұйымның ішкі мәдениеті сияқты бірнеше фактор өзара байланыста қарастырылуы қажет. Цифрлық құралдар осы көрсеткіштерді жүйелеуге және ұйымның даму бағытын анықтауға мүмкіндік береді.

Цифрлық басқарудың табысты жүзеге асуы ең алдымен балабақша меңгерушісінің цифрлық құзыреттілігіне байланысты. Басшы цифрлық құралдарды тек пайдаланушы деңгейінде меңгеріп қана қоймай, олардың басқару мақсаттарына сәйкестігін түсінуі қажет. Қандай технология ұйымның нақты мәселесін шешеді, қандай ақпаратты жинау маңызды, цифрлық жүйені педагогтерге қалай түсіндіру керек деген сұрақтарға жауап бере білу басшының кәсіби шеберлігін көрсетеді.

Цифрлық трансформация барысында басшының рөлі де өзгереді. Меңгеруші тек әкімшілік бақылаушы емес, ұйымның цифрлық даму стратегиясын қалыптастыратын көшбасшыға айналады. Ол педагогтердің цифрлық жаңалықтарға деген көзқарасын ескеріп, өзгерістерді біртіндеп енгізуі қажет. Цифрлық жүйені бір күнде толық өзгертуге тырысу ұжымда қарсылық немесе психологиялық қысым туғызуы мүмкін. Сондықтан цифрлық басқару кезең кезеңімен, түсіндіру және қолдау жұмыстары арқылы жүзеге асырылғаны дұрыс.

Балабақшадағы цифрлық басқару адам факторын алмастырмауы тиіс. Мектепке дейінгі ұйымның басты құндылығы адамдық қарым қатынасқа негізделеді. Балаға жылулық, мейірім және эмоционалдық қолдау қажет. Педагогке кәсіби сенім мен қолдау керек. Ата анаға ашық диалог маңызды. Сондықтан цифрлық технологиялар осы адамдық құндылықтарды әлсіретпей, керісінше оларды тиімді ұйымдастыруға қызмет етуі қажет. Технология басқарудың құралы болуы керек, ал басқарудың негізгі өзегі адамға бағытталған көзқарас болып қала береді.

Цифрлық басқару балабақшадағы инновациялық мәдениетті қалыптастыруға да ықпал етеді. Ұжымда жаңа идеяларды қабылдау, технологиялық жаңалықтарды зерттеу және кәсіби тәжірибені жетілдіру үрдісі қалыптасады. Меңгеруші педагогтерді цифрлық жобаларға тарту арқылы олардың шығармашылық әлеуетін аша алады. Мысалы, педагогтер өздерінің әдістемелік тәжірибесін цифрлық форматта жинақтап, ортақ электрондық қор қалыптастыра алады. Мұндай жұмыстар кәсіби дамуға және ұйымның ішкі тәжірибесін сақтауға мүмкіндік береді.

Балабақшаны цифрлық басқару қазіргі кезеңде мектепке дейінгі ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттыратын маңызды факторлардың біріне айналып отыр. Қоғам ата аналарға сапалы тәрбие мен оқыту қызметін ғана емес, ашықтықты, жеделдікті және заманауи басқару мәдениетін де талап етеді. Цифрлық технологияларды тиімді пайдаланатын балабақша өз қызметін жүйелі ұйымдастырып, педагогтердің кәсіби дамуына жағдай жасап, ата аналармен сенімді серіктестік орната алады.

Осылайша, балабақшаны цифрлық басқару ұйым қызметін автоматтандырумен ғана шектелмейді. Ол басқару мәдениетін жаңартуға, шешім қабылдау сапасын арттыруға, педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін дамытуға және білім беру ұйымының ішкі үдерістерін жүйелеуге бағытталған кешенді өзгеріс болып табылады. Цифрлық технологияларды сауатты қолдана білген балабақша меңгерушісі уақыт талабына жауап беретін тиімді басқару моделін қалыптастырады. Алайда цифрлық басқарудың басты мақсаты технологияны көбейту емес, баланың сапалы тәрбиесі мен дамуына қолайлы жағдай жасау екенін ұмытпау қажет. Заманауи балабақша басшысы цифрлық мүмкіндіктерді адамға бағытталған басқару қағидаларымен ұштастыра алған жағдайда ғана мектепке дейінгі ұйымның тұрақты дамуына және жаңа сапалық деңгейге көтерілуіне жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Федорова С. Н., Дождикова Е. И. Цифровые технологии в дошкольном образовании // Наука. Образование. Культура: материалы международной научно практической конференции. – Комрат, 2023. – Т. 2. – С. 262–264.

2. Федорова С. Н., Дождикова Е. И. Цифровые компетенции будущих педагогов дошкольных образовательных организаций // Мир университетской науки: культура, образование. – 2022. – № 8. – С. 58–66. – DOI: 10.18522/2658-6983-2022-8-58-66.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЦИФРОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

Аннотация. В статье рассматривается значение цифрового управления дошкольной организацией в условиях современного образовательного пространства. С научной точки зрения проанализированы организационные, информационные, педагогические и административные возможности применения цифровых технологий в управлении деятельностью детского сада. Раскрыто влияние системы цифрового управления на повышение оперативности принятия управленческих решений, оптимизацию документооборота, мониторинг профессиональной деятельности педагогов, организацию эффективной коммуникации с родителями, а также оценку качества образования на основе анализа данных. Кроме того, рассмотрены новые требования к профессиональной компетентности руководителя дошкольной организации в условиях цифровой трансформации, вопросы информационной безопасности, цифровой этики и принципов человекоориентированного управления. В статье обосновывается необходимость рассматривать цифровое управление не только как техническую модернизацию, но и как комплексный процесс, направленный на совершенствование управленческой культуры дошкольной организации.

Ключевые слова: цифровое управление, менеджмент детского сада, дошкольная организация, цифровая трансформация, качество образования, управление данными, информационная система, цифровая компетентность, управленческое решение, педагогический менеджмент.

Акимова Гульмира Алжановна
Тәрбиеші
«Райяна» бөбекжай балабақшасы
Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Бадам ауылы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мен дамытудың тиімді жолдары қарастырылады. Баланың қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауында сөйлеу, тыңдау, өз ойын жеткізу, сұрақ қою, жауап беру, құрдастарымен бірлесіп әрекет ету дағдыларының маңызы ашылады. Мектепке дейінгі кезеңде ойын баланың жетекші әрекеті болғандықтан, коммуникативтік қабілеттерді дамытуда ойын технологияларын жүйелі қолданудың мүмкіндіктері сипатталады. Сюжеттік-рөлдік, дидактикалық, қимылды, сөздік және шығармашылық ойындардың баланың тілдік белсенділігіне, әлеуметтік қарым-қатынасына, өзара әрекеттесуіне ықпалы көрсетіледі. Сонымен қатар тәрбиешінің ойын ұйымдастырудағы рөлі мен балалардың жеке ерекшеліктерін ескерудің маңыздылығы ұсынылады.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, коммуникативтік дағдылар, ойын, сөйлеу, қарым-қатынас, бала, тәрбиеші, әлеуметтік дағды, ойын технологиясы.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық қалыптасуының маңызды баспалдағы. Осы кезеңде баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасы қалыптасып, өз ойын білдіру, басқа адамның сөзін тыңдау, сұрақ қою, жауап беру, пікір алмасу, достарымен бірлесіп әрекет ету сияқты коммуникативтік дағдылары дами бастайды.

Коммуникативтік дағдылар баланың тек сөйлеу қабілетімен шектелмейді. Ол – баланың өз ойын түсінікті жеткізе білуі, тыңдай алуы, әңгімеге қатысуы, эмоциясын білдіруі, басқа адамдардың пікірін қабылдауы және әлеуметтік ортада өз орнын таба білуі.

Мектепке дейінгі жаста бұл дағдыларды қалыптастырудың ең табиғи жолдарының бірі – ойын. Себебі ойын барысында бала өзін еркін ұстайды, өз қалауымен әрекет етеді, құрдастарымен қарым-қатынасқа түседі және өз тәжірибесін қолданады. Ойын кезінде бала байқамай сөйлеседі, сұрақ қояды, жауап береді, келіседі, келіспейді, көмек сұрайды, досына көмектеседі.

Сондықтан тәрбиеші үшін ойын тек баланың көңілін көтеретін әрекет емес, сонымен қатар баланың сөйлеуін, ойлауын, әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытатын маңызды педагогикалық құрал болуы тиіс.

Коммуникативтік дағдылардың бала дамуындағы маңызы

Коммуникативтік дағдысы жақсы қалыптасқан бала өз ойын ашық жеткізе алады, құрдастарымен оңай қарым-қатынас орнатады және түрлі жағдайларға бейімделе алады. Ол

үлкендердің нұсқауын түсініп, өзіне қойылған сұрақтарға жауап беруге, әңгімеге қатысуға және өз қажеттілігін білдіруге үйренеді.

Мектепке дейінгі жаста қалыптасатын негізгі коммуникативтік дағдыларға мыналар жатады:

- өз ойын сөзбен жеткізу;
- сұрақ қоя білу;
- қойылған сұраққа жауап беру;
- үлкендер мен құрдастарын тыңдау;
- әңгімеге белсенді қатысу;
- сөздерді дұрыс және орынды қолдану;
- эмоция мен сезімді білдіру;
- өтініш жасау және көмек сұрау;
- құрдастарымен келісімге келу;
- бірлескен әрекетке қатысу;
- өзгенің пікірін тыңдау және құрметтеу.

Бұл дағдылардың барлығы баланың күнделікті әрекеті барысында біртіндеп қалыптасады. Сондықтан оларды арнайы сабақ кезінде ғана емес, ойын, серуен, шығармашылық жұмыс, тамақтану және еркін әрекет кезінде де дамыту қажет.

Ойын – коммуникативтік дағдыларды дамытудың тиімді құралы

Мектепке дейінгі баланың табиғи әрекеті – ойын. Бала ойын арқылы қоршаған ортаны танып, әлеуметтік тәжірибе жинақтайды. Ойын барысында ол түрлі рөлдерге еніп, басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренеді.

Мысалы, «Дәрігер» ойынында бала дәрігердің, науқастың немесе ата-ананың рөлін атқара отырып:

– «Қай жеріңіз ауырып тұр?»

– «Қызуыңыз көтеріліп тұр ма?»

– «Дәрі ішіңіз», – сияқты сөз тіркестерін қолданады.

Осы қарапайым әрекеттің өзі баланың сөздік қорын кеңейтіп, сұрақ қою және жауап беру дағдысын қалыптастырады.

«Дүкен» ойынында бала сатып алушы мен сатушының рөлін орындайды. Ол амандасу, заттың атауын айту, сұрау, таңдау, алғыс айту сияқты қарым-қатынас үлгілерін меңгереді.

Ойынның маңызды ерекшелігі – бала өз әрекетін мәжбүрлі түрде емес, қызығушылықпен орындайды. Сондықтан ойын арқылы берілген тапсырма баланың есінде жақсы сақталады.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың мүмкіндігі

Сюжеттік-рөлдік ойындар коммуникативтік дағдыларды дамытуда ерекше орын алады. Мұндай ойындарда балалар нақты өмірдегі әлеуметтік жағдайларды бейнелейді.

Тиімді ойын тақырыптары:

- «Отбасы»
- «Балабақша»
- «Дәрігер»
- «Дүкен»
- «Шаштараз»
- «Қонақ күту»
- «Асхана»
- «Жолда»
- «Кітапхана»
- «Құтқарушылар»

Бұл ойындар барысында бала түрлі әлеуметтік рөлдерді меңгереді. Бір бала сөйлесуші болса, екіншісі тыңдаушы болады. Кейін олардың рөлдері ауысады.

Мысалы, «Қонақ күту» ойынында балалар:

Амандасу → қонақты қарсы алу → сұрақ қою → әңгімелесу → бірге ойнау → шығарып салу

сияқты қарым-қатынас кезеңдерін орындайды.

Осылайша бала күнделікті өмірде қажет болатын әдептілік пен қарым-қатынас мәдениетін ойын арқылы меңгереді.

Сөздік ойындар арқылы сөйлеуді дамыту

Баланың сөйлеу белсенділігін арттыру үшін қысқа әрі қызықты сөздік ойындарды күнделікті қолдануға болады.

«Сиқырлы доп»

Балалар шеңберге тұрады. Тәрбиеші допты бір балаға береді де:

– «Сенің атың кім?»

– «Саған қандай ойын ұнайды?»

– «Бүгін көңіл күйің қандай?» – деп сұрақ қояды.

Бала жауап бергеннен кейін допты келесі балаға береді.

Бұл ойын балалардың өз ойын еркін жеткізуіне және бір-бірін тыңдауына мүмкіндік береді.

«Суретті сөйлет»

Балаларға белгілі бір сурет ұсынылады. Тәрбиеші:

– «Суретте кімдер бар?»

– «Олар не істеп жатыр?»

– «Оқиға қай жерде болып жатыр?»

– «Сен осы жерде болсаң не істер едің?» – деген сұрақтар қояды.

Бұл әдіс баланың байланыстырып сөйлеуін дамытуға көмектеседі.

«Сөйлемді аяқта»

Тәрбиеші сөйлемнің басын айтады:

«Мен балабақшаға келгенде...»

«Мен досыммен бірге...»

«Маған бүгін... ұнады.»

Балалар сөйлемді өз ойларымен жалғастырады.

Мұндай ойын баланың ойлауын, сөздік қорын және сөйлем құрау қабілетін дамытады.

Қимылды ойындар және қарым-қатынас

Қимылды ойындар да коммуникативтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Балалар ойын ережесін тыңдайды, бір-біріне белгі береді, келіседі және ортақ әрекетке қатысады.

Мысалы:

- «Ақ серек, көк серек»;
- «Орамал тастау»;
- «Сақина салу»;
- «Кім жылдам?»;
- «Көңілді пойыз»;
- «Досыңды тап».

Ұлттық ойындарды балалардың жас ерекшелігі мен мүмкіндігіне қарай бейімдеп қолдану арқылы оларды өзара көмекке, ұйымшылдыққа және достық қарым-қатынасқа тәрбиелеуге болады.

Шығармашылық ойындардың маңызы

Кейбір балалар өз ойын сөзбен бірден жеткізе алмауы мүмкін. Мұндай жағдайда шығармашылық әрекет баланың қарым-қатынасқа қосылуына мүмкіндік береді.

Сурет салу, мүсіндеу, жапсыру, қуыршақ театры, ертегіні сахналау сияқты жұмыстар барысында балалар өзара пікір алмасады.

Мысалы, ертегіні сахналау кезінде бала кейіпкердің сөзін айтып қана қоймай, оның көңіл күйін, іс-әрекетін және эмоциясын көрсетуге тырысады.

«Мақта қыз бен мысық», «Шалқан», «Үш аю» сияқты ертегілерді сахналау балалардың:

- сөйлеу белсенділігін;
- есте сақтау қабілетін;
- дауыс ырғағын;
- эмоцияны білдіруін;
- топпен жұмыс жасауын

дамытуға ықпал етеді.

Тәрбиешінің рөлі

Ойынның тиімділігі оны дұрыс ұйымдастыра білетін тәрбиешіге байланысты. Тәрбиеші балаларға дайын жауап беруден гөрі, оларды сөйлесуге ынталандыратын сұрақтар қоюы қажет.

Мысалы:

«Бұл не?» деген сұрақтың орнына:

«Бұл затты қай жерде қолданамыз?»

«Оны кім пайдаланады?»

«Сен бұл затты қалай қолданар едің?»

деген сұрақтарды қолдануға болады.

Тәрбиеші әр баланың сөйлеу белсенділігін бақылап, ұялшақ немесе қарым-қатынасқа сирек түсетін балаларды біртіндеп ойынға қосуы керек.

Ең бастысы – баланың жауабын сынамау. Бала қателескен кезде оны түзету кезінде жылы қарым-қатынас сақтау маңызды. Себебі өзін еркін сезінген бала ғана ойын ашық жеткізуге ұмтылады.

Коммуникативтік дағдыларды дамытуда жеке тәсіл

Топтағы балалардың даму деңгейі бірдей болмайды. Бір бала еркін сөйлесе, екінші бала қысқа жауап беруі мүмкін. Кейбір балалар көпшілік алдында сөйлеуге қиналады.

Сондықтан ойын тапсырмаларын баланың мүмкіндігіне қарай ұйымдастыру тиімді.

Мысалы:

1-деңгей: заттың немесе суреттің атауын айту.

2-деңгей: қысқа сөйлем құрау.

3-деңгей: екі-үш сөйлеммен сипаттау.

4-деңгей: оқиға бойынша шағын әңгіме құрастыру.

Бұл тәсіл әр баланың өз мүмкіндігіне сәйкес нәтижеге жетуіне жағдай жасайды.

Ойын арқылы қалыптасатын нәтижелер

Ойындарды жүйелі қолдану нәтижесінде балаларда:

- сөздік қордың молаюы;
- байланыстырып сөйлеудің дамуы;
- тыңдау мәдениетінің қалыптасуы;
- сұрақ қою және жауап беру қабілетінің артуы;
- өз ойын еркін жеткізу;
- құрдастарымен қарым-қатынас жасау;
- бірлесіп әрекет ету;
- өзгені тыңдау;
- эмоцияны дұрыс білдіру;
- өзіне деген сенімділіктің қалыптасуы

сияқты оң өзгерістер байқалады.

Ойын арқылы дамыған коммуникативтік дағдылар баланың тек балабақшадағы емес, кейінгі мектеп өміріндегі әлеуметтік бейімделуіне де негіз болады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту – тәрбие жұмысының маңызды бағыттарының бірі. Бала өз ойын еркін жеткізе алғанда, тыңдай және түсіне білгенде ғана қоршаған ортамен толыққанды қарым-қатынас жасай алады.

Бұл бағытта ойынның мүмкіндігі өте жоғары. Себебі ойын – балаға табиғи, түсінікті және қызықты әрекет. Ойын барысында бала сөйлеседі, тыңдайды, сұрақ қояды, жауап береді, келіседі, өз пікірін білдіреді және достарымен бірлесіп әрекет етеді.

Сюжеттік-рөлдік, сөздік, дидактикалық, қимылды және шығармашылық ойындарды жүйелі түрде ұйымдастыру арқылы тәрбиеші баланың сөйлеу белсенділігін ғана емес, оның әлеуметтік және эмоционалдық дамуын да қолдай алады.

Әр баланың жеке ерекшелігін ескеріп, оны мадақтап, ойынға еркін қатысуына мүмкіндік беру – нәтижелі жұмыстың басты шарты.

Бала ойында сөйлейді, ойында қарым-қатынас жасайды, ойында өз әлемін танытады. Сондықтан ойын арқылы дамыған коммуникативтік дағды – баланың болашақтағы сенімді қарым-қатынасының берік негізі.

Тәрбиешінің міндеті – баланы сөйлету ғана емес, **оның өз ойын айтуға деген сенімін қалыптастыру.**

Пайдаланылған әдебиеттер

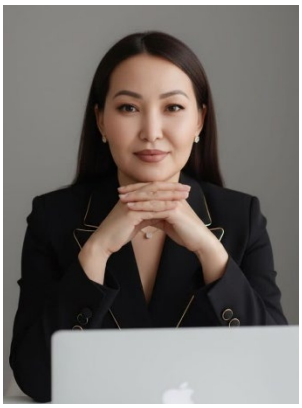
1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология.
4. Эльконин Д.Б. Психология игры.
5. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания.
6. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға арналған әдістемелік құралдар.
7. Қазақ халық педагогикасы мен ұлттық ойындарға арналған әдістемелік еңбектер.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ ИГРУ

Аннотация. В статье рассматриваются эффективные пути формирования и развития коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста. Раскрывается значение таких умений, как речь, слушание, выражение собственных мыслей, умение задавать вопросы, отвечать на них, а также взаимодействовать со сверстниками в процессе общения с окружающим миром. Поскольку в дошкольном возрасте игра является ведущим видом деятельности ребенка, описываются возможности систематического применения игровых технологий для развития коммуникативных способностей. Показано влияние сюжетно-ролевых, дидактических, подвижных, словесных и творческих игр на речевую активность ребенка, его социальное взаимодействие и навыки общения. Кроме того, подчеркивается важность роли воспитателя в организации игровой деятельности и учета индивидуальных особенностей детей.

Ключевые слова: дошкольное воспитание, коммуникативные навыки, игра, речь, общение, ребенок, воспитатель, социальные навыки, игровые технологии.

Амренова Ақмарал Сержанқызы
Тәрбиеші
"Балауса" бөбекжай-балабақшасы
Алматы облысы, Қонаев қаласы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК-КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік-коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудың маңызы қарастырылады. Баланың қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауында тілдің негізгі құрал екені сипатталып, сөздік қорын молайту, байланыстырып сөйлеу, өз ойын еркін жеткізу, сұрақ қою және сұраққа жауап беру, құрдастарымен өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту жолдары ұсынылады. Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісінің күнделікті оқу-тәрбие процесінде қолдануына болатын ойын, әңгімелесу, ертегі, сюжеттік-рөлдік ойын, шығармашылық тапсырмалар және диалогтік қарым-қатынас әдістерінің тиімділігі баяндалады.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, тілдік дағды, коммуникативтік дағды, сөйлеу, сөздік қор, ойын, диалог, қарым-қатынас, тәрбиеші, шығармашылық.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың жеке тұлғалық қасиеттері қалыптасып, қоршаған ортаны танып-білуі, адамдармен қарым-қатынас жасауы және өз ойын тіл арқылы жеткізуі қарқынды дамитын маңызды кезең. Осы уақытта баланың сөйлеу қабілетін дұрыс қалыптастыру оның кейінгі білім алуына, әлеуметтік ортаға бейімделуіне және өзіне деген сенімділігінің артуына тікелей ықпал етеді.

Бала үшін тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, оның ойлауын, есте сақтауын, қиялын және танымдық белсенділігін дамытуға мүмкіндік беретін маңызды құрал. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымда тілдік-коммуникативтік дағдыларды дамыту тәрбие жұмысының негізгі бағыттарының бірі болуы қажет.

Қазіргі балабақшадағы тәрбиешінің міндеті – балаға дайын білім берумен шектелмей, оның еркін сөйлеуіне, өз ойын айтуына, сұрақ қоюына, тыңдауына және басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасауына жағдай жасау. Бұл ретте баланың жас ерекшелігіне сай ойындар мен практикалық әрекеттерді пайдалану ерекше нәтиже береді.

Тілдік-коммуникативтік дағдылардың бала дамуындағы маңызы

Тілдік-коммуникативтік дағды дегеніміз – баланың өз ойын сөзбен жеткізуі, тыңдаушыны түсінуі, сұрақ қоюы, сұраққа жауап беруі, диалогке қатысуы және қарым-қатынас барысында сөйлеу мәдениетін сақтай білуі.

Мектепке дейінгі жастағы бала біртіндеп:

- жаңа сөздерді үйренеді;
- сөздерді дұрыс қолдануға дағдыланады;

- сөйлем құрастырады;
- өз ойын жүйелі жеткізуге үйренеді;
- сұрақ қояды және жауап береді;
- әңгімелесушіні тыңдайды;
- құрдастарымен пікір алмасады;
- өз сезімі мен көңіл күйін сөзбен білдіреді;
- әңгіме, ертегі, оқиға мазмұнын айтып береді;
- қарым-қатынас барысында әдептілік нормаларын меңгереді.

Тілдік дағдысы жақсы қалыптасқан бала өзінің қажеттілігін, тілегін және көңіл күйін еркін білдіре алады. Ол басқа балалармен ойын ұйымдастыруда, ортақ шешім қабылдауда және түрлі жағдайлардан шығуда белсенділік танытады.

Сондықтан тәрбиеші баланың сөйлеуіне мүмкіндік беріп, оны тыңдап, әрбір жауабын қолдап отырғаны маңызды.

Балалардың тілдік-коммуникативтік дағдыларын дамытудың тиімді әдістері

1. Әңгімелесу әдісі

Әңгімелесу – баланың сөйлеу белсенділігін арттырудың қарапайым әрі тиімді тәсілдерінің бірі. Тәрбиеші күнделікті режимдік сәттердің өзінде балалармен еркін әңгіме ұйымдастыра алады.

Мысалы:

– Бүгін таңертең кіммен келдің?

– Ауа райы қандай?

– Демалыс күні не істедің?

– Қандай ойын ойнағанды ұнатасың?

– Досың қандай бала?

Мұндай сұрақтар баланы ойлануға және толық жауап беруге ынталандырады.

Тәрбиеші баладан тек «иә» немесе «жоқ» деген жауап талап етпей, «Неліктен?», «Қалай ойлайсың?», «Одан кейін не болды?» сияқты ашық сұрақтарды көбірек қолданғаны жөн.

2. Дидактикалық ойындар

Мектепке дейінгі жаста ойын – баланың негізгі әрекеті. Сондықтан тіл дамыту жұмыстарын ойын арқылы ұйымдастыру баланың қызығушылығын арттырады.

Тиімді ойындарға:

«Суретті сипатта» – бала суреттегі затты сипаттайды.

«Бұл не?» – тәрбиеші заттың белгілерін айтады, бала оның атауын табады.

«Сөйлемді аяқта» – тәрбиеші сөйлемді бастап, бала жалғастырады.

«Кім не істейді?» – мамандықтар мен әрекеттерді байланыстырып айту.

«Сөзді жалғастыр» – берілген сөзге байланысты басқа сөздер айту.

«Қарама-қарсы сөзді тап» – үлкен–кіші, ұзын–қысқа, жылы–суық сияқты сөздерді ажырату.

Бұл ойындар баланың сөздік қорын молайтып қана қоймай, сөйлем құрау қабілетін де жетілдіреді.

3. Сюжеттік-рөлдік ойындар

Сюжеттік-рөлдік ойындар баланың нақты өмірлік жағдайларды ойын арқылы меңгеруіне мүмкіндік береді.

Мысалы, **«Дүкенде»**, **«Дәрігерде»**, **«Қонақта»**, **«Шаштаразда»**, **«Балабақшада»**, **«Отбасында»** сияқты ойындарды ұйымдастыруға болады.

«Дүкен» ойынында бала сатушы немесе сатып алушы рөлін атқара отырып:

– Сәлеметсіз бе!

– Маған алма беріңізші.

– Қанша тұрады?

– Рақмет!

сияқты қарапайым диалогтерді қолданады.

Ойын барысында бала қарым-қатынас мәдениетін, кезек күтуді, тыңдауды және өз ойын жеткізуді үйренеді.

4. Ертегі арқылы сөйлеуді дамыту

Ертегі – баланың тілін дамытудың тиімді құралдарының бірі. Ертегіні тыңдау арқылы бала жаңа сөздермен танысады, кейіпкерлердің іс-әрекетін талдайды және оқиға желісін есте сақтайды.

Ертегіні оқып болғаннан кейін тәрбиеші:

- «Ертегіде кімдер болды?»
- «Басты кейіпкер қандай болды?»
- «Ол не істеді?»
- «Сен оның орнында болсаң не істер едің?»
- «Ертегі қалай аяқталды?»

деген сұрақтар арқылы баланың байланыстырып сөйлеуіне жағдай жасайды.

Сонымен қатар балаларға ертегінің соңын өздері ойлап табуды немесе кейіпкерлердің рөлдерін бөліп алып сахналауды ұсынуға болады.

5. Суретпен жұмыс

Суретпен жұмыс жасау баланың бақылау, сипаттау және байланыстырып сөйлеу қабілетін дамытады.

Тәрбиеші бір суретті көрсетіп:

«Суретте не көріп тұрсың?», **«Балалар не істеп жатыр?»**, **«Оқиға қай жерде болып жатыр?»**, **«Одан кейін не болуы мүмкін?»** деген сұрақтар қояды.

Баланың жауабын толықтыруға асықпай, оған өз ойын аяқтауға мүмкіндік беру қажет.

Сурет бойынша әңгіме құрастыру баланың сөздерді байланыстырып қолдануына, оқиғаның ретін сақтап сөйлеуіне көмектеседі.

Диалогтік қарым-қатынасты қалыптастыру

Баланың коммуникативтік қабілетін дамытуда диалогтің орны ерекше. Тәрбиеші баламен сөйлескен кезде оның жауабын тыңдап, пікіріне құрметпен қарауы қажет.

Мысалы, бала қандай да бір оқиға туралы айтып берсе, тәрбиеші оның сөзін бөліп жібермей тыңдап, кейін қосымша сұрақ қоюы тиімді.

«Сенің ойыңша қалай?», **«Неліктен бұлай болды деп ойлайсың?»**, **«Сен не істер едің?»** деген сұрақтар баланың өз пікірін қалыптастыруына ықпал етеді.

Балалар арасындағы жұптық және топтық жұмыстар да коммуникативтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Бірлескен ойын кезінде балалар бір-бірімен келіседі, пікір білдіреді, өтініш жасайды және өз ойын қорғайды.

Саусақ ойындары мен ұсақ моториканың тіл дамытудағы рөлі

Ұсақ моториканы дамыту жұмыстары да баланың сөйлеу белсенділігімен тығыз байланысты. Саусақ жаттығулары, мүсіндеу, жапсыру, моншақ тізу, құрастыру, сурет салу сияқты әрекеттер баланың қол қимылын жетілдіреді.

Мысалы, саусақ жаттығуын тақпақпен немесе қысқа өлең жолдарымен бірге орындау баланың сөздерді қайталауына, дыбыстарды дұрыс айтуына және есте сақтауына ықпал етеді.

Сондықтан тіл дамыту жұмыстарын тек арнайы ұйымдастырылған іс-әрекетпен шектемей, күнделікті шығармашылық жұмыстармен ұштастыру маңызды.

Тәрбиешінің сөйлеу мәдениеті – балаға үлгі

Баланың тілдік дамуына тәрбиешінің сөйлеу мәнері тікелей әсер етеді. Бала көбіне ересектердің сөздерін қайталау арқылы тілдік үлгілерді меңгереді.

Сондықтан тәрбиеші:

- сөздерді анық және дұрыс айтуы;
- сөйлемдерді түсінікті құруы;
- балаларға асықпай сөйлеуі;
- жаңа сөздердің мағынасын түсіндіруі;
- баланың жауабын мұқият тыңдауы;

• қате жауап берген жағдайда оны ұялтпай түзетуі;

• әр баланың сөйлеуге деген қызығушылығын қолдауы қажет.

Тәрбиешінің жылы қарым-қатынасы баланың өзін еркін сезінуіне мүмкіндік береді. Өз ойын айтуға қорықпайтын бала біртіндеп белсенді сөйлесуге үйренеді.

Ата-анамен бірлескен жұмыстың маңызы

Баланың тілдік-коммуникативтік дамуы балабақшада ғана емес, отбасында да жалғасуы қажет. Осыған байланысты тәрбиеші ата-аналарға үй жағдайында баламен көбірек сөйлесуге кеңес бергені дұрыс.

Ата-аналар баламен бірге кітап оқып, суреттерді талқылап, күн ішінде болған оқиғалар туралы әңгімелесіп, баланың сұрақтарына толық жауап бергені маңызды.

Мысалы, кешкі уақытта:

«Бүгін балабақшада не қызықты болды?»,

«Қандай ойын ойнадың?»,

«Кіммен бірге ойнадың?»,

«Бүгін қандай жаңа нәрсе үйрендің?»

деген сұрақтар қоюға болады.

Мұндай қарапайым әңгімелер баланың сөздік қорын байытып, ата-анамен эмоционалдық байланысын да нығайтады.

Әрине. Мақаланың **қорытындысын көлемдірек**, ал **пайдаланылған әдебиеттер тізімін 20 дереккөзге** дейін толықтырып беремін. Төмендегі бөлікті алдыңғы мақалаңыздың соңына тікелей қоса аласыз.

Қорытынды

Қорыта келе, мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік-коммуникативтік дағдыларын дамыту – баланың жалпы тұлғалық, танымдық және әлеуметтік дамуының маңызды негіздерінің бірі болып табылады. Баланың қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауы, өз ойын еркін жеткізуі, сұрақ қоя білуі, жауап беруі, өз сезімін білдіруі және басқа адамдарды тыңдауы ең алдымен оның тілдік қабілетінің қалыптасуымен байланысты.

Мектепке дейінгі кезеңде баланың сөйлеу белсенділігі неғұрлым дұрыс ұйымдастырылса, оның кейінгі білім алу үдерісіне бейімделуі де соғұрлым жеңіл болады. Себебі тіл арқылы бала қоршаған әлемді танып, алған ақпаратын өңдеп, өзінің көзқарасын қалыптастырады. Сондықтан балабақшадағы әрбір ұйымдастырылған іс-әрекет баланың сөйлеуіне, пікір айтуына және қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретіндей ұйымдастырылуы қажет.

Баланың тілдік-коммуникативтік дағдыларын дамытуда ойын технологияларының орны ерекше. Ойын барысында бала өзін еркін сезінеді, өзара қарым-қатынасқа түседі, жаңа сөздерді қолданады, сөйлем құрайды және белгілі бір жағдаятқа байланысты өз ойын білдіреді. Әсіресе сюжеттік-рөлдік, дидактикалық, қимылды және сөздік ойындар баланың сөйлеу белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен бірге ертегі тыңдау, ертегіні мазмұндау, кейіпкерлердің рөлдерін сомдау, сурет бойынша әңгіме құрастыру, жұмбақ шешу, мақал-мәтелдермен жұмыс жасау сияқты әдістер де баланың сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеуін жетілдіреді. Мұндай жұмыстарды жүйелі түрде ұйымдастыру баланың сөздерді орынды қолдануына және өз ойын бірізді жеткізуіне жағдай жасайды.

Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі де баланың сөйлеу дамуына тікелей ықпал етеді. Тәрбиеші баламен сөйлескенде оның жас ерекшелігін ескеріп, сөздерді анық әрі түсінікті қолдануы, баланың жауабын мұқият тыңдауы және оны өз ойын толық айтуға ынталандыруы қажет. Баланың жауабын бірден түзете бермей, қателігін жұмсақ түрде түсіндіру оның сөйлеуге деген сенімін сақтауға көмектеседі.

Баланың коммуникативтік дағдысын дамыту үшін арнайы ұйымдастырылған іс-әрекетпен қатар, күнделікті режимдік сәттердің мүмкіндігін тиімді пайдалану маңызды. Таңертеңгі қабылдау, серуендеу, тамақтану, киіну, шығармашылық жұмыстар, еркін ойын

және кешкі уақытта ата-анасын күту кезінде де балалармен шағын әңгімелер жүргізуге болады. Осындай күнделікті қарым-қатынастар баланың сөздік қорын табиғи түрде толықтырады.

Тілдік-коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруда баланың жеке ерекшеліктерін ескеру де маңызды. Кейбір балалар көп сөйлеп, өз ойын еркін жеткізсе, кейбір балалар ұялшақ болып, әңгімеге бірден араласа бермейді. Сондықтан тәрбиеші әр баланың сөйлеу белсенділігін бақылап, оған жеке қолдау көрсетуі қажет. Ұялшақ балаға жұптық ойындар, шағын топтағы тапсырмалар ұсынылса, белсенді балаларға өз ойын кеңейтіп айтуға бағытталған шығармашылық тапсырмалар беруге болады.

Ата-анамен бірлескен жұмыс та баланың сөйлеу қабілетін жетілдірудің маңызды шарты болып табылады. Балабақша мен отбасы арасындағы өзара байланыс жүйелі болған жағдайда баланың тілдік ортасы кеңейеді. Үй жағдайында ата-ананың баламен әңгімелесуі, бірге кітап оқуы, суреттерді талдауы, баланың күн ішінде болған оқиғалар туралы әңгімесін тыңдауы оның сөйлеуіне оң әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана.
4. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамытудың нормативтік-әдістемелік құжаттары.
5. Выготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Лабиринт.
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение.
7. Ушинский К.Д. Родное слово: книга для детей и родителей. – Москва.
8. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников. – Москва: Издательство Института психотерапии.
9. Ушакова О.С. Программа развития речи детей дошкольного возраста в детском саду. – Москва: ТЦ Сфера.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВЫХ И КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация. В статье рассматривается значение формирования языковых и коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста. Описывается роль языка как основного средства общения ребенка с окружающим миром. Предлагаются способы развития словарного запаса, связной речи, умения свободно выражать свои мысли, задавать вопросы и отвечать на них, а также взаимодействовать со сверстниками. Кроме того, раскрывается эффективность методов, которые воспитатель дошкольной организации может применять в повседневном образовательном процессе, таких как игровые технологии, беседа, сказка, сюжетно-ролевые игры, творческие задания и диалоговое общение.

Ключевые слова: дошкольное воспитание, языковые навыки, коммуникативные навыки, речь, словарный запас, игра, диалог, общение, воспитатель, творчество.

Бакытова Шынар Турсыновна
Тәрбиеші
"Раушан Ана" бөбекжай-балабақшасы
Алматы облысы, Талғар ауданы, Еркін ауылы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕДЕ СЮЖЕТТІК-РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу мен оқыту үдерісінде сюжеттік-рөлдік ойындарды қолданудың маңызы қарастырылады. Сюжеттік-рөлдік ойындардың баланың әлеуметтік, коммуникативтік, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытудағы мүмкіндіктері сипатталады. Ойын барысында баланың өз ойын еркін жеткізуі, құрдастарымен қарым-қатынас жасауы, белгілі бір рөлді орындауы, жауапкершілік алуы және түрлі әлеуметтік жағдайларды түсінуі қарастырылады. Сонымен қатар тәрбиешіге сюжеттік-рөлдік ойындарды тиімді ұйымдастырудың әдістері мен практикалық жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, сюжеттік-рөлдік ойын, ойын технологиясы, бала дамуы, қарым-қатынас, шығармашылық, әлеуметтік дағды, коммуникативтік дағды, тәрбиеші.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың жеке тұлғалық қасиеттері қалыптасатын, қоршаған ортаны танып-білетін және әлеуметтік қарым-қатынастың алғашқы дағдыларын меңгеретін маңызды кезең. Осы уақытта бала қоршаған адамдардың әрекетін бақылап қана қоймай, оларды ойын барысында қайталау арқылы өмірлік тәжірибе жинақтайды.

Баланың негізгі әрекеті – ойын. Ойын арқылы бала қоршаған әлемді таниды, өзінің қызығушылығын білдіреді, құрдастарымен қарым-қатынас жасайды және түрлі әлеуметтік рөлдерді меңгереді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымда ойын технологияларын дұрыс пайдалану баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін тиімді педагогикалық тәсілдердің бірі болып табылады.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың ерекшелігі – баланың белгілі бір рөлге еніп, сол рөлге сәйкес әрекет етуі. Мысалы, бала «дәрігер», «мұғалім», «сатушы», «аспаз», «құрылысшы», «жүргізуші» немесе «отбасы мүшесі» рөлін атқара отырып, ересектердің іс-әрекетін ойын түрінде бейнелейді.

Мұндай ойындар баланың қиялын дамытып қана қоймай, оны әлеуметтік ортадағы түрлі қарым-қатынастарға дайындайды.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың бала дамуындағы маңызы

Сюжеттік-рөлдік ойындар баланың бірнеше даму бағытына қатар әсер етеді. Ең алдымен, ол баланың қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастырады. Ойын барысында

балалар бір-бірімен сөйлеседі, сұрақ қояды, жауап береді, өз рөлін түсіндіреді және ортақ шешім қабылдайды.

Мысалы, «Дүкен» ойынында бір бала сатушы, екіншісі сатып алушы болады. Олар:

– Сәлеметсіз бе!

– Сізге не керек?

– Маған нан мен алма беріңізші.

– Тағы не аласыз?

– Рақмет!

сияқты диалогтерді пайдаланады.

Осы қарапайым әрекеттің өзі баланың сөздік қорын молайтып, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сюжеттік-рөлдік ойын барысында бала:

- өз ойын жеткізуге;
- басқа адамды тыңдауға;
- сұрақ қоюға;
- сұраққа жауап беруге;
- кезек сақтауға;
- келісімге келуге;
- өз рөлін орындауға;
- жауапкершілік танытуға;
- шығармашылықпен ойлауға;
- түрлі әлеуметтік жағдайларды түсінуге үйренеді.

Сюжеттік-рөлдік ойындарды ұйымдастырудың негізгі кезеңдері

Сюжеттік-рөлдік ойынды тиімді ұйымдастыру үшін тәрбиеші бірнеше кезеңді ескергені дұрыс.

Бірінші кезең – ойын тақырыбын таңдау

Ойын тақырыбы балалардың жас ерекшелігіне және күнделікті өмірлік тәжірибесіне сәйкес болуы қажет.

Мысалы:

- «Отбасы»
- «Дәрігер»
- «Дүкен»
- «Шаштараз»
- «Асхана»
- «Балабақша»
- «Қонақта»
- «Құрылысшылар»
- «Жол сақшылары»
- «Саяхат»
- «Әуежай»
- «Кітапхана»
- «Ветеринарлық емхана»

сияқты тақырыптарды таңдауға болады.

Екінші кезең – ойын ортасын дайындау

Баланың ойынға қызығушылығын арттыру үшін ойын ортасын дұрыс ұйымдастыру қажет. Ол үшін арнайы бұрыштар, ойыншықтар, киімдер, атрибуттар және түрлі заттар пайдалануға болады.

Мысалы, «Дәрігер» ойыны үшін:

- дәрігер халаты;
- ойыншық медициналық құралдар;
- дәрі қобдишасы;

- термометр;
- үстел;
- орындық;
- қуыршақтар қажет болуы мүмкін.

«Дүкен» ойыны үшін:

- ойыншық азық-түліктер;
- себет;
- касса;
- ақша үлгілері;
- сөрелер;
- сауда дорбалары пайдалануға болады.

Ойын ортасы неғұрлым мазмұнды болса, баланың ойынға қызығушылығы да соғұрлым жоғары болады.

Үшінші кезең – рөлдерді бөлу

Балаларға рөлдерді өзара бөлісуге мүмкіндік берген жөн. Бұл олардың дербестігін қалыптастырады.

Мысалы, «Аурухана» ойынында:

- дәрігер;
- медбике;
- науқас;
- тіркеуші;
- жедел жәрдем жүргізушісі

сияқты рөлдер ұсынылады.

Тәрбиеші балаларға барлық рөлдің маңызды екенін түсіндіруі керек. Белгілі бір бала бір рөлді үнемі орындап қана қоймай, әртүрлі рөлдерді алмастырып ойнағаны дұрыс.

Төртінші кезең – ойын барысын ұйымдастыру

Ойын барысында тәрбиеші тікелей басқарып кетпей, балалардың өздігінен әрекет етуіне мүмкіндік бергені жөн.

Тәрбиешінің негізгі міндеті – қажет кезде бағыт беру, қосымша сұрақ қою және ойынның дамуына жағдай жасау.

Мысалы:

«Дәрігерге тағы қандай науқас келді?»

«Науқастың жағдайын қалай тексереміз?»

«Дәрігер қандай кеңес береді?»

сияқты сұрақтар арқылы ойын желісін кеңейтуге болады.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың тиімді түрлері

«Дәрігер» ойыны

Бұл ойын балаларға медицина қызметкерлерінің еңбегі туралы түсінік береді. Балалар дәрігер мен науқас арасындағы қарым-қатынасты бейнелейді.

Ойын барысында балалар:

- амандасу;
- шағымын айту;
- сұраққа жауап беру;
- дәрігердің кеңесін тыңдау;
- денсаулықты күту туралы түсінік қалыптастыру дағдыларын меңгереді.

«Дүкен» ойыны

«Дүкен» ойыны балалардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырумен қатар, қарапайым қаржылық түсініктерді беруге мүмкіндік береді.

Балалар тауар таңдайды, оның бағасын сұрайды, сатып алады және сатушымен сөйлеседі.

Ойын арқылы:

- ақша туралы бастапқы түсінік;
- заттарды салыстыру;
- таңдау жасау;
- сыпайы сөйлесу;
- кезек сақтау дағдылары қалыптасады.

«Отбасы» ойыны

«Отбасы» ойыны баланың жақын адамдармен қарым-қатынасын түсінуіне мүмкіндік береді.

Балалар:

- әке;
- ана;
- әже;
- ата;
- аға;
- әпке;
- бала

сияқты рөлдерді орындайды.

Ойын барысында отбасы мүшелеріне көмектесу, үлкендерді сыйлау, кішіге қамқор болу сияқты адамгершілік құндылықтар қалыптасады.

«Шаштараз» ойыны

Бұл ойында балалар шаштараз бен клиенттің қарым-қатынасын бейнелейді. Клиент өз қалауын айтады, шаштараз қызмет көрсетеді.

Ойын баланың диалогтік сөйлеуін және қызмет көрсету мәдениетін дамытуға мүмкіндік береді.

«Құрылысшылар» ойыны

Балалар құрылысшы, сәулетші, жүргізуші сияқты рөлдерді орындап, құрылыс үдерісін бейнелейді.

Бұл ойын:

- жоспарлау;
- бірлесіп жұмыс жасау;
- кеңістікті бағдарлау;
- құрастыру;
- өзара келісу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Сюжеттік-рөлдік ойын арқылы коммуникативтік дағдыларды дамыту

Сюжеттік-рөлдік ойындардың маңызды артықшылықтарының бірі – баланың еркін қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беруі.

Ойын кезінде бала дайын мәтінді жаттап айтпайды. Ол қалыптасқан жағдаятқа байланысты өз сөзін қолданады. Сондықтан ойын барысында табиғи сөйлеу қалыптасады.

Тәрбиеші балаларға:

- «Сен не сұрар едің?»
- «Оған қалай жауап бересің?»
- «Досыңнан қалай көмек сұрайсың?»
- «Егер сатып алған затың ұнамай қалса, не істейсің?»
- «Науқасқа қандай кеңес берер едің?»

сияқты жағдаяттық сұрақтар қоя алады.

Мұндай сұрақтар баланы ойлануға және өз ойын сөзбен жеткізуге ынталандырады.

Сюжеттік-рөлдік ойын арқылы шығармашылық қабілетті дамыту

Ойын баланың қиялы мен шығармашылығын дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Бала ойын барысында дайын сценариймен ғана шектелмей, оқиғаны өз қалауынша өзгерте алады.

Мысалы, «Саяхат» ойынында балалар қайда баратынын, қандай көлікпен жүретінін және саяхат кезінде қандай оқиғалар болатынын өздері ойластыра алады.

Тәрбиеші:

«Бүгін сендер қайда саяхатқа шығасыңдар?»

«Жолда қандай жағдай болды?»

«Қандай көмек қажет болды?»

деген сұрақтар арқылы балалардың қиялын дамытады.

Тәрбиешінің сюжеттік-рөлдік ойындағы рөлі

Тәрбиеші сюжеттік-рөлдік ойын кезінде ұйымдастырушы, бағыттаушы және бақылаушы қызметін атқарады.

Тәрбиеші:

1. Ойын тақырыбын ұсынады.
2. Балалардың қызығушылығын анықтайды.
3. Қажетті атрибуттарды дайындайды.
4. Рөлдерді бөлуге көмектеседі.
5. Ойын ережесін түсіндіреді.
6. Балалардың өздігінен әрекет етуіне мүмкіндік береді.
7. Қажет болған жағдайда ойын желісін кеңейтеді.
8. Балалардың қарым-қатынасын бақылайды.
9. Ойын соңында балалармен бірге қорытынды жасайды.

Ең бастысы – тәрбиеші балалардың орнына ойнамауы керек. Ойынның негізгі кейіпкерлері балалардың өздері болғаны дұрыс.

Ойын соңындағы рефлексияның маңызы

Ойын аяқталғаннан кейін қысқаша рефлексия жүргізу тиімді.

Балаларға:

- «Саған қай рөл ұнады?»
- «Ойын кезінде не қызықты болды?»
- «Қандай қиындық кездесті?»
- «Кімге көмектестің?»
- «Келесі жолы ойынды қалай өзгертеміз?»

деген сұрақтар қойылады.

Бұл баланың өз әрекетін бағалауына, ойын тәжірибесін талдауына және сөйлеу белсенділігін арттыруына мүмкіндік береді.

Сюжеттік-рөлдік ойындарды тиімді ұйымдастырудың шарттары

Сюжеттік-рөлдік ойындардың нәтижелі болуы үшін төмендегі шарттарды сақтау маңызды:

Біріншіден, ойын баланың жас ерекшелігіне сәйкес болуы керек.

Екіншіден, балаға таңдау еркіндігі берілуі қажет.

Үшіншіден, ойын ортасы қауіпсіз әрі қызықты ұйымдастырылуы тиіс.

Төртіншіден, балалардың барлығын ойынға қатыстыруға жағдай жасау қажет.

Бесіншіден, бір ғана баланың үнемі көшбасшы болуына жол бермей, рөлдерді ауыстырып отырған дұрыс.

Алтыншыдан, ойын барысында баланың сөйлеуіне және өз ойын білдіруіне мүмкіндік берілуі керек.

Жетіншіден, тәрбиеші ойынға бақылаушы әрі бағыттаушы ретінде қатысқаны жөн.

Қорытынды

Қорыта келе, сюжеттік-рөлдік ойындар – мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу мен оқытуда қолдануға болатын тиімді педагогикалық құралдардың бірі. Оның басты ерекшелігі – баланың білім мен тәрбиені дайын күйінде қабылдамай, оны ойын барысында өз әрекеті арқылы меңгеруінде.

Сюжеттік-рөлдік ойындар арқылы бала қоршаған ортаны танып, адамдардың еңбегі туралы түсінігін кеңейтеді, әлеуметтік рөлдерді меңгереді және түрлі өмірлік жағдаяттарды

ойын арқылы тәжірибеден өткізеді. Бұл баланың әлеуметтік ортаға бейімделуіне, өзіне деген сенімінің артуына және дербес әрекет етуіне оң ықпал етеді.

Ойын барысында балалар бір-бірімен сөйлеседі, пікір алмасады, келіседі, өзара көмек көрсетеді. Осы арқылы олардың коммуникативтік дағдылары қалыптасады. Баланың сөздік қоры молайып, байланыстырып сөйлеуі, сұрақ қоюы, жауап беруі және өз ойын жүйелі жеткізуі жетіледі.

Сонымен қатар сюжеттік-рөлдік ойындар баланың шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Бала ойынның мазмұнын өзі толықтырып, жаңа сюжеттер ойлап табады, кейіпкерлердің әрекетін түрлендіреді. Мұндай шығармашылық әрекеттер баланың қиялын, ойлауын және бастамашылдығын дамытады.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың тәрбиелік мүмкіндігі де жоғары. «Отбасы», «Дәрігер», «Дүкен», «Балабақша», «Құрылысшылар», «Шаштараз», «Қонақта» сияқты ойындар арқылы балалар үлкендерді құрметтеу, кішіге қамқор болу, еңбекті бағалау, сыпайы қарым-қатынас жасау, жауапкершілік және өзара көмек көрсету сияқты қасиеттерді меңгереді.

Тәрбиеші үшін ең маңызды міндет – баланың орнына шешім қабылдау емес, оның өздігінен әрекет етуіне жағдай жасау. Ойын кезінде балаға таңдау жасауға, рөлін анықтауға, ойын желісін өзгертуге және өз пікірін білдіруге мүмкіндік берген жағдайда оның белсенділігі артады.

Сондықтан сюжеттік-рөлдік ойындарды балабақшадағы оқу-тәрбие процесінің қосымша бөлігі ретінде ғана емес, баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды педагогикалық әдіс ретінде қарастыруға болады.

Жүйелі түрде ұйымдастырылған сюжеттік-рөлдік ойындар баланың әлеуметтік, эмоционалдық, коммуникативтік, танымдық және шығармашылық дамуына кешенді түрде ықпал етеді. Тәрбиеші ойын мазмұнын баланың күнделікті өмірімен байланыстырып, заманауи және ұлттық мазмұндағы сюжеттермен толықтырып отырған жағдайда оның тәрбиелік әсері одан әрі арта түседі.

Демек, сюжеттік-рөлдік ойындарды дұрыс ұйымдастыру – баланың бүгінгі белсенділігін ғана емес, оның болашақтағы қарым-қатынас мәдениеті мен әлеуметтік бейімделуіне де негіз болатын маңызды педагогикалық жұмыс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана.
2. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы.
4. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Смысл.
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение.
7. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Педагогика.
8. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. – Москва: Педагогика.
9. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат.
10. Мухина В.С. Возрастная психология. – Москва: Академия.
11. Смирнова Е.О. Детская психология. – Москва: Владос.
12. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. – Москва: Академия.
13. Ушакова О.С. Развитие речи детей дошкольного возраста. – Москва: ТЦ Сфера.
14. Гербова В.В. Развитие речи в детском саду. – Москва: Мозаика-Синтез.
15. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников. – Москва: Академия.
16. Бородич А.М. Методика развития речи детей. – Москва: Просвещение.

Кулбаева Махаббат Болатовна
Тәрбиеші
“Раушан Ана” бөбекжай балабақшасы
Алматы облысы, Талғар аудан, Еркін ауылы

БАЛАБАҚШАДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ:ТАБИҒАТПЕН ТАНЫСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа. Бұл мақалада балабақшадағы экологиялық тәрбиенің өзектілігі мен оны жүзеге асырудың инновациялық әдістері қарастырылады. Автор дәстүрлі тәсілдерден басқа, STEAM-технологиясын, эксперименттер мен зертханалық әрекеттерді, табиғаттағы ашық ойындарды, цифрлық құралдарды, экологиялық ертегілер мен рөлдік ойындарды, сондай-ақ ата-аналарды тарту жолдарын ұсынады. Мақала балалардың табиғатқа деген құрметін, жауапкершілігін, бақылағыштығы мен сыни ойлауын дамытуға бағытталған практикалық кеңестерге толы. Балабақша тәрбиешілері, әдіскерлер, педагог-психологтар және ата-аналар үшін арналған.

Кілт сөздер: экологиялық тәрбие, балабақша, инновациялық әдістер, STEAM-технология, эксперимент, табиғатпен таныстыру, ойын технологиялары, цифрлық құралдар, экологиялық ертегілер, рөлдік ойындар, ата-аналармен бірлестік, мектепке дейінгі тәрбие.

Бүгінгі бала – ертеңгі жауапты азамат. Егер біз оның бойына табиғатқа деген сүйіспеншілікті ерте жастан сіңіре алсақ, келешек ұрпақ экологиялық мәселелерді шешуге қабілетті болады. Бірақ заманауи балаға табиғатты қалай таныстыру керек? Ойын, тәжірибе, технология және шығармашылықты үйлестіретін жаңа әдістер – бүгінгі таңдағы басты жауап.

Кіріспе

Неліктен экологиялық тәрбие балабақшадан басталуы керек?

Баланың дүниетанымы 3-7 жас аралығында қалыптаса бастайды. Дәл осы кезеңде оның табиғатқа деген көзқарасы, тіршілік иелеріне деген қарым-қатынасы, экологиялық мәдениетінің іргетасы қаланады. Зерттеулер көрсеткендей, балабақшада экологиялық тәрбие алған балалар кейіннен табиғатты қорғауға бейім болып өседі, оларда жауапкершілік пен эмпатия жоғары деңгейде дамиды.

Алайда дәстүрлі әдістер – сурет салу, өлең жаттау, бейнефильм көру – бүгінгі бала үшін жеткіліксіз. Ол тәжірибе, зерттеу, өзара әрекет арқылы ғана терең түсінік қалыптастырады. Сондықтан балабақшаларда инновациялық әдістерді қолдану – заман талабы.

1. STEM/STEAM әдісі: Ғылым мен өнердің тоғысы

STEAM – бұл Science (ғылым), Technology (технология), Engineering (инженерия), Art (өнер), Mathematics (математика) сөздерінің қысқартылған түрі. Бұл әдіс балаларға табиғат құбылыстарын зерттеуге, эксперимент жасауға және нәтижесін шығармашылықпен көрсетуге мүмкіндік береді.

Мысал жоба: «Кішкентай бағбандар»

· Ғылым: Балалар тұқым отырғызып, оның өсу кезеңдерін бақылайды (топырақ, су, күн сәулесінің рөлі).

· Технология: Өсімдіктің өсуін күнделікке түсіреді (сурет салады немесе планшетпен фотоға түсіреді).

· Инженерия: Шөптен немесе қалдық материалдардан қоректік жәшіктер жасайды.

· Өнер: Өскен өсімдіктің суретін салады, күнделік безендіреді.

· Математика: Өсімдіктің биіктігін сызғышпен өлшеп, салыстырады.

Нәтиже: Балалар табиғат циклін тәжірибе жүзінде түсінеді, есеп жүргізуді, байқағыштықты, шығармашылықты меңгереді.

2. Эксперимент және зертханалық әрекет

Балалар – табиғи зерттеушілер. Олар «не?», «неге?», «қалай?» деген сұрақтарды жақсы көреді. Сондықтан экологиялық тәрбиеде эксперименттер ерекше орын алуы тиіс.

Бірнеше қарапайым тәжірибе:

· «Судан мұзға, мұздан буға»: Судың үш күйін (сұйық, қатты, газ) бақылау.

· «Таза ауа қайда?»: Ұсақ пластик стакандарды бөлмеге, көшеге, тоңазытқышқа қойып, ауаның температурасы мен тазалығын салыстыру.

· «Топырақ құрамы»: Топырақты суға салып, құм, саз, органикалық қалдықтардың бөлінуін бақылау.

Бұл әдіс балалардың сыни ойлауын, болжау қабілетін және ғылыми көзқарасын дамытады. Ал ең бастысы – олар экологиялық заңдылықтарды жаттамай, өз тәжірибесімен түйсінеді.

3. Табиғатта ойнау: Ашық алаңдағы сауатты ойындар

Көптеген балабақшаларда табиғатпен таныстыру тек топ ішінде ғана өтеді. Ал инновациялық тәсіл – балаларды табиғаттың өзіне апару, оларға ағашты, гүлді, жәндіктерді тірідей көруге, ұстауға, иіскеуге мүмкіндік беру.

Мысал ойын: «Табиғат тыңшылары»

Тәрбиеші балаларға тапсырмалар парағын береді:

· «Бір құмырсқаны тауып, оның қайда бара жатқанын бақыла»

· «Қанша түрлі жапырақ таба аласың?»

· «Бұлттың пішіні қандай?»

· «Ең биік ағаш пен ең аласа ағашты салыстыр»

Балалар бақылауларын сурет салып немесе ауызша айтып беру арқылы қорытындылайды. Мұндай ойын баланың зейінін, бақылағыштығын және табиғатқа деген құрметін арттырады.

4. Цифрлық технологияларды пайдалану

Заманауи балалар «цифрлы ұрпақ» болып өсіп жатыр. Сондықтан экологиялық тәрбиеде цифрлық құралдарды тиімді пайдалану – жаңа мүмкіндік.

Қандай құралдар?

· Интерактивті тақта: Табиғат туралы бейнероликтер, 3D-модельдер (мысалы, жанартау атқылауы немесе тропикалық орман).

· QR-кодтар: Бақша аумағындағы ағаштарға QR-код іліп, оларды сканерлегенде ағаштың аты, жасы, пайдасы туралы аудио-ақпарат тыңдау.

· Балаларға арналған экологиялық қосымшалар: Сурет салу, байқау журналын жүргізу, викторина өткізу.

Бірақ маңызды ескерту: цифрлық құралдар – тек көмекші, ол тірі табиғатпен тікелей байланысты алмастыра алмайды. Технология мен табиғат теңгерімін сақтау – басты принцип.

5. Экологиялық ертегілер және рөлдік ойындар

Балалар ертегі арқылы жақсы үйренеді. Экологиялық ертегілерде табиғат құбылыстары, жануарлар мен өсімдіктер кейіпкерлер ретінде көрсетіледі. Бұл баланың эмпатиясын дамытады.

Мысал ертегі: «Көлдің көз жасы» (қысқаша)

Бір көлде балықтар, бақалар, құстар тату өмір сүріпті. Бірақ адамдар көлге қоқыс тастай бастапты. Судың түсі өзгеріп, балықтар сырқаттаныпты. Кейін балалар көлге келіп, қоқыстарды тазалапты, су қайта тазарыпты. Балықтар балаларға алғыс айтыпты.

Осы ертегіні сахналау арқылы балалар:

· Қоқыстың зиянын түсінеді

· «Тазалық – денсаулық» деген ұғымды меңгереді

· Өздерін табиғат қорғаушы ретінде сезінеді

Рөлдік ойындар:

· «Дәрігер – табиғат»: балалар «емдеуші» рөлінде ауру ағаштарды, жануарларды «емдейді».

· «Экологиялық патруль»: балалар бақша аумағын аралап, тазалықты қадағалайды.

Бұл ойындар балалардың жауапкершілігін, бастамашылығын және командалық жұмыс дағдыларын дамытады.

6. Ата-аналарды тарту: Отбасылық экожобалар

Экологиялық тәрбие балабақшамен ғана шектелмеуі керек. Ата-аналарды тарту – тұрақты нәтиженің кепілі.

Қандай жобалар?

· «Үйдегі шағын бақша»: Әр бала үйде терезе түбіне аскөк, насыбайгүл немесе пияз отырғызады. Өсуін бақылап, балабақшаға апта сайын есеп береді.

· «Қоқыстан туынды»: Қалдық материалдардан (пластик бөтелке, қағаз, мата) пайдалы бұйымдар жасау.

· «Табиғат күнделігі»: Ата-аналармен бірге апта сайын ауа-райын, жануарларды, өсімдіктерді суретке түсіріп, байқау дәптерін толтыру.

Ата-аналардың қатысуы баланың экологиялық тәрбиесін күнделікті өмірдің бір бөлшегі етеді.

Қорытынды

Табиғатпен достық – болашаққа салым

Балабақшадағы экологиялық тәрбие – бұл тек білім беру ғана емес, баланың жан дүниесін, адамгершілігін, жауапкершілігін тәрбиелеу. Инновациялық әдістер (STEAM, эксперименттер, ашық ойындар, цифрлық технологиялар, ертегілер, ата-аналармен бірлестік) арқылы біз балаларды табиғатпен шынайы достыққа баулимыз.Бүгінгі балабақша тәрбиешісі – ертеңгі экологтардың, биологтардың, инженерлердің, жауапты азаматтардың тұсаукесері. Әрбір дұрыс салынған қадам – болашақтың таза әрі жасыл болуына үлес.

Есімізде болсын: «Табиғатты сүйетін бала – өмірді сүйеді, табиғатты қорғайтын бала – өз келешегін қорғайды.»

Пайдалаған әдебиеттер

1. Әбілқасымова А.Е., Нұрмағанбетова Қ.Т. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Білім, 2018. – 312 б.

2. Құдайбергенова Қ.С., Смағұлова А.Ж. Балабақшадағы экологиялық тәрбие әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2020. – 248 б.

3. Назарбаева Н.Ә., Әшімова А.Қ. Мектепке дейінгі ұйымдардағы инновациялық технологиялар. – Алматы: Оқу-ағарту, 2019. – 190 б.

4. Төлегенова А.М., Баймұханова А.Б. STEAM-технологияны балабақшада қолдану әдістемесі // Ғылым және білім. – 2022. – №2. – Б. 45–51.

5. Омарова Г.Т. Балаларды табиғатпен таныстырудың ойындық тәсілдері // Бастауыш мектеп және мектепке дейінгі тәрбие. – 2021. – №4. – Б. 23–28.

6. Смағұлова А.Ж. Бала психологиясы және экологиялық сананы қалыптастыру. – Қарағанды: Арко, 2020. – 176 б.

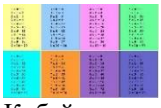
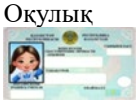
7. Жұмабаева Б.Қ. Балабақшадағы табиғат бұрышы: Ұйымдастыру және жұмыс әдістері. – Шымкент: Әлем, 2019. – 144 б.

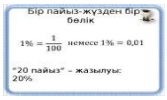
Утаева Кундыз Джусипхановна
Бастауыш сынып мұғалімі педагог-зерттеуші
№18 жалпы білім беретін мектеп
Маңғыстау облысы Жаңаөзен қаласы

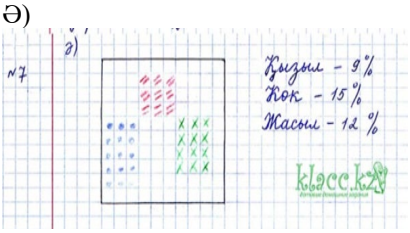
ПАЙЫЗДАР

Білім беру ұйымының атауы	№18 ЖББМ	
Пәні:	Математика	
Бөлім:	**Бөлшектер және пайыздар. Есептер**	
Педагогтің аты-жөні:	Утаева Кундыз Джусипхановна	
Күні:		
Сынып:4 “Б”	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	**№106-сабақ.Пайыздар**	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	4.5.2.4** (10 %, 20 %, 25 %, 50 %, 75% , 100 %) пайызды % символымен белгілеуді қолдану	
Сабақтың мақсаты	Пайыздың не екенін, оның қалай белгіленетінін біледі.	
Құндылық: *(Негізделе: Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың II,III, IV отырыстарында берген тапсырмасы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №123 бұйрығы)*	Ақпан айы: «Жасампаздық пен жаңашылдық айы» «Шығармашыл бала-ойлы бала.»	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы 3минут Өткенді пысықтау 5 минут ***Сабақтың ортасы*** 25 минут	 **Өткенді пысықтау** Ауызша есептеу. /Көбейту кестесін сұрау/ Алдыңғы білімді еске түсіру (ұжымда) **Жаңа тақырып** **«АДАЛ АЗАМАТ» біртұтас тәрбие бағдарламасындағы құндылықтарды оқу процесіне ұйымдастыру кезіңінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін.** **ЖИ** **1-тапсырма** Қозғалатын мәселені анықтау. Қалдықпен бөлуді орындау. Қалдықтарды тауып , мәндерін өсу ретімен орналастырады. Экология сөзі шығады. 95/3= 31(2к) 104/5=20(4К 925/100=9(25к) 55/7=79(6к)	Нейро жаттығуы арқылы көңіл күйлерін жақсарту Өткен бөлімді пысықтайды Қалдықпен бөлуді орындайды Ережемен жұмыс жасайды	Мақтау мадақтау «Паспорт»әдісі Дескриптор: Көбейту кестесін айтады-1б «Паспорт»әдісі Дескриптор: Қалдықпен бөлуді орындай алады-1б	 Көбейту кестесі https://wordwall.net/ru/resource/87000767 Оқулық Суреттер

	705/7=100(5к) 358/10=35(8К) 249/2=124(1к) 25047/100=250(47к) **Еске сақта!** 1/100 үлес өзінің айрықша , арнайы «пайыз» атауына ие болды. Пайыз- бұл бөлімі 100 болатын бөлшекпен өрнектелетін шаманың (санның) бөлігі. **2-тапсырма** а) 2/12, 6/24, 1/3, 5/8 6/12 1/100= Ә) 6/8= 12/25= 4/100= 7/90= 100 **ФС-тапсырмасы** **3-тапсырма** а) 4/100=4% 25/100=25% 38/100=38% 59/100=59% Ә) 18%= 18/100 58%= 58/100 76%= 76/100 99%= 99/100 **4-тапсырма** **Сергіту сәті** **5-тапсырма** 1см- 1метрдің 1% 1мм- 1дециметрдің 1% 1кг-1центнердің 1%	Бөлшек түрінді жазады Бөлшектерді пайыз түрінде жазады Диаграммамен жұмыс жасайды Қимылмен көрсетеді Шамаларды пайыз түрінде жазады Есепті шығарады Тапсырманы орындайды	Пайыздың не екенін біледі «Паспорт»әдісі Дескриптор: Пайызды бөлшек және бөлшекті пайыз түрінде жазады-1б «Паспорт»әдісі Дескрипторы: Есептерді талдап, шығара алады-1б Пайызды бөлшек түрінде шығарады-1б «Паспорт»әдісі Дескриптор: Диаграммадағы пайыз көрсеткішін бөлшек түрінде жазады-1б Жарайсыңдар «Паспорт»әдісі Дескриптор: Шамалардың өлшем бірлігін пайыз түрінде көрсетеді-1б «Паспорт»әдісі Дескриптор:	Заттар Суреттер Суреттер Диаграмма Қимылдар Шамалар жазылған плакат
Сергіту сәті 2 минут				

Сабақты қорыту **5**минут Кері байланыс 5 минут	**ЕҚБ-тапсырма** **6-тапсырма** S_1=125км V_1=80км\сағ V_2=75км\сағ t=4сағ S=?км Ш: $V_{қаш}=V_1+V_2=80+75=155$км\сағ $S_2=V_{қаш}*t=155*4=620$км $S=S_1+S_2=125+620=745$км Ж:Олардың арақашықтығы 745 км болды **7-тапсырма** А)Көк-31% Сары-11% Қара-4% Ә) **ЕБҚ-тапсырма** **8-тапсырма** Бұл сан-423 423>400 **Үй тапсырмасы** **9-тапсырма** А)1минут: $\frac{1}{60}$ б) 1кг:$\frac{1}{100}$ 25минут:$\frac{25}{60}$ 25кг:$\frac{25}{100}$ 59минут:$\frac{59}{60}$ 87кг:$\frac{87}{100}$ Ә) 1км: $\frac{1}{100}$=1% 2см: $\frac{2}{100}$=2% 9км: $\frac{9}{100}$=9% **Кері байланыс** 	Тапсырманы орындайды Үй тапсырмасын алады Кері байланыс жасайды	Арақашықтықты табуға арналған есепті формуламен шығарады-1б «Паспорт»әдісі Дескриптор: Сабақта алған білімдерін ортаға салады-1б Пайыздың не екенін біледі, оны пайдалана алады-1б Бөлшектің көмегімен жазады Жарайсыңдар «Оқушы» әдісі	Есеп сызбасы Сызбалар Суреттер Оқулық Кері байланыс парағы

Жумадилдаев Ерик Керимкулулы
Директор
Үшбас негізгі мектебі
Жамбыл облысы, Сарысу ауданы, Үшбас ауылы

ОҚУ - ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Аннотация. Мақалада қазіргі білім беру жүйесіндегі оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда инновациялық педагогикалық технологияларды қолданудың ғылыми-теориялық және тәжірибелік негіздері қарастырылған. Білім беру ұйымын тиімді басқаруда директордың стратегиялық көшбасшылығы, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту, білім сапасын арттыру, цифрлық трансформация жағдайындағы инновациялық білім беру ортасын қалыптастыру мәселелері талданады. Сонымен қатар оқу-тәрбие процесінде цифрлық платформаларды, жасанды интеллект құралдарын және заманауи педагогикалық технологияларды енгізудің тиімділігі ғылыми тұрғыдан негізделген. Инновациялық басқару моделі білім беру ұйымының даму стратегиясымен сабақтастырыла отырып, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, шығармашылық қабілеттерін және XXI ғасыр дағдыларын қалыптастырудағы рөлі айқындалған.

Түйін сөздер: инновациялық технология, педагогикалық технология, мектеп директоры, білім сапасы, оқу-тәрбие процесі, цифрландыру, жасанды интеллект, білім менеджменті, педагогикалық инновация, функционалдық сауаттылық.

Кіріспе

XXI ғасырдағы білім беру жүйесі қоғамдық дамудың негізгі стратегиялық ресурстарының біріне айналды. Әлемдік білім кеңістігіндегі қарқынды өзгерістер, цифрлық технологиялардың кеңінен енгізілуі, жасанды интеллект жүйелерінің дамуы және еңбек нарығындағы жаңа талаптар білім беру ұйымдарының қызметіне жаңа міндеттер жүктеуде. Қазіргі мектеп тек білім беретін ұйым ғана емес, инновацияларды қалыптастыратын, тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін және қоғамның интеллектуалдық әлеуетін арттыратын маңызды әлеуметтік институт болып табылады.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін жаңғырту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып саналады. Орта білім мазмұнының жаңаруы, цифрлық білім беру ресурстарының көбеюі, халықаралық зерттеулердің (PISA, TIMSS, PIRLS) нәтижелеріне бағдарлану білім беру ұйымдарын басқарудың жаңа моделін талап етеді. Мұндай жағдайда мектеп директоры тек әкімшілік қызмет атқарушы емес, педагогикалық өзгерістердің көшбасшысы, стратегиялық менеджер және инновациялық үдерістерді ұйымдастырушы ретінде әрекет етеді.

Оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудағы инновациялық технологиялардың негізгі мақсаты – білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру, олардың жеке қабілеттерін дамыту, функционалдық сауаттылықтарын қалыптастыру және өмірлік құзыреттерін жетілдіру. Инновациялық технологиялар дәстүрлі оқытуды толықтыра отырып, білім алушыны оқу үдерісінің белсенді субъектісіне айналдырады.

Қазіргі ғылыми әдебиеттерде педагогикалық инновация ұғымы білім беру жүйесінің сапалық өзгерісін қамтамасыз ететін жаңа әдістердің, технологиялардың және басқарушылық шешімдердің жиынтығы ретінде қарастырылады. Сондықтан инновациялық технологияларды енгізу тек мұғалімдердің әдістемелік қызметімен шектелмейді, ол білім беру ұйымының жалпы даму стратегиясының құрамдас бөлігі болуы тиіс.

Инновациялық педагогикалық технологиялардың ғылыми негіздері

Педагогикалық технология ұғымы білім беру ғылымында оқыту мақсатына жетуді қамтамасыз ететін жүйелі ұйымдастырылған педагогикалық әрекеттер кешені ретінде

қарастырылады. Ғылыми тұрғыдан алғанда педагогикалық технология оқу процесінің барлық компоненттерінің өзара байланысын қамтамасыз ететін басқарылатын жүйе болып табылады.

Инновациялық педагогикалық технологиялардың ерекшелігі олардың білім алушының жеке тұлғасын дамытуға бағытталуымен сипатталады. Мұндай технологиялар оқыту мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың формалары мен әдістерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру тәжірибесінде кеңінен қолданылатын инновациялық технологияларға мыналар жатады:

- жобалық оқыту;
- проблемалық оқыту;
- зерттеушілік оқыту;
- саралап және даралап оқыту;
- критериалды бағалау технологиясы;
- аралас оқыту (Blended Learning);
- төңкерілген сынып (Flipped Classroom);
- STEM және STEAM технологиялары;
- CLIL технологиясы;
- цифрлық оқыту платформалары;
- жасанды интеллект құралдары арқылы оқыту.

Бұл технологиялардың барлығы білім алушылардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілеттерін, зерттеушілік мәдениетін және коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған.

Инновациялық технологиялардың маңызды ерекшелігі – олардың нәтижеге бағытталуы. Яғни білім алушы белгілі бір көлемдегі ақпаратты жаттап қана қоймай, оны өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдануға үйренеді. Осы арқылы функционалдық сауаттылық қалыптасады.

Қазіргі білім беру ұйымының табысты дамуы ең алдымен директордың кәсіби басқарушылық құзыреттілігіне байланысты. Заманауи мектеп директоры білім беру менеджері, стратегиялық жоспарлаушы, педагогикалық көшбасшы және өзгерістерді басқарушы ретінде бірнеше бағытта қызмет атқарады.

Инновациялық мектепті басқару келесі қағидаттарға негізделеді:

- стратегиялық жоспарлау;
- педагогтердің кәсіби дамуын қолдау;
- цифрлық трансформацияны жүзеге асыру;
- сапаны басқарудың тиімді жүйесін қалыптастыру;
- инновациялық мәдениетті дамыту;
- білім беру ұйымының ашықтығын қамтамасыз ету;
- ата-аналармен және әлеуметтік серіктестермен ынтымақтастықты дамыту.

Білім беру ұйымының инновациялық әлеуеті көбіне директордың өзгерістерді басқару қабілетіне тәуелді. Егер басшы ұжымда шығармашылық ахуал қалыптастырып, педагогтердің кәсіби ізденістерін қолдап отырса, онда инновациялық технологиялардың нәтижелілігі де артады.

Қазіргі таңда директор педагогтердің қызметін тек бақылаушы емес, кәсіби коуч, тәлімгер және ұйымдастырушы ретінде үйлестіруі қажет. Мұндай басқару моделі педагогтердің кәсіби мотивациясын арттырып, білім сапасының тұрақты өсуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар директор білім беру ұйымының цифрлық инфрақұрылымын жетілдіруге, мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамытуға және оқушылардың қауіпсіз цифрлық ортада білім алуына жағдай жасауға жауапты.

Оқу-тәрбие процесінде инновациялық педагогикалық технологияларды енгізудің тиімді моделі

Білім беру ұйымындағы инновациялық өзгерістердің табысты жүзеге асырылуы ең

алдымен жүйелі басқару моделінің қалыптасуына байланысты. Инновациялық технологияларды енгізу – бұл тек жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану ғана емес, сонымен қатар мектептің стратегиялық дамуын, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін жетілдіруді, білім сапасын үздіксіз бағалауды және білім алушылардың жеке қажеттіліктерін ескеретін кешенді басқару үдерісі болып табылады.

Қазіргі заманғы білім менеджментінде инновациялық технологияларды енгізудің тиімді моделі бірнеше өзара байланысқан кезеңдерден тұрады. Әрбір кезең келесі кезеңнің сапалы орындалуына негіз болады және мектептің даму стратегиясымен сабақтасып жүзеге асырылады.

1. Диагностикалық кезең

Инновациялық қызметті ұйымдастыру ең алдымен білім беру ұйымының нақты жағдайын жан-жақты талдаудан басталады. Бұл кезеңде мектептің материалдық-техникалық базасы, педагогтердің кәсіби әлеуеті, цифрлық құзыреттілігі, білім сапасының көрсеткіштері, білім алушылардың оқу жетістіктері, ата-аналардың сұраныстары және қоғамның әлеуметтік қажеттіліктері зерттеледі.

Диагностикалық жұмыстар барысында:

- мектептің ішкі және сыртқы ортасына SWOT-талдау жүргізіледі;
- білім сапасының мониторингі жасалады;
- педагогтердің кәсіби қажеттіліктері анықталады;
- цифрлық инфрақұрылымның жағдайы бағаланады;
- оқу-тәрбие процесіндегі өзекті мәселелер айқындалады.

Осы мәліметтердің негізінде инновациялық даму бағыты белгіленеді.

2. Жоспарлау кезеңі

Диагностикалық талдау нәтижелері негізінде мектептің инновациялық даму бағдарламасы әзірленеді. Бұл бағдарлама білім беру ұйымының стратегиялық жоспарының ажырамас бөлігі болуы тиіс.

Жоспарлау барысында:

- инновациялық жобалардың мақсаттары айқындалады;
- күтілетін нәтижелер белгіленеді;
- орындаушылар мен жауапты тұлғалар анықталады;
- ресурстық қамтамасыз ету жоспарланады;
- іске асыру мерзімдері бекітіледі.

Бұл кезеңде директордың көшбасшылық қабілеті ерекше маңызға ие. Басшы педагогикалық ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдырып, өзгерістердің қажеттілігін ғылыми тұрғыдан негіздей білуі қажет.

3. Инновациялық технологияларды енгізу кезеңі

Жоспарланған іс-шаралар оқу-тәрбие процесіне кезең-кезеңімен енгізіледі. Бұл кезеңде педагогтердің кәсіби даярлығы басты назарда болады.

Инновациялық технологияларды енгізудің негізгі бағыттары:

Жобалық оқыту технологиясы

Оқушылардың зерттеу жүргізуіне, шығармашылық жұмыстар орындауына және нақты өмірлік мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

STEM және STEAM технологиялары

Жаратылыстану ғылымдары, технология, инженерия, өнер және математиканы кіріктіре оқыту арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығы қалыптасады.

Flipped Classroom (Төңкерілген сынып)

Теориялық материал үйде меңгеріліп, сабақ барысында практикалық жұмыстар орындалады. Бұл оқушылардың белсенділігін арттырады.

Blended Learning (Аралас оқыту)

Дәстүрлі және цифрлық оқытуды үйлестіру арқылы әр оқушының жеке білім алу траекториясы қалыптасады.

CLIL технологиясы

Пән мен тілді кіріктіріп оқыту арқылы көптілді тұлға қалыптастыруға ықпал етеді.

Жасанды интеллект құралдары

Жасанды интеллект білім беру процесін дараландыруға, тапсырмаларды автоматты түрде бейімдеуге, оқу жетістіктерін талдауға және мұғалімнің әдістемелік жұмысын жеңілдетуге мүмкіндік береді.

4. Педагогтердің кәсіби дамуы

Инновациялық технологиялардың нәтижелі болуы педагогтердің кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты.

Сондықтан мектеп директоры:

- тәжірибе алмасу алаңдарын ұйымдастырады;
- Lesson Study жүргізеді;
- Action Research жобаларын қолдайды;
- коучинг және менторинг жүйесін дамытады;
- кәсіби қоғамдастықтардың жұмысын жандандырады;
- үздік педагогикалық тәжірибелерді таратады.

Педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуы инновациялық мектеп мәдениетінің негізгі көрсеткіші болып саналады.

5. Мониторинг және бағалау

Инновациялық қызметтің тиімділігі тұрақты түрде бағаланып отыруы қажет.

Мониторинг келесі көрсеткіштер бойынша жүргізіледі:

- білім сапасының артуы;
- функционалдық сауаттылық деңгейі;
- педагогтердің цифрлық құзыреттілігі;
- оқушылардың зерттеушілік белсенділігі;
- олимпиада және ғылыми жоба нәтижелері;
- халықаралық зерттеулердегі көрсеткіштер;
- ата-аналардың қанағаттану деңгейі;
- педагогтердің инновациялық белсенділігі.

Алынған нәтижелер негізінде мектептің даму бағдарламасына қажетті түзетулер енгізіледі.

Инновациялық технологияларды енгізудің авторлық басқару моделі

Ғылыми әдебиеттерді талдау және білім беру ұйымдарының тәжірибесін жүйелеу негізінде оқу-тәрбие процесіне инновациялық педагогикалық технологияларды енгізудің келесі авторлық моделін ұсынуға болады:

Кезең	Басқарушылық әрекет	Күтілетін нәтиже
I. Диагностика	Қажеттіліктерді анықтау, SWOT-талдау	Мектептің даму басымдықтары айқындалады
II. Жоспарлау	Инновациялық даму бағдарламасын әзірлеу	Нақты стратегиялық мақсаттар қалыптасады
III. Дайындық	Педагогтерді оқыту, ресурстармен қамтамасыз ету	Ұжымның инновацияға дайындығы артады
IV. Енгізу	Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану	Оқу-тәрбие процесінің сапасы жақсарады
V. Мониторинг	Нәтижелерді бағалау және талдау	Басқарушылық шешімдердің тиімділігі артады
VI. Тарату	Үздік тәжірибелерді жинақтау және тарату	Мектептің инновациялық мәдениеті қалыптасады

Модельдің практикалық тиімділігі

Ұсынылған модельді жүйелі түрде іске асыру білім беру ұйымының қызметінде келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- оқу-тәрбие процесінің сапасы артады;
- педагогтердің инновациялық және цифрлық құзыреттілігі дамиды;
- білім алушылардың функционалдық сауаттылығы мен зерттеушілік мәдениеті қалыптасады;
- оқу жетістіктерінің сапалық көрсеткіштері жақсарады;
- ата-аналар мен әлеуметтік серіктестердің мектеп қызметіне деген сенімі нығаяды;
- мектептің инновациялық даму әлеуеті күшейеді;
- білім беру ұйымының бәсекеге қабілеттілігі артады.

Инновациялық педагогикалық технологияларды басқарудың мұндай жүйелі моделі директордың стратегиялық көшбасшылығын күшейтіп қана қоймай, білім беру ұйымында тұрақты даму мәдениетін қалыптастырады. Нәтижесінде оқу-тәрбие процесі заман талабына сай жаңарып, білім алушылардың жан-жақты дамуына бағытталған тиімді білім беру ортасы қалыптасады.

Жасанды интеллект пен цифрлық платформалардың білім сапасына әсері

Цифрлық трансформация жағдайындағы білім беру жүйесінің жаңа мүмкіндіктері

Қазіргі таңда әлемдік білім беру жүйесі цифрлық трансформация кезеңін бастан кешіруде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы, бұлттық сервистердің кеңінен таралуы, үлкен деректерді (Big Data) талдау мүмкіндіктерінің артуы және жасанды интеллект жүйелерінің білім беру саласына енуі оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың жаңа парадигмасын қалыптастыруда. Бұл өзгерістер білім мазмұнын жаңартумен қатар, педагогтің кәсіби қызметіне, білім алушының оқу әрекетіне және мектепті басқару жүйесіне де түбегейлі ықпал етуде.

Қазіргі мектептің басты мақсаты – білім алушыларды тек академиялық біліммен қаруландыру ғана емес, оларды өзгермелі қоғам жағдайында тиімді әрекет ете алатын, ақпаратты талдап, сыни ойлайтын, цифрлық ортада еркін жұмыс істейтін және өмір бойы білім алуға дайын тұлға ретінде қалыптастыру. Осы мақсатқа қол жеткізуде цифрлық платформалар мен жасанды интеллект технологияларының әлеуеті ерекше.

Жасанды интеллект – адам интеллектісіне тән ойлау, талдау, үйрену, шешім қабылдау және болжау сияқты әрекеттерді орындай алатын интеллектуалды бағдарламалық жүйелердің жиынтығы. Білім беру саласында жасанды интеллект оқытуды дараландыруға, оқу жетістіктерін болжауға, бағалау үдерісін автоматтандыруға, білім алушылардың оқу траекториясын қалыптастыруға және педагогтің әдістемелік жұмысын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Бүгінде әлемнің жетекші білім беру жүйелерінде цифрлық платформалар мен жасанды интеллект құралдары білім беру сапасын арттырудың негізгі факторларының бірі ретінде қарастырылуда. Қазақстан мектептерінде де бұл бағыттағы жұмыстар қарқынды дамып келеді.

Цифрлық платформалардың оқу-тәрбие процесіндегі рөлі

Цифрлық білім беру платформалары – оқу материалдарын орналастыруға, оқыту процесін ұйымдастыруға, білім алушылардың жетістіктерін бақылауға және кері байланысты қамтамасыз етуге арналған электрондық білім беру ортасы.

Мұндай платформалар білім беру үдерісінің барлық қатысушылары арасындағы өзара байланысты күшейтіп, оқу процесінің тиімділігін арттырады.

Олардың негізгі мүмкіндіктеріне мыналар жатады:

- оқу материалдарын кез келген уақытта пайдалану;
- бейнесабақтар мен интерактивті тапсырмаларды орындау;
- автоматтандырылған бағалау жүйесін қолдану;
- оқушылардың оқу жетістіктерін тұрақты мониторингтеу;
- ата-аналармен жедел байланыс орнату;

• білім беру аналитикасын жүргізу.

Цифрлық платформалар арқылы мұғалім әр білім алушының оқу белсенділігі, тапсырмаларды орындау жылдамдығы, біліміндегі олқылықтар мен жетістіктері туралы нақты мәліметтерге ие болады. Бұл өз кезегінде оқытуды дербестендіруге және саралауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар цифрлық платформалар оқу-тәрбие процесінің ашықтығын қамтамасыз етеді. Ата-аналар баласының үлгерімін, сабаққа қатысуын және тапсырмаларды орындауын нақты уақыт режимінде бақылап отыра алады. Бұл мектеп пен отбасы арасындағы серіктестікті нығайтады.

Жасанды интеллекттің оқу процесіне ықпалы

Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы басты артықшылығы – әрбір білім алушының жеке ерекшеліктеріне бейімделген оқыту ортасын қалыптастыруы.

Дәстүрлі оқытуда мұғалім бір уақытта барлық оқушылармен жұмыс істесе, жасанды интеллект әр білім алушының білім деңгейін, оқу қарқынын, қызығушылығын және қиындықтарын анықтап, соған сәйкес жеке тапсырмалар ұсына алады.

Жасанды интеллекттің оқу процесіндегі негізгі қызметтері:

Біріншіден, оқу материалдарын дербестендіру. Алгоритмдер оқушының білім деңгейіне сәйкес тапсырмалардың күрделілігін автоматты түрде өзгертіп отырады.

Екіншіден, жедел кері байланыс беру. Оқушы тапсырманы орындағаннан кейін оның қатесі бірден анықталып, түсіндірме ұсынылады.

Үшіншіден, білім сапасын талдау. Жасанды интеллект үлкен көлемдегі деректерді өңдеу арқылы әр оқушының үлгерім динамикасын көрсетеді және біліміндегі олқылықтарды ерте кезеңде анықтайды.

Төртіншіден, мұғалімнің уақытын үнемдеу. Бағалау, тест құрастыру, сабақ жоспарын әзірлеу, көрнекілік дайындау сияқты көптеген жұмыстар автоматтандырылып, педагогтің шығармашылық қызметіне көбірек уақыт бөлінуіне мүмкіндік береді.

Бесіншіден, инклюзивті білім беруді қолдау. Жасанды интеллект ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін оқу материалдарын бейімдеуге және қолжетімді білім беру ортасын қалыптастыруға ықпал етеді.

Мектеп директорының цифрлық көшбасшылық қызметі

Цифрлық трансформация жағдайында мектеп директорының басқарушылық қызметі де жаңа мазмұнға ие болады. Заманауи басшы білім беру ұйымының цифрлық даму стратегиясын қалыптастырып қана қоймай, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін дамытуға және инновациялық мәдениетті орнықтыруға жетекшілік етеді.

Цифрлық көшбасшы директордың негізгі міндеттері:

• мектептің цифрлық даму бағдарламасын әзірлеу;
• жасанды интеллект құралдарын білім беру процесіне кезең-кезеңімен енгізу;
• педагогтердің IT-құзыреттілігін арттыру;
• ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтау;
• цифрлық ресурстарды тиімді басқару;
• білім сапасының цифрлық мониторинг жүйесін ұйымдастыру;
• білім беру деректеріне негізделген басқарушылық шешімдер қабылдау.

Осындай басқарушылық тәсіл білім беру ұйымының инновациялық әлеуетін арттырып, өзгерістерді тиімді басқаруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллектті қолданудың педагогикалық артықшылықтары

Жасанды интеллект құралдарын жүйелі пайдалану оқу-тәрбие процесінің барлық компоненттеріне оң әсер етеді.

Оның негізгі артықшылықтары:

• оқыту сапасының артуы;
• білім алушылардың оқу мотивациясының жоғарылауы;
• функционалдық сауаттылықтың дамуы;

- шығармашылық және сыни ойлаудың қалыптасуы;
- оқу материалын меңгеру деңгейінің көтерілуі;
- педагогтердің кәсіби жүктемесінің оңтайландырылуы;
- білім беру сапасын объективті бағалау мүмкіндігінің кеңеюі;
- басқарушылық шешімдердің дәлдігі мен тиімділігінің артуы.

Сонымен қатар жасанды интеллект білім алушылардың зерттеушілік қызметін дамытуға, жобалық жұмыстарды ұйымдастыруға және оқу материалдарын терең меңгеруге жағдай жасайды.

Жасанды интеллектті қолданудағы тәуекелдер және оларды басқару

Жасанды интеллектті білім беру процесіне енгізу көптеген мүмкіндіктермен қатар белгілі бір тәуекелдерді де туындатады. Сондықтан мектеп әкімшілігі цифрлық технологияларды қолдануда педагогикалық және этикалық ұстанымдарды сақтауы қажет.

Негізгі тәуекелдерге мыналар жатады:

- академиялық адалдық қағидаларының бұзылуы;
- білім алушылардың дайын жауаптарға тәуелді болуы;
- жеке деректердің қауіпсіздігі;
- ақпараттың шынайылығын тексеру қажеттілігі;
- цифрлық теңсіздік мәселесі.

Аталған тәуекелдердің алдын алу үшін білім беру ұйымында жасанды интеллектті пайдалану саясаты әзірленіп, педагогтер мен білім алушылардың цифрлық және ақпараттық сауаттылығы жүйелі түрде дамытылуы тиіс.

Ұсыныстар

Зерттеу нәтижелерін талдау негізінде оқу-тәрбие процесінде жасанды интеллект пен цифрлық платформаларды тиімді пайдалануға бағытталған келесі ұсыныстар ұсынылады:

1. Әрбір мектепте жасанды интеллект технологияларын кезең-кезеңімен енгізудің стратегиялық жоспарын әзірлеу.
2. Педагогтердің цифрлық және AI-құзыреттілігін арттыру бойынша тұрақты курстар ұйымдастыру.
3. Сабақ жоспарларын әзірлеуде, бағалау құралдарын құрастыруда және білім беру аналитикасында жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану.
4. Әрбір білім алушының жеке оқу траекториясын қалыптастыратын цифрлық мониторинг жүйесін енгізу.
5. Академиялық адалдық пен деректер қауіпсіздігін қамтамасыз ететін мектепішілік нормативтік құжаттарды әзірлеу.
6. Жасанды интеллектті мұғалімді алмастыратын құрал емес, оның кәсіби қызметін қолдайтын интеллектуалды көмекші ретінде қарастыру.

Қорытынды

Жасанды интеллект пен цифрлық платформаларды оқу-тәрбие процесіне ғылыми негізде енгізу білім беру сапасын арттырудың, педагогикалық менеджментті жетілдірудің және мектептің инновациялық әлеуетін нығайтудың маңызды бағыты болып табылады. Бұл технологиялар білім алушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімделген оқыту ортасын қалыптастыруға, педагогтердің кәсіби қызметін оңтайландыруға және басқарушылық шешімдердің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен бірге цифрлық трансформацияның табысты болуы тек техникалық қамтамасыз етуге ғана емес, ең алдымен мектеп директорының стратегиялық көшбасшылығына, педагогтердің кәсіби даярлығына және инновациялық мәдениетті қалыптастыруына байланысты. Сондықтан жасанды интеллектті оқу-тәрбие процесіне енгізу ғылыми негізделген басқару жүйесімен, үздіксіз кәсіби дамумен және академиялық адалдық қағидаларымен ұштасқанда ғана білім беру сапасының тұрақты өсуіне нақты ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім беру ұйымдарының қызметін регламенттейтін нормативтік құқықтық актілер жинағы. – Астана, 2024.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.
3. OECD. *OECD Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots.* – Paris: OECD Publishing, 2021.
4. OECD. *OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem.* – Paris: OECD Publishing, 2023.
5. UNESCO. *Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy-makers.* – Paris: UNESCO, 2021.
6. UNESCO. *AI Competency Framework for Teachers.* – Paris: UNESCO, 2024.
7. UNESCO. *AI Competency Framework for Students.* – Paris: UNESCO, 2024.
8. Romero, M., Heiser, L., Lepage, A. et al. *Teaching and Learning in the Age of Artificial Intelligence.* White Paper, 2023.
9. Motlagh, N. Y., Khajavi, M., Sharifi, A., Ahmadi, M. *The Impact of Artificial Intelligence on the Evolution of Digital Education: A Comparative Study of OpenAI Text Generation Tools Including ChatGPT, Bing Chat, Bard, and Ernie.* 2023.
10. Owoc, M. L., Sawicka, A., Weichbroth, P. *Artificial Intelligence Technologies in Education: Benefits, Challenges and Strategies of Implementation.* 2021.
11. Hargreaves, A., O'Connor, M. *Collaborative Professionalism.* Updated Edition. – Thousand Oaks: Corwin Press, 2020.
12. Schleicher, A. *World Class: How to Build a 21st-Century School System.* Revised Edition. – Paris: OECD Publishing, 2021.
13. UNESCO Institute for Information Technologies in Education (IITE). *Artificial Intelligence in Education.* – Moscow/Paris: UNESCO IITE, 2026.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация. В статье рассмотрены научно-теоретические и практические основы применения инновационных педагогических технологий в организации образовательно-воспитательного процесса в современной системе образования. Проанализированы вопросы стратегического лидерства директора образовательной организации, развития профессиональных компетенций педагогов, повышения качества образования, а также формирования инновационной образовательной среды в условиях цифровой трансформации. Кроме того, с научной точки зрения обоснована эффективность внедрения в образовательно-воспитательный процесс цифровых платформ, инструментов искусственного интеллекта и современных педагогических технологий. Представлена инновационная модель управления, интегрированная со стратегией развития образовательной организации, раскрыта её роль в формировании функциональной грамотности обучающихся, развитии их творческих способностей и компетенций XXI века.

Ключевые слова: инновационные технологии, педагогические технологии, директор школы, качество образования, образовательно-воспитательный процесс, цифровизация, искусственный интеллект, образовательный менеджмент, педагогические инновации, функциональная грамотность.

Реметуллаев Абдыхалык Набиулллаевич
Тарих пән мұғалімі
№13 Дарын мектеп-лицейі
Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы

XIX ҒАСЫРДАҒЫ МӘДЕНИЕТТІҢ ДАМУЫ

Бөлім:	7.4 XIX ғасыр -XX ғасырдың басындағы Қазақстанның мәдениеті	
Педагогтің аты-жөні	**Реметуллаев Абдыхалык**	
Күні:		
Сынып:7	**Қатысушылар саны:**	**Қатыспағандар саны:**
Сабақтың тақырыбы	**XIX ғасырдағы мәдениеттің дамуы.** Зерттеу сұрағы: Неге XIX ғасыр қазақ халқының дәстүрлі музыка өнерінің гүлденген дәуірі деп саналады?	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	7.2.1.1 салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтары мен маңыздылығын анықтау;	
Сабақтың мақсаты	XIXғ. өнер туындыларының қоғамдағы саяси-әлеуметтік жағдайды танып білудегі орнын анықтау	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Ұйымдастыру кезеңі	**Ұйымдастыру сәті.** Оқушылардың болжам жауаптары арқылы зерттелетін мәселе анықталады. -Салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың құндылықтар қандай? Сабақ тақырыбы пысықталып, оқу мақсаттары мен бағалау критерийлері оқушыларға таныстырылады.	Оқушылар өз жауаптарын ұсынады	мадақтау	Мұғалім презентациясы
Жаңа сабақ	Мәтінмен жұмыс Зерттеу сұрағы: Неге XIX ғасыр қазақ халқының музыка өнерінің гүлденген дәуірі деп саналады? **Зерттеу мен талдау** **Тапсырма. «Сұхбат беру»**	Дескриптор: - Өнер иелері өмір сүрген кезең мен қоғамда қалыптасқан саяси-әлеуметтік	**ҚБ** Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс	Тақырыпты қ ақпараттық мәтіндер

	Оқушыларға қазақтың салт-дәстүрлерінен мәтін таратылады. Сұхбат сұрақтары слайдтан көрсетіліп немесе карточкаға жазылып ұсынылады. 1.Бесік той 2.Шілдехана 3.Сүндет той 4.Тұсау кесер 5.Қыз ұзату **Тапсырма «Сұхбат беру»** -Салт-дәстүр қалай өткізіледі? -Салт-дәстүрлерге көзқарасыңыз туралы ой бөліссеңіз. -Салт-дәстүрлердің қандай ерекшеліктері бар? Неліктен? -Бүгінгі ұрпақ XIX ғасыр қазақ халқының музыка өнерінің гүлденген дәуірі деп санайды. Сіз осы пікірмен келісесіз бе? Өз ой-пікіріңізді түсіндірсеңіз. **Интерпретация** Сабақ соңында«Неге XIX ғасыр қазақ халқының музыка өнерінің гүлденген дәуірі деп саналады?» деген зерттеу сұрағына қайта оралу. Зерттеу сұрағының жауабын алу үшін төмендегі тапсырманы ұйымдастырылады. XIX ғ. өнер тұлғалары, **олар** ..... XIX ғ. өнер тұлғаларының туындыларындағы **негізгі ой**... Шығармаларындағы ақпараттан **қоғамдағы саяси-әлеуметтік жағдайдың**... болғанын байқаймыз. Қазақ қоғамында өнер иелерінің орны.....болды.	жағдайды сипаттайды; -Өнер тұлғаларының шығармалардағы негізі идеяны талдайды; -Өнер саңлақтарының қоғамдағы орнына баға береді. Дескриптор: -Берілген тұжырымды дәйекпен дәлелдейді	беріп отырады «Ең үздік жауап» «Алақан-жұдырық» «Жұлдызшалар» «Бармақпен»	Ақпараттық карточкалар Қосымша-2 Сұхбат үлгісі "Қазақстан" ұлттық энциклопедиясы, Алматы, "Қазақ энциклопедиясы", 1998 ж. 4-том Қосымша-3 Таратпа-мәтіндер
Қорытынды	**Кері байланыс** **«Жемістер»** Сабақ өте қызықты өтті.Маған бәрі ұнады. Маған сабақ ұнады. Бірақ мәлімет аздау болды. Тапсырма түсінікті болмады, маған сабақ қызықты болған жоқ.	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	ҚБ – сабақтағы өз әрекетіне рефлексия жасау;	
Оқу тапсырмасы	«Қазақтың өнері өшпес асыл мұра» Эссе			

Сагынбаева Балауса Жасаганбергеновна[1] - оқу жұмысы жөніндегі орынбасары
Еркебаева Ақнұр Дәуірбекқызы[2] - оқу жұмысы жөніндегі орынбасары
[1,2]"№5 жалпы білім беретін орта мектеп" КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қаласы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ – САПАЛЫ БІЛІМНІҢ БАСТЫ КЕПІЛІ

Аңдатпа. Мақалада оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың білім беру сапасын арттырудағы маңызы ғылыми-педагогикалық тұрғыдан қарастырылған. Функционалдық сауаттылықтың мәні, оның оқушылардың өмірлік құзыреттерін, сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін және өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастырудағы рөлі талданады. Сонымен қатар проблемалық оқыту, жобалық және зерттеушілік жұмыстар, мәтінмен жұмыс стратегиялары, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту жолдары сипатталған. Мектеп, мұғалім және ата-ана ынтымақтастығының білім алушылардың өмірлік дағдыларын қалыптастырудағы маңыздылығы айқындалып, сапалы білім берудің негізгі шарттары ұсынылған.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, білім сапасы, оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, сыни ойлау, өмірлік дағдылар, құзыреттілік, проблемалық оқыту, жобалық оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жасанды интеллект, цифрлық білім беру, педагогикалық әдіс-тәсілдер.

Қазіргі қоғамда білімнің басты өлшемі – оқушының қанша ақпарат меңгергені емес, алған білімін өмірлік жағдаяттарда тиімді пайдалана алуы. Осы тұрғыдан алғанда функционалдық сауаттылық – білім беру жүйесінің маңызды басымдықтарының бірі. Ол оқушының күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешуге, өз ойын сауатты жеткізуге, ақпаратты талдап, дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік беретін негізгі құзыреттердің жиынтығы болып табылады.

Бүгінгі мектептің басты міндеті – оқушыны тек теориялық біліммен қаруландыру емес, алған білімін тәжірибеде қолдана алатын, шығармашыл, сыни ойлайтын және жауапкершілігі жоғары тұлға ретінде қалыптастыру. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамыту әрбір мұғалімнің кәсіби қызметінің маңызды бағытына айналуы тиіс.

Функционалдық сауаттылық ең алдымен сабақтың мазмұны мен әдісіне байланысты қалыптасады. Егер оқыту тек дайын ақпаратты есте сақтауға құрылса, оқушының өмірлік дағдылары толық дамымайды. Ал зерттеуге, талдауға, салыстыруға, пікір айтуға және шешім қабылдауға негізделген сабақтар оқушының танымдық белсенділігін арттырады. Мұндай сабақтарда білім өмірмен байланыстырылып, нақты жағдаяттар арқылы меңгеріледі.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда проблемалық оқыту әдістерінің орны ерекше. Сабақ барысында өмірден алынған жағдаяттарды талдау, мәселенің бірнеше шешу жолын ұсыну, дәлелді пікір айтуға үйрету – оқушының логикалық ойлауын дамытады. Сонымен қатар жобалық жұмыстар, зерттеу тапсырмалары, пікірталастар мен топтық жұмыстар да оқушылардың өздігінен білім алуына және жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді.

Оқу сауаттылығын қалыптастыру да функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі. Қазіргі оқушы мәтінді тек оқып қана қоймай, оның мазмұнын түсініп, негізгі ойын анықтап, автор көзқарасын саралап, ақпаратты бағалай білуі қажет. Сондықтан әр сабақта мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді стратегияларын қолдану маңызды.

Математикалық және жаратылыстану сауаттылығы да күнделікті өмірмен тығыз байланысты. Оқушылардың есептеу, салыстыру, жоспарлау, деректерді талдау және қорытынды жасау дағдылары нақты өмірлік тапсырмалар арқылы қалыптасады. Мысалы, отбасылық бюджетті жоспарлау, уақытты тиімді пайдалану, табиғатты қорғау немесе денсаулыққа қатысты мәселелерді талдау оқушылардың алған білімін өмірде қолдануына мүмкіндік береді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар функционалдық сауаттылықты дамытуда кең мүмкіндік береді. Цифрлық білім беру платформалары, интерактивті тапсырмалар, онлайн зертханалар және жасанды интеллект құралдары оқушылардың ақпаратты іздеу, саралау және оны тиімді пайдалану дағдыларын жетілдіреді. Дегенмен мұғалім ақпараттың сенімділігін тексеруге, цифрлық мәдениет пен академиялық адалдық қағидаларын сақтауға ерекше назар аударуы тиіс.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда ата-ананың қолдауы да маңызды. Үйде кітап оқу мәдениетін қалыптастыру, баланың пікірін тыңдау, күнделікті өмірде қарапайым есептер шығарту, бірге жоспар құру немесе жаңалықтарды талқылау – баланың өмірлік дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Мектеп пен отбасының ынтымақтастығы бұл бағыттағы жұмыстың нәтижелілігін арттырады.

Мұғалімнің кәсіби шеберлігі функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі факторы болып саналады. Заманауи педагог әр сабақтың мақсатын оқушының құзыреттілігін дамытуға бағыттап, белсенді оқыту әдістерін тиімді пайдаланып, оқушының дербестігін қолдауы қажет. Сабақта ашық сұрақтар қою, рефлексия ұйымдастыру, өмірлік мысалдарды пайдалану және оқушының шығармашылық бастамаларын қолдау – нәтижелі білім берудің басты шарттарының бірі.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылық – бүгінгі білім беру жүйесінің сапасын айқындайтын маңызды көрсеткіш. Ол оқушының тек мектеп қабырғасында ғана емес, өмір бойы табысты болуына негіз қалайды. Сондықтан әрбір педагог сабақтың мазмұнын өмірмен байланыстырып, оқушыны ойлануға, ізденуге және алған білімін нақты жағдайда қолдануға бағыттауы қажет. Сонда ғана біз заман талабына сай білімді, бәсекеге қабілетті және жауапты азамат тәрбиелей аламыз.

Сарпекова Айгуль Исақызы
Тәрбиеші
Алматы қаласы Білім басқармасы «№119 бөбекжай-балабақшасы» КМҚК

ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ЕРКІН ОЙЛАУ ЖӘНЕ ӨЗ ОЙЫН ЖЕТКІЗУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың еркін ойлау және өз ойын жүйелі жеткізу қабілеттерін қалыптастырудағы ойынның педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Ойын барысында баланың өз ойын айтуы, таңдау жасауы, сұрақ қоюы, шешім қабылдауы және құрдастарымен пікір алмасуы табиғи түрде жүзеге асатыны сипатталады. Сонымен қатар баланың тілдік белсенділігін арттыруға, шығармашылық ізденісін қолдауға және өзіне деген сенімін қалыптастыруға бағытталған ойын түрлері мен оларды ұйымдастыру жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: ойын, мектепке дейінгі тәрбие, еркін ойлау, сөйлеу қабілеті, шығармашылық, қарым-қатынас, баланың дербестігі, педагог.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың қоршаған ортаны танып, өз ойын білдіруге және адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренетін ерекше кезеңі. Осы уақытта қалыптасқан алғашқы дағдылар баланың кейінгі оқуына ғана емес, оның тұлғалық дамуына да әсер етеді.

Қазіргі баладан тек белгілі бір ақпаратты есте сақтау талап етілмейді. Ол өз ойын түсіндіре алуы, қарапайым мәселенің шешімін іздеуі, сұрақ қоюы, өз пікірін білдіруі және басқа адамның ойын тыңдай білуі қажет. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбие мен оқыту үдерісінде баланың белсенді ойлауына мүмкіндік беретін әдістерді қолданудың маңызы артып отыр.

Осындай тиімді әдістердің бірі – ойын. Бала үшін ойын арнайы ұйымдастырылған оқу әрекетінен гөрі табиғи әрі түсінікті әрекет болып табылады. Ол ойнау арқылы жаңа нәрсені байқап көреді, өз тәжірибесін жинақтайды және қоршаған орта туралы түсінігін кеңейтеді.

Ойын – баланың еркін ойлауына мүмкіндік беретін орта

Баланың еркін ойлауы дегеніміз – оның дайын жауапты күтпей, өз бетінше ой қорытып, бірнеше нұсқаның ішінен таңдау жасап, қарапайым шешім ұсына білуі. Мұндай қабілет бірден қалыптаспайды. Оны күнделікті әрекет барысында біртіндеп дамыту қажет.

Ойын осы үдеріс үшін қолайлы жағдай жасайды. Мысалы, тәрбиеші балаларға «Егер жаңбыр жаумаса, табиғатта не өзгеруі мүмкін?» деген сұрақ қоя алады. Мұнда бір ғана дұрыс жауап жоқ. Бір бала «гүлдер өспейді» десе, екіншісі «жер құрғап қалады», үшіншісі «ағаштарға су жетпейді» деп жауап беруі мүмкін. Осындай әртүрлі жауаптарды қабылдау баланың өз ойын айтуына деген сенімін арттырады.

Сондықтан ойын барысында педагогтің міндеті – баланың жауабын бірден түзету емес, оның ойының себебін анықтауға тырысу. «Неліктен олай ойладың?», «Тағы қандай жолы болуы мүмкін?», «Егер басқаша жасасақ ше?» деген сұрақтар баланы тереңірек ойлануға жетелейді.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың мүмкіндігі

Баланың еркін сөйлеуі мен ойлауын дамытуда сюжеттік-рөлдік ойындардың орны ерекше. Мұндай ойындарда бала белгілі бір әлеуметтік рөлді қабылдап, сол рөлге сәйкес әрекет етеді.

Мысалы, «Дүкен» ойынында бір бала сатушы, екіншісі сатып алушы болады. Сатып алушы өзіне қажетті затты сұрайды, бағасын біледі, таңдау жасайды. Сатушы тауарды ұсынады, сұраққа жауап береді. Осы қарапайым әрекеттердің өзінде балалар жаңа сөздерді пайдаланып, сөйлем құрап, бір-бірімен диалог жүргізеді.

«Дәрігер» ойынында бала науқастың жағдайын сұрап, кеңес беруге тырысады. «Қонақ күту» ойынында амандасу, қонақты қарсы алу, ұсыныс жасау сияқты қарым-қатынас үлгілері қалыптасады.

Бұл жерде маңызды нәрсе – тәрбиеші ойынның бүкіл барысын өзі басқармауы керек. Балаларға белгілі бір еркіндік берілгені дұрыс. Олар сюжетті өздері жалғастырып, жаңа жағдай ойлап таба алуы қажет. Осындай еркіндік баланың қиялын және дербес ойлауын күшейтеді.

Қимылды және дидактикалық ойындар арқылы сөйлеуді дамыту

Баланың тілдік белсенділігін арттыру үшін қимылды ойындарды да сөйлеумен байланыстыруға болады. Мысалы, «Қимылды тап» ойынында бір бала белгілі бір әрекетті қимылмен көрсетеді, қалған балалар оның не істеп жатқанын сөзбен түсіндіреді.

«Сипаттап көр» ойынында бала белгілі бір затты атамай сипаттайды, ал басқа балалар оның қандай зат екенін табады. Бұл ойын баланың сөздік қорын кеңейтіп қана қоймай, сипаттау, салыстыру және маңызды белгіні ажырату қабілетін дамытады.

«Бір сөйлемнен – әңгімеге» ойынында тәрбиеші әңгіменің алғашқы сөйлемін айтады. Мысалы: «Бір күні кішкентай қоян орманға кетіп бара жатып...» деп бастайды. Әрі қарай әр бала бір сөйлем қосып, оқиғаны жалғастырады. Нәтижесінде балалар бірлесіп шағын әңгіме құрастырады.

Мұндай ойындар баланы дайын мәтінді қайталауға емес, өз сөзін құрастыруға үйретеді.

Шығармашылық ойындар және баланың өз ойын білдіруі

Баланың еркін ойлауын қалыптастыруда шығармашылық ойындардың мүмкіндігі мол. Сурет салу, құрастыру, мүсіндеу сияқты әрекеттерді ойын элементтерімен біріктіруге болады.

Мысалы, «Егер мен сәулетші болсам...» ойынында балалар өз қиялындағы үйді құрастырады. Бір бала үлкен терезесі бар үй жасаса, екіншісі ойын алаңын қосады, үшіншісі бақша орналастырады. Мұнда балалардың жұмысы бірдей болуы міндетті емес. Керісінше, әр баланың өзіндік шешімі құнды.

Содан кейін тәрбиеші әр балаға «Сенің үйіңде кім тұрады?», «Бұл бөлме не үшін керек?», «Үйіңнің басқа үйлерден ерекшелігі қандай?» деген сұрақтар қоя алады. Бала жасаған жұмысы туралы сөйлеген кезде өз ойын жүйелеуге және сөзбен түсіндіруге үйренеді.

Педагогтің балаға қоятын сұрағының маңызы

Баланың ойлауын дамытуда сұрақтың дұрыс қойылуы маңызды. «Бұл не?», «Қандай түсті?» сияқты сұрақтар баланың қарапайым білімін анықтауға көмектеседі. Ал «Неге олай ойлайсың?», «Егер осылай болса не болады?», «Сен бұл жағдайда не істер едің?» деген сұрақтар баланы ойлануға жетелейді.

Сондықтан тәрбиеші сабақта немесе ойында баланың орнына жауап беруге асықпауы қажет. Бала ойланып тұрған кезде оған аз уақыт күтуге мүмкіндік берген жөн. Кейде баланың бірден жауап бермеуі оның білмейтінін білдірмейді. Ол өз ойын сөзге айналдыруға уақыт қажет етуі мүмкін.

Педагогтің сабырлы көзқарасы мен қолдауы баланың сөйлеуге деген сенімін арттырады.

Ойын барысында баланың еркіндігін сақтау

Ойынның дамытушылық мүмкіндігі оның еркін ұйымдастырылуына байланысты. Егер тәрбиеші барлық әрекетті алдын ала белгілеп, балаларға тек дайын нұсқаны орындатса, ойынның шығармашылық сипаты төмендейді.

Сондықтан педагог негізгі мақсат пен ережені белгілеп, ал ойынның мазмұнын балалардың өздері толықтыруына мүмкіндік бергені дұрыс.

Мысалы, «Құтқарушылар» ойынында тәрбиеші бастапқы жағдайды ұсынады: «Орманда кішкентай күшік адасып кетті». Бұдан кейін балалар өздері не істеу керектігін талқылайды. Біреуі карта жасауды ұсынады, екіншісі көлікпен іздеуді, үшіншісі орманды жаяу аралауды ұсынуы мүмкін. Мұнда баланың әр ұсынысы талқыланып, оның ойлау белсенділігі артады.

Қорытынды

Ойын – мектепке дейінгі баланың табиғи әрекеті ғана емес, оның ойлауын, тілін және тұлғалық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік беретін тиімді педагогикалық құрал. Ойын барысында бала өз ойын еркін білдіреді, сұрақ қояды, жауап іздейді, құрдастарымен пікір алмасады, өз шешімін ұсынады және кей жағдайда өз әрекетінің нәтижесін бағалайды.

Баланың еркін ойлауын дамыту үшін педагог дайын жауаптан гөрі баланың ізденісіне мән бергені дұрыс. Оның әрбір жауабын тыңдап, қосымша сұрақ қойып, түрлі нұсқаларды қабылдау арқылы баланың ойлау кеңістігін кеңейтуге болады.

Өз ойын анық жеткізе алатын бала біртіндеп өзіне сенімді бола бастайды. Ал өзіне сенімді бала жаңа әрекеттен қорықпайды, сұрақ қоюдан ұялмайды және қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынас жасайды.

Сондықтан балабақшадағы ойын әрекетін тек уақыт өткізу немесе көңіл көтеру ретінде қарастырмай, баланың болашақтағы оқуына, қарым-қатынасына және тұлғалық дамуына негіз болатын маңызды педагогикалық мүмкіндік ретінде ұйымдастыру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты».
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы №422 бұйрығы. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы».
4. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992.
5. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы: Рауан, 1991.
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Санкт-Петербург: Союз, 1997.
7. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Педагогика, 1978.
8. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития. – Москва: Академия, 2006.
9. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. – Москва: Педагогика, 1977.
10. Смирнова Е.О. Детская психология. – Москва: КНОРУС, 2016.

Сапабек Арайлым Берікқызы
Тәрбиеші
“Жайна Құлыншақ” бөбекжай- бақшасы” мекемесі
Қызылорда қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК-КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДАҒЫ ТӘРБИЕШІНІҢ РӨЛІ

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік-коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудағы тәрбиешінің рөлі қарастырылады. Баланың сөздік қорын молайту, өз ойын еркін жеткізу, сұрақтарға жауап беру, құрдастарымен қарым-қатынас жасау және тыңдау мәдениетін қалыптастырудың тиімді жолдары сипатталады. Сонымен қатар күнделікті ұйымдастырылған іс-әрекетте ойын, ертегі, әңгімелесу, сахналау, сюжеттік-рөлдік ойындар мен шығармашылық тапсырмаларды қолданудың маңызы ашылады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, тіл дамыту, коммуникативтік дағды, тәрбиеші, сөйлеу мәдениеті, ойын, қарым-қатынас, сөздік қор.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық, танымдық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын маңызды кезең. Осы уақытта бала қоршаған ортаны танып қана қоймай, адамдармен қарым-қатынас жасауға, өз ойын білдіруге, сұрақ қоюға және өзгенің пікірін тыңдауға үйренеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбие жұмысының маңызды бағыттарының бірі – баланың тілдік-коммуникативтік дағдыларын жүйелі түрде дамыту.

Тіл – баланың қоршаған ортамен байланыс орнатуының негізгі құралы. Бала өзінің қалауын, сезімін, ойын және қажеттілігін сөз арқылы білдіреді. Сөйлеу қабілеті дамыған бала өзіне сенімді болады, құрдастарымен тез тіл табысады және жаңа ақпаратты қабылдауға белсенді қатысады.

Осы үдерісте тәрбиешінің орны ерекше. Тәрбиеші баланың алғашқы әлеуметтік ортасын ұйымдастырып, оның дұрыс сөйлеуіне үлгі болады. Баламен күнделікті қарым-қатынас барысында тәрбиеші әр баланың сөздік қорын, сөйлеу белсенділігін және коммуникативтік мүмкіндіктерін ескеріп жұмыс жүргізуі қажет.

Негізгі бөлім

Тілдік-коммуникативтік дағды дегеніміз не?

Тілдік-коммуникативтік дағды – баланың өз ойын сөз арқылы түсінікті жеткізуі, басқа адамның сөзін тыңдап, түсінуі, сұраққа жауап беруі, сұрақ қоя білуі және адамдармен өзара қарым-қатынас жасай алуы.

Мектепке дейінгі жаста бұл дағдылар біртіндеп қалыптасады. Бала алдымен қарапайым сөздер мен сөз тіркестерін меңгереді. Кейін сөйлем құрап, оқиғаларды ретімен айтып, өз пікірін білдіруге үйренеді.

Баланың тілдік-коммуникативтік дамуы бірнеше бағытты қамтиды:

- сөздік қорын молайту;
- дұрыс дыбыстауға үйрету;
- байланыстырып сөйлеуді дамыту;
- сұрақ қою және жауап беру қабілетін қалыптастыру;
- тыңдау мәдениетін дамыту;
- диалогке қатыстыру;
- өз ойын жүйелі жеткізуге үйрету;
- құрдастарымен және ересектермен еркін қарым-қатынас жасауға жағдай жасау.

Тәрбиеші – баланың сөйлеу ортасын қалыптастырушы тұлға

Баланың сөйлеу қабілеті арнайы ұйымдастырылған іс-әрекетпен ғана емес, күнделікті өмірдегі қарым-қатынас арқылы да дамиды. Сондықтан тәрбиеші топта баланың еркін сөйлесуіне қолайлы тілдік орта қалыптастыруы керек.

Тәрбиешінің сөйлеуі анық, түсінікті, сауатты және баланың жас ерекшелігіне сәйкес болуы маңызды. Бала көбіне естіген сөзін қайталау арқылы тіл үйренеді. Осы себепті тәрбиешінің әрбір сөзі балаға үлгі болады.

Мысалы, таңертең баланы қарсы алу кезінде:

«Қайырлы таң! Бүгін көңіл күйің қандай? Балабақшаға кіммен келдің?» – деген сияқты сұрақтар қою баланы диалогке жетелейді.

Серуен кезінде:

«Бүгін ауа райы қандай? Ағаштардың жапырақтары қандай түсті? Сен табиғаттан нені байқадың?» – деген сұрақтар баланың бақылауын сөйлеумен байланыстырады.

Осылайша күнделікті қарапайым әрекеттердің өзі тіл дамыту мүмкіндігіне айналады.

Ойын арқылы тілдік-коммуникативтік дағдыларды дамыту

Мектепке дейінгі жастағы бала үшін ойын – негізгі әрекет. Сондықтан тіл дамыту жұмыстарын ойынмен байланыстыру баланың қызығушылығын арттырып, еркін сөйлеуіне мүмкіндік береді.

Тәрбиеші мынадай ойындарды тиімді пайдалана алады:

«Сөзді жалғастыр» ойыны – баланың сөздік қорын молайтуға көмектеседі.

«Бұл не?» ойыны – заттарды сипаттап айтуға үйретеді.

«Сұрақ қой» ойыны – сұрақ қою және жауап беру дағдысын қалыптастырады.

«Суретті әңгімеле» ойыны – байланыстырып сөйлеуді дамытады.

«Кім қалай сөйлейді?» ойыны – жануарлардың атауларын және олардың дыбыстарын дұрыс айтуға мүмкіндік береді.

«Сөйлем құра» ойыны – бірнеше сөзді байланыстырып, толық сөйлем құрауға үйретеді.

Ойын барысында бала қателесуден қорықпайды. Сондықтан тәрбиеші баланың жауабын бірден сынамай, дұрыс нұсқасын жұмсақ түрде қайталап көрсетуі қажет.

Ертегі және көркем әдебиет арқылы сөйлеуді дамыту

Ертегі – баланың тілін дамытудың тиімді құралдарының бірі. Ертегі тыңдау барысында бала жаңа сөздермен танысады, кейіпкерлердің іс-әрекетін түсінеді және оқиғаның мазмұнын есте сақтайды.

Ертегіні оқып немесе айтып болғаннан кейін тәрбиеші балаларға ашық сұрақтар қоя алады:

- Ертегіде қандай кейіпкерлер болды?
- Саған қай кейіпкер ұнады?
- Кейіпкер не үшін осындай әрекет жасады?
- Егер сен оның орнында болсаң, не істер едің?
- Ертегіні қалай аяқтар едің?

Мұндай сұрақтар баланың тек есте сақтау қабілетін емес, өз ойын еркін жеткізу қабілетін де дамытады.

Сонымен қатар ертегіні сахналау арқылы балалардың диалогтік сөйлеуін дамытуға болады. Әр бала белгілі бір кейіпкердің рөлін орындап, оның сөздерін айтып, дауыс ырғағын өзгертуге үйренеді.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың мүмкіндігі

Сюжеттік-рөлдік ойындар балалардың табиғи қарым-қатынас жасауына жағдай туғызады. «Дүкен», «Дәрігер», «Шаштараз», «Асхана», «Қонақта», «Отбасы» сияқты ойындар барысында балалар өзара сөйлеседі, сұрақ қояды, жауап береді және белгілі бір рөлге сәйкес сөздерді қолданады.

Мысалы, «Дүкен» ойынында:

– Сәлеметсіз бе!

– Сәлеметсіз бе! Сізге не керек?

– Маған нан мен алма беріңізші.

– Әрине. Тағы не аласыз?

Осындай қарапайым диалогтер арқылы бала күнделікті өмірде қолданылатын сөздерді меңгереді.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың тағы бір артықшылығы – баланың әлеуметтік дағдыларын қатар дамытуы. Бала кезек күтуді, бір-бірін тыңдауды, келісуді және өз ойын мәдениетті түрде жеткізуді үйренеді.

Суретпен жұмыс жасау

Сурет – баланың байланыстырып сөйлеуін дамытудағы тиімді құрал. Тәрбиеші бір суретті немесе бірнеше сюжетті суретті пайдаланып, баладан көргенін сипаттауды сұрай алады.

Мысалы:

«Суретте кімдер бейнеленген? Олар қай жерде тұр? Не істеп жатыр? Ауа райы қандай? Кейіпкерлердің көңіл күйі қандай?» – деген сұрақтар арқылы бала біртіндеп толық сөйлем құруға үйренеді.

Ал бірнеше суретті ретімен орналастыру арқылы бала оқиғаны жүйелі түрде баяндауға дағдыланады.

Тәрбиешінің жеке қолдауы

Топтағы балалардың тілдік даму деңгейі бірдей болмайды. Кейбір балалар белсенді сөйлесе, кейбіреулері ұялшақ болып, ойын жеткізуге қиналуы мүмкін.

Сондықтан тәрбиеші әр балаға жеке қолдау көрсетуі қажет. Аз сөйлейтін балаға қарапайым сұрақтардан бастап, біртіндеп күрделендіру тиімді. Мысалы:

«Бұл не?» → «Оның түсі қандай?» → «Ол не үшін керек?» → «Ол туралы әңгіме құрап көрші».

Бұл тәсіл баланы қысымға салмай, біртіндеп еркін сөйлеуге жетелейді.

Тәрбиеші баланың жауабын мұқият тыңдап, оның сөзін бөлмеуі керек. Бала өз ойын толық жеткізгеннен кейін ғана қажет жағдайда дұрыс сөйлем үлгісін ұсынған жөн.

Тәрбиеші қолдана алатын тиімді әдістер

Тілдік-коммуникативтік дағдыларды дамыту барысында мына әдістерді жүйелі қолдануға болады:

Әдіс	Баланың дамуына әсері
Әңгімелесу	Өз ойын жеткізуге үйретеді
Сұрақ-жауап	Диалогтік сөйлеуді дамытады
Суретпен жұмыс	Байланыстырып сөйлеуді қалыптастырады
Ертегі айту	Сөздік қорды молайтады
Сахналау	Еркін сөйлеуге мүмкіндік береді
Сюжеттік-рөлдік ойын	Қарым-қатынас мәдениетін дамытады
Жаңылтпаштар	Дыбысты дұрыс айтуға жаттықтырады
Жұмбақтар	Ойлау мен сөздік қорды дамытады
Дидактикалық ойындар	Жаңа сөздерді бекітеді

Тіл дамытуда заманауи тәсілдерді қолдану

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру үдерісінде баланың белсенділігін арттыратын интерактивті әдістерді қолданудың маңызы зор. Тәрбиеші дайын ақпаратты ғана ұсынбай, баланы сұрақ қоюға, салыстыруға, өз пікірін айтуға және қорытынды жасауға ынталандыруы керек.

Мысалы, «Ойлан – жұптас – бөліс» тәсілін қолдануға болады. Алдымен бала сұрақ бойынша ойланады, кейін жұбымен пікір алмасады, соңында өз ойын топ алдында айтады.

«Сиқырлы микрофон», «Суретті сөйлет», «Бір сөзбен айт», «Әңгімені жалғастыр» сияқты шығармашылық тапсырмалар да балалардың сөйлеу белсенділігін арттырады.

Тәрбиеші мен ата-ана ынтымақтастығы

Баланың тілдік дамуы тек балабақшада ғана жүзеге аспайды. Отбасындағы қарым-қатынас та маңызды рөл атқарады. Сондықтан тәрбиеші ата-аналарға баламен күнделікті әңгімелесудің маңызын түсіндіруі қажет.

Ата-анаға баласына ертегі оқып беру, бірге сурет қарау, күн ішінде болған оқиғалар туралы сұрау, баланың сұрақтарына толық жауап беру ұсынылады.

Мысалы, «Бүгін балабақшада не істедің?» деген жалпы сұрақтың орнына:

«Бүгін қандай ойын ойнадың?», «Саған не ұнады?», «Досыңмен не туралы сөйлестің?» деген нақты сұрақтар баланы көбірек сөйлеуге ынталандырады.

Балабақша мен отбасының бірлескен жұмысы баланың тілдік-коммуникативтік дамуына оң әсер етеді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, мектепке дейінгі балалардың тілдік-коммуникативтік дағдыларын дамыту – тәрбиешінің кәсіби шеберлігін талап ететін маңызды бағыттардың бірі. Баланың сөйлеу қабілеті бір күнде қалыптаспайды. Ол күнделікті қарым-қатынас, ойын, көркем әдебиет, шығармашылық әрекет және арнайы ұйымдастырылған тапсырмалар арқылы біртіндеп дамиды.

Тәрбиеші баланың сөзін тыңдай білетін, оны сөйлесуге ынталандыратын және әрбір жауабын қолдайтын тұлға болуы қажет. Баланың қателесуіне мүмкіндік беру, өз ойын еркін айтуына жағдай жасау, сұрақ қоюға үйрету – тілдік дамудың негізгі шарттарының бірі.

Тілдік-коммуникативтік дағдылары жақсы қалыптасқан бала қоршаған ортамен еркін қарым-қатынас жасап, өз ойын түсінікті жеткізе алады. Сондықтан тәрбиешінің басты міндеті – баланың сөздік қорын ғана молайту емес, оның **қарым-қатынас мәдениетін, тыңдау қабілетін, өз ойын білдіру еркіндігін және сөйлеуге деген қызығушылығын қалыптастыру**.

Мектепке дейінгі кезеңде баланың әрбір айтқан сөзіне мән беру, әрбір сұрағына жауап беру және әрбір ойын қолдау – оның болашақтағы тұлғалық дамуына жасалған маңызды қадам.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
2. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға арналған үлгілік оқу бағдарламасы.
3. Выготский Л.С. Баланың психикалық дамуындағы оқыту мен тәрбиенің рөлі.
4. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольников. – Москва.
5. Гербова В.В. Развитие речи в детском саду. – Москва.
6. Жұмабекова Ф. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы.
7. Меңжанова Ә. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы.

Ганиваль Бахытгуль
Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары, педагог-сарапшы
“Ақмола облысы білім басқармасының Шортанды ауданы бойынша білім бөлімі
Дамса ауылының В.П. Кузьмин атындағы жалпы орта білім беретін мектебі” КММ

МЕКТЕПТІҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ ОҚУ ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ОРЫНБАСАРДЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің дамуы мектепті басқаруға жаңа талаптар қойып отыр. Осыған байланысты оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық құзыреттілігі білім сапасын арттырудың және мектептің стратегиялық дамуын қамтамасыз етудің маңызды факторына айналды. Ол оқу үдерісін тиімді ұйымдастырып қана қоймай, педагогикалық ұжымды үйлестіру, инновациялық өзгерістерді енгізу және мектептің даму мақсаттарын жүзеге асыруда жетекші рөл атқарады. Сондықтан оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық қызметін жетілдіру қазіргі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Мектептің стратегиялық дамуындағы басқарудың заманауи бағыттары

Бүгінгі таңда білім беру ұйымын басқару дәстүрлі әкімшілік тәсілден стратегиялық басқару үлгісіне кезең-кезеңімен ауысуда. Стратегиялық басқару – мектептің миссиясы мен даму бағытын айқындап, ұзақ мерзімді мақсаттарды нақты нәтижелерге бағыттау үдерісі. Оның басты ерекшелігі – жоспарлау, ұйымдастыру, талдау, бақылау және жетілдіру жұмыстарының өзара сабақтастықта жүзеге асырылуы.

Стратегиялық даму ең алдымен білім сапасын арттыруға бағытталуы тиіс. Себебі мектептің жетістігі тек үлгерім көрсеткіштерімен ғана емес, білім алушылардың функционалдық сауаттылығымен, шығармашылық қабілеттерінің дамуымен, әлеуметтік бейімделуімен және өмірлік дағдыларды меңгеруімен де бағаланады. Осыған байланысты оқу ісі жөніндегі орынбасар оқу үдерісін ұйымдастыру кезінде заманауи педагогикалық технологияларды енгізуге, оқытудың тиімді әдістерін қолдануға және білім беру нәтижелерін тұрақты талдауға ерекше көңіл бөледі.

Қазіргі басқару жүйесінің маңызды ерекшеліктерінің бірі – деректерге негізделген басқару. Яғни әрбір қабылданатын шешім нақты талдау нәтижелеріне сүйенуі тиіс. Бұл мақсатта оқу үлгерімі, білім сапасы, пәндік олимпиадалардың нәтижелері, мұғалімдердің кәсіби даму көрсеткіштері, оқушылар мен ата-аналардың кері байланыстары жүйелі түрде зерделенеді. Алынған мәліметтер мектептің даму жоспарын жетілдіруге және басқарушылық шешімдердің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар стратегиялық басқаруда тәуекелдерді алдын ала болжай білу ерекше маңызға ие. Демографиялық өзгерістер, цифрлық трансформация, педагог кадрлардың кәсіби

қажеттіліктері, білім алушылардың жеке ерекшеліктері сияқты факторлар мектептің даму жоспарын әзірлеу барысында міндетті түрде ескерілуі қажет. Мұндай жағдайда оқу ісі жөніндегі орынбасар талдаушы, ұйымдастырушы және үйлестіруші ретінде мектептің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды шешімдерді қабылдауға қатысады.

Заманауи мектептің стратегиялық дамуында басқарудың ашықтығы мен есептілігі де басты қағидалардың бірі болып саналады. Педагогикалық ұжыммен, ата-аналар қауымдастығымен және әлеуметтік серіктестермен тиімді ынтымақтастық орнату мектептің даму стратегиясын табысты жүзеге асыруға ықпал етеді. Ашық коммуникация басқарушылық шешімдердің сапасын арттырып қана қоймай, білім беру ұйымында өзара сенім мен жауапкершілік мәдениетін қалыптастырады.

Осылайша мектептің стратегиялық дамуы тиімді жоспарлау мен кәсіби басқаруды қажет ететін үздіксіз үдеріс болып табылады. Бұл үдерісте оқу ісі жөніндегі орынбасар басқарушылық құзыреттілігі жоғары, жаңашыл ойлайтын, өзгерістерге бейім және ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдыра алатын көшбасшы ретінде ерекше орын алады.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық құзыреттілігі тек әкімшілік міндеттерді орындаумен ғана шектелмейді. Ол білім беру ұйымының стратегиялық мақсатына сәйкес басқарушылық шешімдер қабылдай алатын, педагогикалық үдерісті тиімді ұйымдастыратын, кәсіби ортада көшбасшылық қасиеттерін көрсете білетін және өзгерістерді басқаруға қабілетті маман ретінде қалыптасуы қажет. Басқарушылық құзыреттілік – кәсіби білімнің, практикалық тәжірибенің, ұйымдастырушылық қабілеттің, коммуникативтік мәдениеттің және стратегиялық ойлаудың өзара байланысынан қалыптасатын күрделі жүйе. Сондықтан оқу ісі жөніндегі орынбасар өз қызметінде жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру, бақылау, талдау және болжау сияқты басқарудың негізгі функцияларын жүйелі түрде жүзеге асыруы тиіс.

Басқарушылық құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – стратегиялық ойлау қабілеті. Бұл мектептің бүгінгі жағдайын жан-жақты талдап қана қоймай, оның болашақтағы даму бағытын нақты болжай білуге мүмкіндік береді. Стратегиялық ойлайтын басшы қысқа мерзімді нәтижелерге ғана емес, ұзақ мерзімді мақсаттарға басымдық береді. Ол білім беру ұйымының күшті және әлсіз тұстарын анықтап, мүмкіндіктер мен ықтимал қауіптерді бағалай отырып, даму жоспарын нақты деректер негізінде құрастырады. Мұндай тәсіл мектептің тұрақты дамуына және басқару сапасының артуына ықпал етеді.

Басқарушылық құзыреттіліктің тағы бір маңызды бағыты – тиімді коммуникация. Оқу ісі жөніндегі орынбасар педагогтермен, білім алушылармен, ата-аналармен және әріптестерімен өзара сыйластыққа негізделген кәсіби қарым-қатынас орната білуі қажет. Ашық диалог, конструктивті пікір алмасу және кері байланысты тиімді ұйымдастыру ұжымда қолайлы психологиялық ахуал қалыптастырып, ортақ мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Қазіргі басқаруда ақпаратты дұрыс жеткізу ғана емес, әріптестердің пікірін тыңдау, оларды қолдау және ынталандыру да ерекше маңызға ие.

Сонымен бірге оқу ісі жөніндегі орынбасардың цифрлық құзыреттілігі де басқарудың тиімділігін арттыратын негізгі факторлардың біріне айналды. Білім беру платформаларын пайдалану, электрондық құжат айналымын ұйымдастыру, оқу жетістіктерін цифрлық форматта талдау, жасанды интеллект құралдарын орынды қолдану және цифрлық білім беру ресурстарын басқару басшының кәсіби қызметінің ажырамас бөлігі болып отыр. Цифрлық басқару уақытты тиімді пайдалануға, басқарушылық шешімдердің дәлдігін арттыруға және ақпараттың қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Стратегиялық жоспарлау және білім сапасын басқару

Стратегиялық жоспарлау – мектептің даму бағытын айқындайтын және білім беру сапасын жүйелі түрде жетілдіруге мүмкіндік беретін маңызды басқару құралы. Ол нақты мақсаттарды белгілеуді, күтілетін нәтижелерді анықтауды, ресурстарды тиімді бөлуді және орындалатын жұмыстардың кезеңдерін жоспарлауды қамтиды. Оқу ісі жөніндегі орынбасар

осы үдерістің негізгі ұйымдастырушысы ретінде мектептің даму бағдарламасын жүзеге асыруға жауапты тұлғалардың бірі болып табылады.

Стратегиялық жоспарлау барысында ең алдымен білім беру ұйымының қазіргі жағдайына жан-жақты талдау жүргізіледі. Оқу жетістіктері, мұғалімдердің кәсіби әлеуеті, материалдық-техникалық база, білім алушылардың қажеттіліктері және ата-аналардың ұсыныстары ескеріледі. Осы мәліметтердің негізінде мектептің даму басымдықтары айқындалып, нақты көрсеткіштер белгіленеді. Әрбір мақсатқа жетудің мерзімі, жауапты тұлғалары және бағалау критерийлері анықталады. Мұндай жүйелілік басқару қызметінің тиімділігін арттырып, жоспарланған нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Білім сапасын басқару стратегиялық жоспарлаудың басты бағыты болып табылады. Бұл бағытта оқу ісі жөніндегі орынбасар пәндер бойынша білім сапасының көрсеткіштерін тұрақты талдайды, оқу жетістіктерінің мониторингін жүргізеді және алынған нәтижелер негізінде түзету жұмыстарын ұйымдастырады. Білім сапасын арттыру тек қорытынды нәтижелерді бағалаумен шектелмейді. Ол оқу үдерісінің барлық кезеңдерін қамтитын үздіксіз жетілдіру жүйесіне негізделуі тиіс. Сондықтан сабақ сапасын бақылау, мұғалімдердің әдістемелік қызметін жетілдіру, оқушылардың жеке оқу траекториясын қолдау және тиімді кері байланыс ұйымдастыру білім сапасын басқарудың маңызды элементтері болып саналады.

Қазіргі таңда халықаралық тәжірибеде деректерге негізделген басқару қағидаты кеңінен қолданылуда. Бұл тәсіл бойынша әрбір басқарушылық шешім нақты көрсеткіштерге сүйеніп қабылданады. Сандық және сапалық мәліметтерді жүйелі түрде талдау оқу үдерісіндегі мәселелерді ерте анықтауға, олардың себептерін айқындауға және тиімді шешу жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді. Осылайша стратегиялық жоспарлау мен сапалы мониторингтің үйлесуі мектептің даму тиімділігін арттырып, білім сапасының тұрақты өсуіне негіз қалайды.

Білім беру ұйымының стратегиялық дамуы педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетімен тікелей байланысты. Сондықтан оқу ісі жөніндегі орынбасар әр мұғалімнің кәсіби мүмкіндігін ашуға, шығармашылық бастамаларын қолдауға және үздіксіз дамуына жағдай жасауға міндетті. Қазіргі заманғы басқаруда көшбасшылық ұғымы бұйрық беру немесе бақылау жүргізумен емес, ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдыра білуімен, сенім қалыптастыруымен және ынтымақтастық мәдениетін дамытуымен ерекшеленеді.

Табысты көшбасшы әрбір педагогтің пікірін құрметтеп, олардың кәсіби бастамаларын қолдайды, тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді және ұжымда қолайлы психологиялық ахуал қалыптастырады. Мұндай ортада мұғалімдер өздерінің шығармашылық әлеуетін толық көрсете алады, жаңа педагогикалық технологияларды еркін қолданады және кәсіби дамуға ұмтылады. Нәтижесінде білім беру ұйымының жалпы жұмыс сапасы артып, оқушылардың оқу жетістіктері жақсарады.

Оқу ісі жөніндегі орынбасар кәсіби көшбасшы ретінде мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарына қатысуын үйлестіреді, мектепішілік семинарлар, шеберлік сабақтары, коучингтер мен тәлімгерлік жұмыстарын ұйымдастырады. Сонымен қатар мұғалімдердің жетістіктерін бағалап, олардың кәсіби өсуіне ынталандыру тетіктерін қалыптастырады. Бұл жұмыстар педагогтердің кәсіби мотивациясын арттырып қана қоймай, білім беру ұйымында үздіксіз даму мәдениетінің қалыптасуына ықпал етеді.

Цифрлық трансформация жағдайындағы басқарушылық шешімдердің тиімділігі

XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің қарқынды өзгеруі мектеп басшылығынан дәстүрлі басқару тәсілдерін қайта қарауды талап етуде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен енгізілуі, білім беру үдерісін цифрландыру, жасанды интеллект құралдарының қолданысқа енуі және электрондық басқару жүйелерінің дамуы оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық қызметіне жаңа талаптар жүктейді. Қазіргі таңда басқарудың тиімділігі тек ұйымдастырушылық қабілетпен ғана емес, сонымен қатар цифрлық ортада дұрыс шешім қабылдау, ақпаратты жылдам өңдеу және заманауи технологияларды басқару үдерісіне тиімді енгізу қабілетімен де бағаланады.

Цифрлық трансформация жағдайында оқу ісі жөніндегі орынбасардың негізгі міндеттерінің бірі – білім беру үдерісінің барлық кезеңінде цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану жүйесін қалыптастыру. Бұл тек электрондық журналдар мен платформаларды қолданумен шектелмейді. Ол оқу жетістіктерін автоматтандырылған түрде талдау, мұғалімдердің кәсіби қызметін жоспарлау, әдістемелік жұмыстарды цифрлық форматта ұйымдастыру, ата-аналармен жедел байланыс орнату және басқарушылық шешімдерді нақты деректер негізінде қабылдау сияқты бағыттарды қамтиды. Осындай жүйелі жұмыстар уақытты үнемдеп қана қоймай, басқарудың ашықтығын, дәлдігін және нәтижелілігін арттырады.

Қазіргі басқаруда жасанды интеллект технологиялары да ерекше маңызға ие болуда. Олар оқу жетістіктеріне талдау жасауға, білім сапасының динамикасын болжауға, оқу материалдарын әзірлеуге, педагогтердің әдістемелік жұмыстарын жеңілдетуге және әкімшілік құжаттарды тиімді рәсімдеуге мүмкіндік береді. Дегенмен цифрлық құралдар мұғалімнің немесе басшының кәсіби тәжірибесін алмастырмайды, керісінше олардың жұмысын оңтайландырып, стратегиялық міндеттерге көбірек көңіл бөлуіне жағдай жасайды. Сондықтан оқу ісі жөніндегі орынбасар цифрлық сауаттылығын үздіксіз жетілдіріп, ұжым мүшелерінің де осы бағыттағы құзыреттілігін дамытуға жағдай жасауы қажет.

Сонымен қатар цифрлық басқару барысында ақпараттық қауіпсіздік мәселесіне ерекше назар аудару маңызды. Білім алушылардың жеке деректерін қорғау, электрондық құжаттардың сақталуын қамтамасыз ету және цифрлық этика қағидаларын сақтау – басқарушылық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі. Осы талаптарды сақтау білім беру ұйымының сенімді әрі қауіпсіз ақпараттық ортасын қалыптастыруға ықпал етеді.

Мектептің стратегиялық дамуы инновациялық жобаларды жүйелі түрде жүзеге асырумен тығыз байланысты. Инновация – білім беру сапасын арттыруға, оқыту әдістерін жетілдіруге және мектептің бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге бағытталған жаңашыл өзгерістердің жиынтығы. Сондықтан оқу ісі жөніндегі орынбасар инновациялық бастамалардың үйлестірушісі әрі жүзеге асырушысы ретінде маңызды рөл атқарады.

Инновациялық жобаларды іске асыру ең алдымен мектептің нақты қажеттіліктерін анықтаудан басталады. Оқу нәтижелерін талдау, педагогтердің ұсыныстарын зерделеу және білім алушылардың сұраныстарын ескеру арқылы мектептің даму басымдықтары нақтыланады. Осыдан кейін мақсат-міндеттері айқындалған жоба әзірленіп, оны іске асырудың кезеңдері, жауапты тұлғалар, ресурстық қамтамасыз ету және күтілетін нәтижелер белгіленеді. Мұндай жүйелілік жобаның тиімді орындалуына мүмкіндік береді.

Жобаларды жүзеге асыру барысында оқу ісі жөніндегі орынбасар педагогикалық ұжымның белсенділігін арттыруға ерекше көңіл бөледі. Мұғалімдердің шығармашылық бастамаларын қолдау, тәжірибе алмасуға жағдай жасау, авторлық бағдарламалар мен әдістемелік әзірлемелерді насихаттау ұжымның инновациялық мәдениетін қалыптастырады. Сонымен қатар әрбір жобаның нәтижесі нақты көрсеткіштер арқылы бағаланып, оның мектептің стратегиялық дамуына қосқан үлесі сараланады. Мұндай тәжірибе басқарудың тиімділігін арттырып, білім беру ұйымының тұрақты дамуына негіз қалайды.

Қорытынды

Қазіргі білім беру кеңістігінде мектептің стратегиялық дамуы кәсіби басқаруды, ғылыми негізделген жоспарлауды және үздіксіз жетілдіруді талап ететін күрделі үдеріс болып табылады. Осы үдерістің табысты жүзеге асуында оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық құзыреттілігі шешуші мәнге ие. Ол оқу үдерісін ұйымдастырумен қатар, білім сапасын басқаруды, педагогикалық ұжымның кәсіби дамуын, инновациялық жобаларды үйлестіруді, цифрлық технологияларды енгізуді және мектептің ұзақ мерзімді даму стратегиясын жүзеге асыруды қамтамасыз ететін жетекші тұлға ретінде көрінеді.

Басқарушылық құзыреттілігі жоғары оқу ісі жөніндегі орынбасар өзгерістерге бейім, стратегиялық ойлайтын, тиімді коммуникация орната алатын және нақты деректер негізінде шешім қабылдайтын көшбасшы болуы тиіс. Мұндай басшы мектептің ішкі ресурстарын ұтымды пайдаланып, педагогикалық ұжымды ортақ мақсатқа жұмылдыра алады. Нәтижесінде

білім беру ұйымында сапалы білім беру ортасы қалыптасып, оқушылардың оқу жетістіктері артып, педагогтердің кәсіби әлеуеті нығаяды.

Қорытындылай келе, мектептің стратегиялық дамуы – үздіксіз жетілдіруді қажет ететін ұзақ мерзімді үдеріс. Бұл жолда оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық құзыреттілігі мектептің табысты дамуының негізгі факторларының бірі болып қала береді. Заманауи талаптарға сай кәсіби басқару мәдениетін қалыптастыру, инновациялық ойлау жүйесін дамыту және тиімді көшбасшылық қағидаларын ұстану білім беру ұйымының бәсекеге қабілеттілігін арттырып, ұлттық білім беру жүйесінің сапалы дамуына елеулі үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана: Ақорда, 2007. – 68 б.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. – Астана, 2022. – 224 б.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары. – Астана, 2022. – 58 б.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Педагогтердің кәсіби стандарты. – Астана, 2022. – 56 б.
5. Ахмет Байтұрсынұлы. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991. – 464 б.
6. Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық мұралары. – Алматы: Рауан, 1991. – 320 б.
7. Әл-Фараби. Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары. – Алматы: Ғылым, 1975. – 384 б.
8. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Эверо, 2018. – 452 б.
9. Сластенин В.А. Педагогика. – Мәскеу: Академия, 2013. – 608 б.
10. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 2001. – 352 б.
11. Поташник М.М. Управление современной школой. – Мәскеу: Педагогическое общество России, 2012. – 448 б.
12. Друкер П. Практика менеджмента. – Мәскеу: Вильямс, 2015. – 416 б.
13. Дьюи Дж. Демократия және білім беру. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2020. – 440 б.
14. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017. – 64 б.
15. Қазақстан Республикасы Президентінің «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 2023. – 52 б.

Майра Еженханқызы
Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары, педагог-зерттеуші
“Ақмола облысы білім басқармасының Шортанды ауданы бойынша білім бөлімі
Новокубанка ауылының жалпы орта білім беретін мектебі” КММ

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНДАҒЫ ОҚУ ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ОРЫНБАСАРДЫҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Кіріспе

Білім беру – мемлекеттің интеллектуалдық әлеуетін қалыптастыратын маңызды сала. Қоғамның даму қарқыны, цифрлық технологиялардың кеңінен енгізілуі, білім мазмұнының жаңаруы мектеп басшылығына жаңа талаптар қойып отыр. Осындай жағдайда оқу ісі жөніндегі орынбасардың қызметі ерекше маңызға ие. Ол оқу процесінің сапалы ұйымдастырылуына, педагогтердің кәсіби құзыреттілігінің артуына және білім алушылардың оқу жетістіктерінің жақсаруына тікелей ықпал етеді.

Қазіргі мектепте оқу ісі жөніндегі орынбасар тек әкімшілік қызметкер ғана емес, педагогикалық үдерісті стратегиялық тұрғыдан басқара алатын, өзгерістерді тиімді жүзеге асыратын көшбасшы болуы тиіс. Оның кәсіби шешімдері оқу орнының даму бағытын айқындап, білім беру сапасының тұрақты өсуіне негіз болады.

Оқу ісі жөніндегі орынбасардың негізгі міндеттері:

Оқу ісі жөніндегі орынбасардың қызметі білім беру ұйымындағы оқу-тәрбие процесін жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру және бақылау жұмыстарын қамтиды. Оның негізгі міндеттеріне оқу жоспарының орындалуын қамтамасыз ету, сабақ кестесін тиімді құру, оқу бағдарламаларының орындалуын бақылау, мұғалімдердің әдістемелік жұмыстарын ұйымдастыру және білім сапасын жүйелі талдау жатады.

Оқу ісі жөніндегі орынбасар білім беру ұйымындағы нормативтік-құқықтық құжаттардың талапқа сай орындалуын қамтамасыз етіп қана қоймай, педагогикалық кеңестердің жұмысын тиімді үйлестіру арқылы оқу үдерісінің жүйелі ұйымдастырылуына ықпал етеді. Сонымен бірге ол мұғалімдердің кәсіби қажеттіліктерін анықтап, олардың педагогикалық шеберлігін жетілдіруге бағытталған әдістемелік жұмыстарды, тәжірибе алмасу алаңдарын және біліктілікті арттыру шараларын ұйымдастырады. Өйткені білім сапасы – кез келген білім беру ұйымының қызметін айқындайтын негізгі көрсеткіштердің бірі. Осыған байланысты оқу ісі жөніндегі орынбасар білім сапасын тек бақылаумен шектелмей, оны тұрақты жетілдіруге бағытталған басқарушылық шешімдерді жүйелі түрде қабылдауы қажет. Бұл ретте оқу жетістіктеріне тұрақты мониторинг жүргізудің маңызы зор, себебі диагностикалық бақылау жұмыстарының нәтижелері, бөлім және тоқсан бойынша жиынтық бағалау қорытындылары, сондай-ақ ұлттық және халықаралық зерттеулердің көрсеткіштері жан-жақты сараланып, олардың негізінде оқу үдерісін жетілдіруге бағытталған нақты іс-

шаралар жоспарланады. Сонымен қатар қазіргі заманғы басқаруда деректерге негізделген тәсілді қолдану ерекше өзектілікке ие, өйткені сандық көрсеткіштерді талдау арқылы оқу үлгерімінде қиындықтары бар оқушылар анықталып, олармен жеке жұмыс жүргізудің тиімді жолдары белгіленеді. Мұндай жүйелі талдау білім сапасын нақты нәтижелер арқылы арттыруға мүмкіндік береді. Ал білім сапасының жоғары болуы ең алдымен педагогтердің кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты болғандықтан, оқу ісі жөніндегі орынбасар мұғалімдердің үздіксіз кәсіби дамуына қолдау көрсетіп, олардың шығармашылық әлеуетін арттыруға, заманауи педагогикалық технологияларды меңгеруіне және тәжірибеде тиімді қолдануына тұрақты жағдай жасауы тиіс.

Мектепішілік семинарлар, шеберлік сабақтары, коучингтер, Lesson Study, тәлімгерлік және тәжірибе алмасу алаңдары мұғалімдердің кәсіби шеберлігін арттырудың тиімді құралдары болып табылады. Жас мамандарға әдістемелік қолдау көрсету, тәжірибелі ұстаздардың тәлімгерлігін ұйымдастыру педагогикалық ұжымның сапалы дамуына ықпал етеді.

Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы: *«Мұғалім қандай болса, мектеп те сондай болмақ»* деген. Бұл ой педагогтің кәсіби дамуы мектептің жалпы жетістігіне әсер ететінін дәлелдейді.

Бүгінде цифрлық технологиялар білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналды. Электрондық журналдар, онлайн платформалар, жасанды интеллект негізіндегі құралдар және интерактивті ресурстар оқу процесінің тиімділігін арттыруда үлкен мүмкіндік береді.

Оқу ісі жөніндегі орынбасар мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамытуға жағдай жасап, инновациялық технологияларды оқу процесіне енгізуді үйлестіруі қажет. Цифрлық құралдарды тиімді пайдалану уақытты үнемдеп қана қоймай, білім сапасын арттыруға, оқушылардың қызығушылығын күшейтуге мүмкіндік береді.

Заманауи мектепте басқарудың авторитарлық үлгісі өз тиімділігін жоғалтып келеді. Оның орнына ынтымақтастыққа негізделген көшбасшылық моделі қалыптасуда.

Оқу ісі жөніндегі орынбасар педагогикалық ұжымның пікірін тыңдап, ортақ шешім қабылдай білуі тиіс. Ұжым мүшелерінің бастамаларын қолдау, шығармашылық идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік беру және қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыру – табысты басқарудың негізгі шарттарының бірі.

Көшбасшының басты міндеті – адамдарды басқару емес, олардың әлеуетін ашуға жағдай жасау.

Ата-анамен серіктестік

Білім беру ұйымының табысты қызметі тек оқу үдерісінің сапасына ғана емес, сонымен қатар ата-аналармен орнатылған тиімді серіктестікке де тікелей байланысты. Өйткені мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастығы, ашық қарым-қатынасы, өзара сенімі және ортақ жауапкершілігі білім алушының жан-жақты дамуына, тәрбиесіне және оқу жетістіктерінің артуына оң ықпал етеді. Осыған байланысты оқу ісі жөніндегі орынбасар ата-аналармен байланысты дәстүрлі форматпен шектемей, оны заман талабына сай жаңаша ұйымдастыруға ерекше көңіл бөлуі тиіс. Атап айтқанда, ата-аналар жиналыстарын интерактивті форматта өткізу, цифрлық платформалар арқылы тұрақты кері байланыс орнату, сауалнамалар, пікір алмасу кездесулері мен кеңес беру жұмыстарын жүйелі жүргізу өзара түсіністікті нығайтып, ата-аналардың мектеп өміріне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Мұндай серіктестік оқушының оқуындағы қиындықтарды дер кезінде анықтап, оларды бірлесіп шешуге жағдай жасайды, сондай-ақ мектеп пен отбасы арасындағы сенімді қарым-қатынасты қалыптастырып, білім беру ұйымының тәрбиелік және білім беру мақсаттарының тиімді жүзеге асуына негіз болады.

Қорытынды

Қазіргі кезеңде оқу ісі жөніндегі орынбасар – білім беру ұйымының стратегиялық дамуын қамтамасыз ететін негізгі басқарушы тұлғалардың бірі. Оның кәсіби құзыреттілігі,

басқарушылық қабілеті, жаңашыл көзқарасы және педагогикалық шеберлігі мектептің жалпы даму деңгейіне тікелей ықпал етеді.

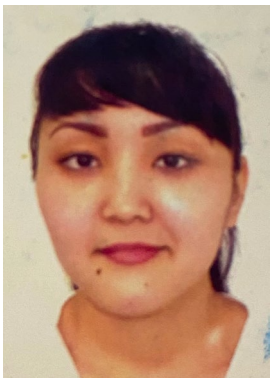
Білім сапасын арттыру, мұғалімдердің кәсіби өсуіне жағдай жасау, цифрлық технологияларды тиімді енгізу, оқушылардың білім жетістіктерін тұрақты талдау және ата-аналармен нәтижелі серіктестік орнату – оқу ісі жөніндегі орынбасар қызметінің басты бағыттары болып табылады.

«Ұстазы мықтының – ұстанымы мықты» деген халық даналығы білім беру ұйымының табысы ең алдымен кәсіби басқаруға байланысты екенін көрсетеді. Сондықтан оқу ісі жөніндегі орынбасар өз қызметінде жаңашылдықты, әділдікті, жауапкершілікті және үздіксіз дамуды басты қағида ретінде ұстануы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана: Ақорда, 2007. – 68 б.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру стандарты. – Астана, 2022. – 112 б.
3. Ахмет Байтұрсынұлы. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991. – 464 б.
4. Әл-Фараби. Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары. – Алматы: Ғылым, 1975. – 384 б.
5. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Эверо, 2018. – 456 б.
6. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995. – 352 б.

Шынболатова Гулбану Женисбайқызы
Дефектолог
Облыстық арнайы мектебі
Актобе қаласы

ҚҰНДЫЛЫҚТЫҚ ТӘРБИЕ – ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

Құндылыққа негізделген тәрбие – тұлғаның рухани-адамгершілік дамуын қамтамасыз ететін, оның ішкі мәдениетін қалыптастыруға бағытталған кешенді педагогикалық үдеріс. Мұндай тәрбиенің негізгі мақсаты – баланы қоғамда өмір сүруге дайын, саналы таңдау жасай алатын, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, мәдениетті, жауапты, дербес тұлға ретінде қалыптастыру.

Құндылыққа негізделген тәрбиенің басты ерекшелігі – баланың мінез-құлқын сыртқы бақылау арқылы емес, ішкі сенім мен сана арқылы реттеуге ұмтылуында. Яғни тәрбие баланы белгілі бір ережелерге бағындыруды ғана емес, сол ережелердің мәнін түсінуге, оларды ішкі қажеттілік ретінде қабылдауға бағытталады. Бұл – тәрбиенің ұзақ мерзімді, бірақ нәтижелі жолы.

Құндылыққа негізделген тәрбиенің негізгі мақсатының бірі – баланың бойында тұрақты құндылықтық бағдар қалыптастыру. Құндылықтық бағдар баланың өмірлік ұстанымдарын, таңдауларын, шешім қабылдау тәсілін айқындайды. Мысалы, адалдық құндылығы қалыптасқан бала бақылаусыз жағдайда да өтірік айтпауға, өз қателігін мойындай білуге ұмтылады. Ал бұл қасиет тек жазалау немесе бақылау арқылы емес, құндылыққа негізделген тәрбие нәтижесінде қалыптасады.

Тәрбиенің келесі маңызды мақсаты – баланың ішкі мәдениетін дамыту. Ішкі мәдениет баланың ойлау мәдениетін, сөйлеу әдебін, эмоциясын басқару қабілетін, қарым-қатынас жасау дағдысын қамтиды. Мысалы, сыныпта пікірталас барысында өз ойын мәдениетті түрде жеткізе алатын, өзгелердің пікірін тыңдай білетін, қарсы көзқарасқа құрметпен қарайтын оқушы – ішкі мәдениеті қалыптасқан тұлғаның айқын көрінісі.

Ал енді баланың әлеуметтік жауапкершілігін арттыруға тоқталайық. Бұл – баланың өз әрекетінің салдарын түсініп, қоғам алдындағы міндетін сезіне білуі. Мысалы, мектепте ортақ мүлікті күту, сынып тазалығына жауапкершілікпен қарау, еріктілік іс-шараларына қатысу арқылы бала «менің әрекетім басқаларға әсер етеді» деген түсінікті бойына сіңіреді. Бұл тәжірибе оның болашақтағы азаматтық позициясының қалыптасуына негіз болады.

Сонымен қатар, құндылыққа негізделген тәрбиенің мақсаты – баланың өзін-өзі тануына және өзін-өзі дамытуына жағдай жасау. Бала өзінің қабілетін, қызығушылығын, әлсіз және күшті жақтарын түсіне отырып, жеке мақсат қоя білуге үйренеді. Мысалы, мұғалім баланың жетістігін тек бағамен емес, оның күш-жігерін, талпынысын бағалау арқылы баланың өзін-өзі бағалау деңгейін көтереді. Бұл өз кезегінде баланың өзіне деген сенімін арттырады.

Құндылыққа негізделген тәрбиеде ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамыту маңызды мақсаттардың бірі болып табылады. Ана тіліне құрмет, салт-дәстүрді білу, үлкенге ізет, кішіге қамқор болу – ұлттық тәрбиенің өзегі. Мысалы, тәрбие сағатында қазақтың салт-дәстүрлеріне арналған жобалық жұмыс ұйымдастыру арқылы оқушылар ұлттық құндылықтарды теориялық тұрғыда ғана емес, тәжірибе арқылы меңгереді.

Сонымен қатар эмоциялық интеллектті дамытуға байланысты мақсатқа да тоқталғым келіп отыр. Бұл баланың өз эмоциясын тану, басқару және өзгелердің сезімін түсіне білу қабілеті. Мысалы, сыныпта конфликт жағдайында мұғалім дайын шешімді ұсынбай, оқушыларды өзара диалогқа шақырып, сезімдерін сөзбен жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл баланың эмоциялық мәдениетін қалыптастырады.

Құндылыққа негізделген тәрбиенің тағы бір мақсаты – баланың өмірлік дағдыларын қалыптастыру. Оған қарым-қатынас жасау, шешім қабылдау, уақытты тиімді пайдалану, қиындықты жеңе білу сияқты дағдылар жатады. Мысалы, топтық жобаларда жұмыс істеу барысында бала жауапкершілікті бөлісуді, келісімге келуді, өз пікірін қорғауды үйренеді. Бұл дағдылар тек мектеп қабырғасында ғана емес, өмір бойы қажет болады.

Құндылыққа негізделген тұлға тәрбиесінде негізгі құндылықтарды айқындау ерекше маңызды. Себебі құндылықтар – баланың ішкі мәдениетін қалыптастыратын, оның мінез-құлқын, дүниетанымын, өмірлік ұстанымын айқындайтын басты бағдарлар. Негізгі құндылықтар жүйесі баланың тұлғалық дамуына бағыт-бағдар беріп, оның қоғаммен үйлесімді өмір сүруіне негіз қалайды.

Негізгі құндылықтар ұғымы жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтардың бірлігін қамтиды. Олар адам баласына ортақ ізгі қасиеттерді сақтай отырып, белгілі бір халықтың мәдени-рухани болмысын, дәстүрін, дүниетанымын ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге қызмет етеді. Сондықтан білім беру үдерісінде негізгі құндылықтарды жүйелі әрі мақсатты түрде қалыптастыру – педагогтің басты міндеттерінің бірі.

Құндылықтар бала бойында дайын күйінде пайда болмайды. Олар күнделікті қарым-қатынас, іс-әрекет, үлгі көрсету, тәжірибе арқылы біртіндеп қалыптасады. Егер белгілі бір құндылықтар жүйелі түрде қолдау таппаса, олар баланың санасында тұрақты орын алмайды. Осы тұрғыдан алғанда, негізгі құндылықтарды тәрбиелеу үздіксіз, кешенді және мақсатты сипатта жүзеге асырылуы тиіс.

Құндылыққа негізделген тәрбиеде негізгі құндылықтардың қатарына ең алдымен адамгершілік құндылықтар жатады. Адамгершілік – тұлғаның ішкі мәдениетінің өзегі. Ол мейірімділік, адалдық, әділдік, ар-ождан, жауапкершілік сияқты қасиеттерден көрінеді. Мысалы, мейірімділік құндылығы қалыптасқан бала өзгеге көмектесуге дайын болады, ал әділдікке тәрбиеленген бала өз әрекетінің салдарын түсініп, өзгелердің құқығын құрметтейді.

Негізгі құндылықтардың келесі тобы – сыйластық пен мәдени қарым-қатынас құндылықтары. Бұл құндылықтар баланың адамдармен дұрыс қарым-қатынас орнатуына, қоғамда өзін мәдениетті ұстауына ықпал етеді. Үлкенге құрмет, кішіге қамқорлық, өзгелердің пікірін тыңдай білу, әдепті сөйлеу – ішкі мәдениеттің айқын белгілері. Мысалы, сыныпта топтық жұмыс барысында бір-бірін тыңдай білетін, өз ойын сыпайы жеткізетін оқушыда сыйластық құндылығы қалыптасқанын байқауға болады.

Құндылыққа негізделген тәрбиеде жауапкершілік пен еңбекқорлық негізгі орын алады. Жауапкершілік – баланың өз ісіне, тапсырмасына, уәдесіне адал болуы. Ал еңбекқорлық – мақсатқа жету жолында табандылық таныта білуі. Мысалы, оқушыға белгілі бір сыныптық міндет жүктеліп, ол сол міндетті тұрақты орындаса, оның бойында жауапкершілік пен еңбекке құрмет қалыптасады.

Ұлттық құндылықтар негізгі құндылықтар жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Ана тіліне құрмет, салт-дәстүрді сақтау, ұлттық мәдениетті тану, отансүйгіштік сезім – баланың ұлттық болмысын қалыптастырады. Ұлттық құндылықтарды меңгерген бала өз халқының тарихын, мәдениетін құрметтей отырып, басқа ұлт өкілдеріне де сыйластықпен қарайды. Мысалы, ұлттық мерекелерге арналған тәрбие сағаттары арқылы оқушылар дәстүрлердің мәнін терең түсінеді.

Негізгі құндылықтардың маңызды тобы – әлеуметтік және азаматтық құндылықтар. Олар баланың қоғам алдындағы жауапкершілігін, белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастырады. Қоғамға қызмет ету, ынтымақтастық, өзгенің еңбегін бағалау сияқты қасиеттер осы топқа жатады. Мысалы, еріктілік қызметке қатысқан оқушы қоғамға пайдалы болудың маңызын сезінеді. Сондай-ақ, құндылыққа негізделген тәрбиеде өзін-өзі дамыту және өзін құрметтеу құндылықтары маңызды орын алады. Өзін құрметтейтін бала өз мүмкіндігін бағалайды, жеке шекарасын қорғай біледі, өмірлік мақсат қоя алады. Бұл құндылықтар баланың психологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Мысалы, жетістігі мен қателігін талдауға үйренген оқушыда өзін-өзі тану қабілеті дамиды.

Төмендегі кестеде құндылыққа негізделген тәрбиеде қарастырылатын негізгі құндылықтар, олардың мазмұны және практикалық көрінісі жүйеленіп берілген.

Кесте 2 – Құндылыққа негізделген тәрбиедегі негізгі құндылықтар

Құндылық түрі	**Құндылықтың мазмұны**	**Баланың мінез-құлқындағы көрінісі**
Адамгершілік	Мейірімділік, адалдық, әділдік	Өзгеге көмектесу, өтірік айтпау, әділ шешім қабылдау
Сыйластық	Құрмет, әдеп, мәдени қарым-қатынас	Үлкенді сыйлау, пікірді тыңдау, сыпайы сөйлеу
Жауапкершілік	Міндетті сезіну, уәдеге беріктік	Тапсырманы уақытында орындау
Еңбекқорлық	Табандылық, еңбекке құрмет	Істі соңына дейін жеткізу
Ұлттық құндылықтар	Тіл, дәстүр, мәдениет	Ұлттық салт-дәстүрді білу, құрметтеу
Әлеуметтік құндылықтар	Ынтымақтастық, қоғамға қызмет	Топта жұмыс істеу, еріктілік
Өзін-өзі дамыту	Өзін тану, өзін құрметтеу	Жеке мақсат қою, рефлексия

Негізгі құндылықтар – баланың ішкі мәдениетін қалыптастыратын, оның тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін рухани тірек. Бұл құндылықтар бір-бірімен өзара байланыста болып, баланың дүниетанымын, мінез-құлқын, қоғамдағы орнын айқындайды. Құндылыққа негізделген тәрбие арқылы бала тек білім алушы ғана емес, адамгершілігі жоғары, мәдениетті, жауапты, ұлттық болмысы сақталған тұлға ретінде қалыптасады. Сондықтан негізгі құндылықтарды жүйелі түрде тәрбиелеу – білім беру үдерісінің басты бағыты болуы тиіс.

Бекмаганбетова Арай Суендиковна
Тарих пәні мұғалімі, жас маман
Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы

МҰҒАЛІМ – БҰРЫННАН КЕЛЕ ЖАТҚАН ДАҢҒЫЛ ЖОЛ ЕМЕС, ӨЗ СҮРЛЕУІҢДІ САЛАТЫН ЖАҢА ӨТКЕЛ: ТАРИХ ПӘНІНІҢ ЖАС МАМАНЫНЫҢ КӘСІБИ ҰСТАНЫМЫ

Аннотация. Мақалада мектепке жаңадан жұмысқа орналасып жатқан тарих пәнінің жас маманының кәсіби ұстанымы, педагогикалық философиясы мен негізгі міндеттері қарастырылады. Автор тарихты оқытудағы дәстүрлі жаттау әдісінен сыни ойлау мен зерттеушілік дағдыларды дамытуға көшудің, сондай-ақ заманауи цифрлық технологияларды тиімді қолданудың маңыздылығын негіздейді. Сонымен бірге, оқушылар бойында ұлттық сана мен патриотизмді қалыптастыру, тұлғаға бағдарланған оқыту және мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуы – сапалы білім берудің басты кепілі ретінде сараланады.

Тірек сөздер: жас маман, тарих пәні, кәсіби ұстаным, сыни ойлау, заманауи технологиялар, ұлттық сана.

Педагогикалық жоғары оқу орнының қабырғасынан шығып, алғаш рет мектеп табалдырығын аттау – кез келген жас маман үшін толқыныс пен жауапкершілік қатар ұялайтын ерекше сәт. Қолға диплом алып, қоңыр қоңыраудың үнімен бірге сыныпқа ену – бұл жай ғана жұмысқа орналасу емес, адам тағдырын қалыптастыруға жасалған маңызды қадам. Әсіресе, Тарих пәнінің мұғалімі болу – өткен мен болашақтың арасындағы сенімді көпірге айналу деген сөз. Тарих – жай ғана даталар мен оқиғалардың, соғыстар мен келісімшарттардың тізбегі емес. Тарих – ғылымдардың атасы, ұлттық сананың темірқазығы, халықтың жады және келешекке жол сілтейтін шамшырақ. Мектепке жаңадан аяқ басқан жас маманның бойында нақты кәсіби ұстаным мен педагогикалық философияның болуы – оның болашақтағы табысты қызметінің кепілі. Ұстаным дегеніміз – мұғалімнің өз кәсібіне деген көзқарасы, оқушыларға деген сүйіспеншілігі, оқыту жүйесіндегі құндылықтары мен мақсат-мұраттары. Ал тарихшы-мұғалім үшін бұл ұстаным азаматтық жауапкершілікпен және ұлттық рухпен астасып жатуы тиіс.

Жас маманның ең басты кәсіби ұстанымы – оқыту парадигмасын заман талабына сай өзгерту. Дәстүрлі тарих сабағында оқушылар көбінесе жылдарды, есімдерді және географиялық атауларды жатқа айтумен шектелетін. Мұндай тәсіл пәнге деген қызығушылықты төмендетіп, тарихи үдерістердің түпкі мәнін түсінуге кедергі келтіреді. Жас тарихшының мақсаты – оқушыларға "Не қашан болды?" деген сұрақтан бұрын, "Неге бұлай болды?", "Бұл оқиғаның біздің бүгінгі өмірімізге әсері қандай?" деген концептуалды сұрақтарды қоюды үйрету. Тарих сабағы – оқушының танымдық белсенділігін арттыратын, сыни ойлауын дамытатын пікірталас алаңына айналуы тиіс. Оқушы өткен тарихтан сабақ ала отырып, бүгінгі әлеуметтік-саяси үдерістерді сараптауды, себеп-салдарлық байланыстарды табуды зерделейді. Жас маман ретіндегі басты ұстанымның бірі – оқушыны дайын ақпаратты тұтынушы емес, тарихи шындықты іздеуші, зерттеуші дәрежесіне көтеру.

Бүгінгі оқушылар – ақпараттық технологиялар дәуірінде туған сандық ұрпақ. Оларды тек оқулықпен немесе бормен жазылатын тақтамен таңғалдыру, зейінін ұстап тұру мүмкін емес. Жас маманның негізгі артықшылығы – заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды еркін меңгеруінде. Тарих сабағында 3D-медиа, виртуальды музей турлары, интерактивті карталар, деректі фильмдерден фрагменттер көрсету, интерактивті платформаларды тиімді қолдану сабақтың эмоционалды және визуальды әсерін арттырады. Сонымен бірге, тарихи дереккөздермен, жазбаша және этнографиялық мұралармен тікелей жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру да өте маңызды. Цифрлық құралдар мен дәстүрлі академиялық тереңдікті ұштастыру – заманауи оқытудың негізгі тетігі. Сабақ қаншалықты

цифрландырылса да, ондағы тарихи ақиқат пен ұстаздың жанды дауысы, педагогикалық шеберлігі өз құнын жоғалтпауы тиіс.

Қазақстанның тәуелсіздігін нығайту жолында тарих пәнінің атқаратын рөлі айрықша. Тарихи зердені жаңғырту, ұлттық код пен тарихи сананы қалыптастыру ұғымдары – тарихшы-мұғалімнің күнделікті жұмыс құралы. Тарих пәнінің жас маманы оқушылардың бойына шынайы патриотизмді ұялатуды өзінің басты миссиясы деп санауы тиіс. Шынайы патриотизм құрғақ ұрандардан немесе біржақты мақтанудан тұрмайды. Ол – өз халқының ұлы жеңістерін де, қайғылы кезеңдерін бұрмалаусыз, объективті сараптай білу, Алаш арыстарының мұрасын теңдессіз құндылық деп тану, туған жердің әрбір тасына құрметпен қарау. Оқушы өз елінің тарихын мақтан етіп қана қоймай, оның әлемдік тарихи контекстегі орнын түсінуі керек. Өлкетану жұмыстарын жандандыру, музейлерге саяхаттар ұйымдастыру, туған өлкенің тарихын оқушыларға зерттету – олардың отаншылдық сезімін арттыратын практикалық қадамдар.

Сыныпқа кірген кезде мұғалімнің алдында әртүрлі дүниетаным, әртүрлі мінез-құлық пен қабылдау деңгейі бар оқушылар тұрады. Жас маманның кәсіби этикасындағы негізгі принцип – әрбір оқушыға жеке тұлға ретінде құрметпен қарау, олардың әлеуетіне сену. Саралап оқыту шарттарында тарих сабақтары барлық оқушы үшін қолжетімді әрі қызықты болуы тиіс. Біреуі тарихи эссе жазуға шебер болса, екіншісі тарихи карталарды жақсы меңгеруі мүмкін, ал үшіншісі дебатта өз ойын шешен қорғай алады. Мұғалімнің міндеті – осы бағыттарды дұрыс анықтап, әр оқушының мүмкіндігін ашу. Бағалау жүйесінде де тек білімді тексеріп қана қоймай, оқушының тұлғалық ілгерілеуі мен талпынысын бағалау қажет.

Қазіргі қарқынды дамып жатқан әлемде бір рет алған университеттік білім өмір бойына жеткіліксіз. Заманауи мұғалім – бұл бұрынғыдай жалғыз білім көзі емес, ол – бағыт-бағдар беруші фасилитатор, ментор. Сондықтан жас маманның маңызды ұстанымдарының бірі – үнемі ізденісте болу, өзін-өзі үздіксіз дамыту. Тарих ғылымындағы жаңа ашылуларды, археологиялық жаңалықтарды, тарихи құжаттардың жаңа интерпретацияларын жіті бақылап оқып отыру қажет. Сабақ беретін әдіс-тәсілдерді үнемі жаңартып, сабақты зерттеу тәсілдерін мектеп практикасына енгізу маңызды. Әр сабақтан кейін өз жұмысына талдау жасап, рефлексия жүргізу – кәсіби өсудің басты шарты. Кәсіби даму мен өз-өзіңе деген критикалық көзқарас қана жас маманды біртіндеп шебер педагог, өз ісінің хас маманы дәрежесіне көтереді.

Мектеп – бұл үлкен ұжым, ортақ мақсатқа ұмтылған бірлестік. Жас маман үшін аға буын әріптестердің мол тәжірибесіне құрметпен қарау, сонымен бірге ұжымға жаңа леп, жаңа идеялар мен энергия алып келу маңызды. Нағыз ұстаз тек өзінің сабағының шеңберінде қалып қоймай, мектептің қоғамдық-мәдени өміріне белсене араласады. Әріптестермен тәжірибе алмасу, ашық сабақтар өткізу, тәлімгерлік жүйесін дұрыс пайдалану – жас маманның бейімделу кезеңін жылдам әрі ауыртпалықсыз өткізуге көмектеседі. Мұғалімнің ұстанымы тек оқушыларға емес, ата-аналармен де тығыз әрі сыйластыққа негізделген байланыс орнатуға бағытталуы керек. Ата-ана, оқушы және мұғалім үштігінің ортақ тандемі ғана сапалы білім мен саналы тәрбиенің негізін қалайды.

Мектепке жұмысқа орналасып жатқан жас тарихшы-маманның алдында үлкен асулар мен жауапты міндеттер тұр. Қазіргі білім беру саласы серпінді де күрделі өзгерістерді бастан кешіруде. Мұндай кезеңде адаспай, өз жолын табу үшін мұғалімге берік кәсіби ұстаным мен адал ниет қажет. Тарих пәнінің мұғалімі болу – бұл тек мамандық емес, бұл – ұлттың тарихи жадысын сақтаушысы мен болашақ азаматтарын тәрбиелеуші миссия. Басты кәсіби ұстаным – әрбір оқушының бойынан отаншылдық рухты ояту, олардың бойында сыни ойлау мен шынайы адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру, сабақты зерделі ізденіс пен шабыт көзіне айналдыру.

Кәсіби шеберлікті күнделікті табанды еңбекпен шыңдап, әрбір шәкірттің жүрегіне жол таба білген жас маман ғана ұстаз деген биік мәртебеге лайық болады. Мектепке қадам басқан бұл алғашқы қадам – ұлы сапардың басы. Ал сол сапардағы басшылыққа алатын басты

бағдаршам – жас маманның кәсіби ар-ұжданы, білімге деген адалдығы мен оқушыға деген шексіз сүйіспеншілігі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Егемен Қазақстан. – 2017. – 12 сәуір.
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика: Оқу құралы. – Алматы: Дарын, 2004. – 420 б.

Утешов Бекбол Сабибыллаевич
Дене шынықтыру пәні мұғалімі, жас маман
Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы

ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕГІ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ: ЖАС МАМАННЫҢ КӨЗҚАРАСЫ МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒДАРЫ

Аннотация. Мақалада қазіргі білім беру жүйесіндегі дене шынықтыру пәнінің орны, оны оқытудағы заманауи өзгерістер мен соны идеялар баяндалады. Еңбекте мектеп қабырғасына жаңадан қадам басқалы тұрған жас маманның цифрлық технологияларды қолдану, инклюзивті орта қалыптастыру және оқушылардың салауатты өмір салтына деген ішкі мотивациясын арттыру жөніндегі өзекті ойлары сараланады. Сондай-ақ мектептегі бұқаралық спортты жаңғырту мен дене тәрбиесін пәнаралық байланыста дамытудың тиімді жолдары қарастырылған.

Түйін сөздер: дене шынықтыру, жас маман, білім берудегі инновация, цифрландыру, инклюзивті білім, бұқаралық спорт.

Жиырма бірінші ғасырдың жылдам құбылмалы ырғағы білім беру жүйесіне де мүлде жаңа талаптар жүктеп отыр. Бүгінгі таңда мектеп табалдырығын аттағалы тұрған кез келген жас маман өз бойында тек теориялық білімді ғана емес, сонымен бірге заман ағымына сай инновациялық идеялар мен өзгерістерге деген дайындықты алып жүруі тиіс. Әсіресе, оқушының физикалық саулығы мен рухани сергектігіне тікелей жауап беретін дене шынықтыру пәні мұғалімі үшін бұл өте маңызды міндет. Дене тәрбиесі бұрынғыдай тек бірсарынды жаттығулар жиынтығы немесе норматив тапсырудың шеңберімен шектелмеуі керек. Бүгінгі мектепке қажетті басты өзгеріс – бұл пәнге деген көзқарасты түбегейлі жаңарту, оны оқушының тұлғалық дамуына, өмірлік дағдыларын қалыптастыруға және психикалық саулығын нығайтуға бағытталған заманауи құралға айналдыру.

Қазіргі мектептерге келетін ең үлкен жаңашылдықтардың бірі – дене шынықтыру сабақтарын цифрландыру мен интерактивті технологиялармен байыту. Бүгінгі ұрпақ цифрлық әлемде өсіп келе жатқандықтан, оларды дәстүрлі әдістермен қызықтыру оңай емес. Жас маман ретінде мектепке ұсынатын басты идеяларымның бірі – фитнес-трекерлер, смарт-сағаттар мен арнайы мобильді қосымшаларды сабақ процесіне белсенді енгізу. Балалар өздерінің күнделікті жүрген қадамын, жүрек соғысының жиілігін немесе жаққан калориясын цифрлық платформалар арқылы бақылап, өз көрсеткіштерін талдауды үйренсе, бұл оларда салауатты өмір салтына деген саналы қызығушылықты оятады. Сонымен қатар, сабақта геймификация элементтерін, яғни ойын арқылы оқыту тәсілдерін кеңінен қолдану арқылы спорттық жарыстарды тартымды ете түсуге болады. Бұл оқушылар арасында тек бәсекелестікті емес, командалық ауызбіршілік пен өзара қолдауды қалыптастырады.

Бұдан бөлек, болашақ мектептегі дене шынықтырудың маңызды бағыты – даралап оқыту мен инклюзивті ортаны толыққанды жүзеге асыру. Әрбір баланың дене құрылымы,

физиологиялық мүмкіндігі мен денсаулық деңгейі әртүрлі. Сондықтан бәріне бірдей жоғары талап қою немесе стандарты қатаң нормативтермен бағалау кейбір оқушылардың спортқа деген ынтасын жойып алуы мүмкін. Заманауи мұғалім әр оқушының жеке траекториясын анықтап, оған өзімен-өзі бәсекелесетіндей жағдай жасауы тиіс. Арнайы медициналық топтағы немесе ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды шеттетпей, оларға бейімделген спорт түрлері мен адаптивті жаттығуларды ұсыну – жаңа буын мұғалімінің басты кәсіби ұстанымы болуы керек. Бағалау жүйесін де өзгертіп, тек түпкі нәтижеге емес, оқушының көрсеткен күш-жігері мен күнделікті ілгерілеуіне басымдық берілгенде ғана бала сабаққа қуанышпен келеді.

Тағы бір маңызды өзгеріс – дене шынықтыру пәнін басқа пәндермен интеграциялау, яғни пәнаралық байланысты күшейту. Спорт тек бұлшықеттерді шынықтыру емес, ол – биология, физика, психология және тіпті математика ғылымдарымен тығыз байланысты кешенді процесс. Сабақ барысында адам анатомиясын, қозғалыс механикасын, дұрыс тамақтану мен гигиена ережелерін қарапайым әрі қызықты түрде түсіндіру оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді. Сонымен қатар, қазіргі таңда оқушылар арасында жиі кездесетін күзеліс пен эмоционалды шаршаудың алдын алуда дене тәрбиесінің орны бөлек. Сабаққа тыныс алу жаттығуларын, стресті басуға арналған гимнастика мен медитативті элементтерді енгізу арқылы балалардың эмоционалды тұрақтылығын арттыруға болады.

Мектептегі бұқаралық спортты жандандыру да жаңаша көзқарасты талап етеді. Тек мектеп бағдарламасымен шектелмей, сабақтан тыс уақытта оқушылардың қалауына қарай заманауи спорт секцияларын (воркаут, стритбол, фитнес, ұлттық спорт түрлері) ұйымдастыру маңызды. Ұлттық ойындарды заманауи форматында жаңғыртып, оларды оқушылар арасында трендке айналдыру – ұлттық рухты көтерудің де тиімді құралы. Бұл ретте мектеп, ата-ана және мұғалім арасындағы тығыз байланыс шешуші роль атқарады. Ата-аналармен бірге өтетін отбасылық спорттық фестивальдер мен ашық турнирлер мектептің әлеуметтік белсенділігін арттырып, салауатты қоғам қалыптастыруға зор үлес қосады.

Қорытындылай келе, мектепке қадам басқалы тұрған жас маманның басты миссиясы – сабақты жай ғана өткізе салу емес, оқушы бойында өмір бойы спортпен айналысуға деген сүйіспеншілік пен әдетті қалыптастыру. Бүгінгі дене шынықтыру мұғалімі – тек жаттықтырушы емес, ол – оқушының денсаулығын сақтаушы, оны өмірлік кедергілерді жеңуге баулитын мотиватор және заманауи өзгерістердің бастамашысы. Инновациялық идеялар мен заманауи технологияларды шебер ұштастыра отырып, білім беру сапасын жаңа деңгейге көтеру – жас мамандардың қолындағы зор мүмкіндік әрі үлкен жауапкершілік.

Пайдаланыған әдебиеттер:

1. Адамбеков К. И., Қасымбекова С. И. Дене шынықтыру пәнін оқытудың инновациялық әдістемесі. – Алматы: Білім, 2021.

2. Төлегенұлы Е. Мектептегі дене тәрбиесі және оны цифрландыру мәселелері // Қазақстан мектебі. – 2023. – №4. – 18-24 бб.

3. Weinberg, R. S., & Gould, D. Foundations of Sport and Exercise Psychology (7th ed.). – Human Kinetics, 2019.

Давлетмуратова Гулжайна Ахметкызы
Бастауыш сынып мұғалімі, жас маман
Маңғыстау облысы, Бейнеу ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ТАБАЛДЫРЫҒЫ: ЖАС МАМАННЫҢ ЖАҢАШЫЛ БАСТАМАЛАРЫ МЕН ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ВЕКТОРЫ

Аннотация. Мақалада бастауыш білім беру жүйесіне келетін жаңашыл өзгерістер мен жас маманның инновациялық идеялары баяндалады. Еңбекте кіші мектеп жасындағы оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру, сабақ процесіне цифрлық менти-технологиялар мен нейрогимнастиканы енгізу және эмоционалды интеллектіні дамыту жолдары сараланады. Сондай-ақ мектеп қабырғасына жаңадан қадам басқалы тұрған педагогтің бала бойында XXI ғасыр дағдыларын қалыптастырудағы рөлі мен бастауыш сыныптағы жаңартылған методологиялық тәсілдер қарастырылған.

Түйін сөздер: бастауыш білім, жас маман, функционалдық сауаттылық, нейрогимнастика, цифрлық педагогика, эмоционалды интеллект.

Қазіргі білім беру кеңістігі түбегейлі жаңару кезеңін бастан кешіріп жатыр, ал бұл өзгерістердің ең жауапты әрі іргетасты кезеңі – бастауыш сынып жүйесі. Бастауыш мектепке қадам басқалы тұрған жас маман үшін басты міндет – балаға тек әріп танытып, есеп үйретумен шектелу емес, оның бойында өмір бойы білім алуға деген сүйіспеншілік пен XXI ғасырдың негізгі дағдыларын қалыптастыру. Бүгінгі бастауыш сынып оқушысы – ақпаратты тез қабылдайтын, визуалды қабылдауы жоғары, бірақ зейінін уақытша ұстау қиынға соғатын альфа-ұрпақ өкілдері. Соған байланысты, мектепке келетін басты жаңашылдық – дәстүрлі түсіндіру-көрсету әдістерінен бас тартып, сабақты белсенді, зерттеуге бағытталған және ойын технологияларына негізделген жаңа форматқа көшіру болып табылады.

Жас маман ретінде мектептің білім беру процесіне ұсынатын алғашқы идеяларымның бірі – сабақ барысында нейрогимнастика мен нейрофизиологиялық жаттығуларды жүйелі түрде қолдану. Алты-жеті жастағы баланың ми құрылымы мен жүйке жүйесі қарқынды даму үстінде болады, ал ұзақ уақыт отырып білім алу олардың шаршауын тездетеді. Осы орайда, екі қолмен бірдей сурет салу, мидың оң және сол жақ шарларын қатар дамытатын арнайы кинезиологиялық жаттығулар мен ырғақты қозғалыс сергітулері оқушылардың зейінін шоғырландырып, есте сақтау мен логикалық ойлау қабілетін біршама арттырады. Нейродидактика элементтерін күнделікті сабаққа енгізу арқылы баланың білімді жеңіл, стрессіз және қуанышпен қабылдауына мүмкіндік туады, бұл өз кезегінде оқу үлгерімінің артуына тікелей ықпал етеді.

Екінші маңызды өзгеріс – кіші мектеп жасынан бастап эмоционалды интеллектіні (EQ) дамытуға басымдық беру. Заманауи мектепте баланың академиялық білімі ғана емес, оның өз эмоциясын түсіне білуі, өзгені сезінуі (эмпатия), өзін-өзі реттей алуы және жұпта, топта жұмыс істей алу дағдылары аса жоғары бағаланады. Жас мұғалім ретінде сыныпта «эмоциялар бұрышын» құру, күнделікті сабақты оқушының көңіл-күйін анықтаудан бастау және проблемалық жағдаяттарды бірге талқылау арқылы балалардың эмоционалдық туа біткен әлеуетін дамытуды көздеймін. Өз эмоциясын басқара алған бала құрдастарымен тіл табысқыш, өз-өзіне сенімді әрі күзеліске төзімді болып өседі, ал бұл қасиеттер қазіргі қоғамда табысты болудың басты кепіліне айналып отыр.

Бұдан бөлек, бастауыш сыныптағы оқыту процесін цифрландыру мен геймификациялау сапалы жаңа деңгейге көтерілуі тиіс. Цифрлық құралдарды сабақты ауырлату үшін емес, оны интерактивті, қызықты әрі көрнекі ету үшін пайдаланған жөн. Сабақта AR (толықтырылған шынайылық) технологияларын, интерактивті тапсырмаларды, сандық оқу платформаларын орынды қолдану баланың зерттеушілік қызығушылығын оятады. Мәселен, дүниетану

сабағында табиғат құбылыстарын 3D форматында көру немесе математикалық есептерді ойын кейіпкерлерінің тапсырмалары арқылы шығару оқушының пәнге деген ынтасын бірнеше есе арттырады. Бастысы – бұл құралдардың баланың жас ерекшелігіне сай, денсаулығына зиян келтірмейтіндей санитарлық нормаларға сәйкес шекті әрі тиімді қолданылуын қадағалау.

Сондай-ақ, заманауи бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты, яғни алған білімін өмірде қолдана білу дағдысын қалыптастыру шешуші роль атқарады. Мұғалім тек дайын ақпаратты беріп қана қоймай, баланы сұрақ қоюға, проблеманың шешімін іздеуге, сыни ойлауға және шағын жобалар дайындауға бағыттауы керек. Пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастырылған STEM-жобалар (математика, жаратылыстану, инженерия және өнердің тоғысуы) бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық және креативті ойлауын ерте жастан дамытуға мүмкіндік береді. Бала өзі жасап көрген, қолымен ұстап, тәжірибе жүзінде көзі жеткен білімді ешқашан ұмытпайды және оны күнделікті тұрмыста еркін қолдана алады.

Қорытындылай келе, мектепке жаңа көзқараспен келетін жас маман – бұл жайғана сабақ беруші емес, ол – оқушының алғашқы бағыт-бағдар берушісі, креативті ойлаушы және оқу ортасының дизайнері. Бастауыш сыныптағы жаңашылдықтар мен инновациялық тәсілдер білім сапасын арттырып қана қоймай, әрбір баланың жеке қабілетін ашуға, оның мектепке деген сүйіспеншілігін артыруға жол ашады. Заманауи методиканы, цифрлық мүмкіндіктерді және бала психологиясын шебер ұштастыра білетін жас мамандардың келуі – ұлттық білім беру жүйесінің сапалық жаңа биіктерге көтерілуінің негізгі қозғаушы күші болмақ.

Пайдаланыған әдебиеттер:

1. Жұмабаева Ә. Е., Уайсова Ғ. И. Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқытудың инновациялық әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2022.

2. Тұрғынбаева Б. А. Дамыта оқыту технологиялары және бастауыш білім беруді жаңғырту. – Алматы: Мектеп, 2020.

3. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.

Кабдолданова Каракоз Аскербековна[1], бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
Бектемисова Миргуль Торемуратовна[2], тарих пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
[1,2]“Күреңбел қазақ орта мектебі” КММ
Жетісу облысы, Кербұлақ ауданы, Сарыөзек ауылы

ЖАС МАМАНДЫ ҚОЛДАУ: ТӘЛІМГЕРЛІКТІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

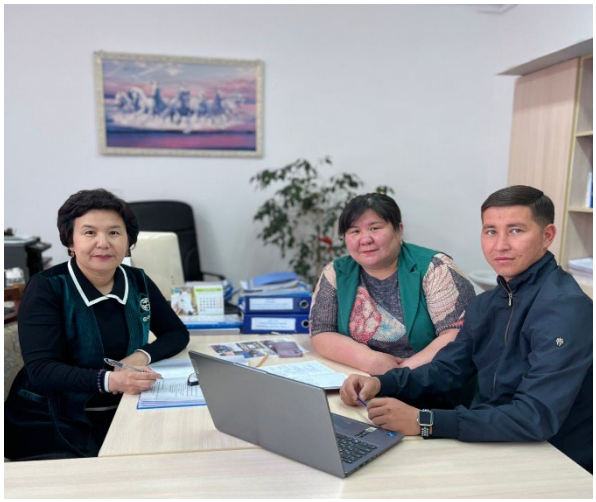
Қазіргі қоғамда кәсіби білікті, жауапкершілігі жоғары маман даярлау – маңызды міндеттердің бірі. Бұл үдерісте жас мамандарға қолдау көрсету, олардың еңбек жолындағы алғашқы қадамдарын сенімді бастауына жағдай жасау ерекше мәнге ие. Осындай қолдаудың ең тиімді құралдарының бірі – тәлімгерлік.

Жас мамандардың кәсіби қалыптасуы мен еңбек нарығында өз орындарын табуында тәлімгерлік институты маңызды рөл атқарады. Тәлімгерлік — бұл тек білім беру ғана емес, тәжірибелі маманның (тәлімгердің) жас маманға кәсіби дағдыларды меңгеруге, әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан бейімделуге қолдау көрсету жүйесі.

Мектебімізде “Жаңа желі” жас мамандар ассоциациясы жас педагогтардың жаңа ортаға бейімделуі, ұжыммен тіл табысу, кәсіби міндеттерді дұрыс атқаруына қолдау мен көмек көрсету мақсатында өз жұмысын тәжірибелі тәлімгерлермен бірге тарих пәнінің мұғалімі Бектемисова Миргуль Торемуратовна жүргізіп келеді. Теориялық білім мен практикалық тәжірибенің арасында алшақтық болмауы үшін жас мамандардың сабақтарына қатысу алдында қысқа мерзімді жоспарлау, тиімді әдіс тәсілдерді сол сыныптың ерекшелігіне, оқу үлгеріміне сәйкес тәлімгерлерімен бірге талданып нәтижеге бағытталған бірлесе жұмыстар

жасаймыз. Дәл осы кезде тәжірибелі тәлімгердің бағыт-бағдары жас маманға үлкен көмек береді. Тәлімгер өз тәжірибесімен бөлісіп қана қоймай, жас маманның сенімділігін арттырып, кәсіби тұрғыда қалыптасуына ықпал етеді.

Тәлімгерліктің тиімді болуы үшін біз ең алдымен сенімді қарым-қатынас орнатуға тырыстық. Жас мамандар өз ойын еркін жеткізе алатындай, қателесуден қорықпайтындай орта қалыптастыру мақсатында мектебімізде жоспарға сәйкес өтетін онкүндіктер, ашық алаңдар, апталық кездесулер мен тренингтер, кері байланыс беру, семинарларға тәжірибелі ұстаздар мен қатар мектеп психологтары, арнайы мамандар, пән мұғалімдерімен бірге жас мамандардың бірге қатысып, бірлесе жұмыс істеуі маңызды. Тәлімгер ұсыныс айтқанда да жас мамандарға қолдау көрсетіп, жіберілген кемшіліктерді түзету жолдарын бірге қарастырдық . Бұл өз кезегінде жас маманның өзіне деген сенімін арттырады деп ойлаймыз.

Белгілі бір жоспар құрып, нақты мақсаттар қою арқылы жұмыс жүргізу – нәтижеге жеткізетін негізгі факторлардың бірі. Тағы бір тиімді жол – бірлескен іс-әрекет. Тәлімгер мен жас маманның бірге жұмыс істеуі, ортақ тапсырмаларды орындауы тәжірибені тікелей үйренуге мүмкіндік береді. Бұл тек кәсіби дағдыларды ғана емес, сонымен қатар жұмыс мәдениетін, жауапкершілікті, уақытты тиімді пайдалануды да қалыптастырады.

Жас маманды қолдауда моральдық-психологиялық қолдаудың да рөлі зор. Алғашқы қиындықтар, сәтсіздіктер әрбір маманның жолында кездеседі. Осындай сәттерде тәлімгердің жылы сөзі, сенімі мен қолдауы жас маманға күш беріп, алға ұмтылуына ықпал етеді. Осы орайда өзім тәлімгерлік етіп жүрген жас маман қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі Рахимов Дінмухаммед Амангелдіұлының “Әділетті жаңа Қазақстан” облыстық жас педагог мамандар арасындағы пікірсайыс турниріне қатысып алғыс хатпен марапатталғанын мақтанышпен айтамыз.

Тиімді тәлімгерліктің жолдары мен әдістері бойынша келесіні жүзеге асырудамыз.

Жоспарлы жұмыс: Тәлімгер жас маманның ерекшеліктерін ескере отырып, жеке жоспар құрады. Бұл жоспарда үйретілуі тиіс дағдылар, кездесулер мен бақылау шаралары нақты көрсетіледі.

Кері байланыс және диалог: Тәлімгер мен жас маман арасындағы үнемі кері байланыс (интервью алу, кофе-брейк форматындағы сұхбаттар) жұмыстың тиімділігін арттырады.

Үлгі көрсету (Модельдеу): Тәлімгер өз тәжірибесінен үлгі сабақтар немесе жұмыс көрсетіп, одан кейін талдау жасайды.

Күрделі тапсырмалар арқылы дамыту: Жас маманға сенімділік ұялату үшін жауапты тапсырмалар беріп, оның кәсіби өсуіне жағдай жасау.

Тәлімгерлік жұмыстың нәтижесі

Тәлімгерлік — екі жаққа да тиімді үдеріс. Жас маман кәсіби маман ретінде жетілсе, тәлімгер басқарушылық дағдыларын шыңдап, ұйымдағы беделін арттырады. Тәлімгердің бағыт-бағдар беруімен жас маман өз жұмысына деген жауапкершілікті сезініп, білікті қызметкерге айналады.

Қорыта айтқанда, тиімді тәлімгерлік — жас маманды қолдаудың, оның кәсіби әлеуетін ашудың және кадрлық тұрақтылықты қамтамасыз етудің ең басты құралы.Тәлімгерлік – жас маманның кәсіби және тұлғалық дамуына әсер ететін маңызды үдеріс. Сондықтан мектебімізде тәлімгерлік мәдениетін дамыту – болашақтың сапалы кадрларын даярлаудың кепілі деп білеміз.

Толеубаева Жанар Жалеловна
Қосымша білім беру педагогы, Үлгілі «Қазақ ұлт аспаптар студиясы» жетекшісі
"Ақтөбе қаласының білім бөлімі" мемлекеттік мекемесінің
"Қалалық оқушылар сарайы" мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорыны

ҰЛТТЫҚ ӨНЕРДІҢ ЖАС ІЗБАСАРЛАРЫ

Ұлттық музыка – халықтың тарихын, мінезін, дүниетанымын жеткізетін рухани қазына. Ғасырлар бойы сақталып, бүгінгі күнге жеткен осынау асыл мұраны келешек ұрпаққа табыстау – үлкен жауапкершілік. Ақтөбе қаласындағы «Қалалық оқушылар Сарайы» МКҚК жанындағы Үлгілі «Қазақ ұлт аспаптар студиясы» осы бағытта нәтижелі еңбек етіп, жас таланттардың өнер жолындағы алғашқы қадамдарына жол ашып келеді.

Студия табалдырығын аттаған әр баланың өнерге деген қызығушылығы әртүрлі. Бірі домбыраның күмбіріне елітіп келсе, енді бірі қобыздың ерекше үніне қызығады, ал кейбір шәкірттер баян аспабының мүмкіндіктерін меңгеруге талпынады. Оларды біріктіретін ортақ мақсат – музыканы сезіну, ұлттық аспаптарды меңгеру және сахнада өз өнерін лайықты көрсете білу.

Бүгінде студияда домбыра, қобыз және баян бағыттары бойынша балалар шығармашылық білім алуда. Мұнда шәкірттерге дайын шығарманы орындауды үйретумен ғана шектелмей, музыканы түсіну, тыңдау, сезіну мәдениетін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді. Себебі шынайы орындаушылық шеберлік аспапты жақсы меңгерумен қатар, шығарманың жан дүниесін көрерменге жеткізе білуден басталады.

Студияның шығармашылық тынысы концерттермен, түрлі мәдени шаралармен, байқаулар және фестивальдермен тығыз байланысты. Сахнаға шығу – әр тәрбиеленуші үшін жаңа тәжірибе. Ал үлкен додада өнер көрсету жас музыкантты жауапкершілікке, жинақылыққа және табандылыққа тәрбиелейді.

Үлгілі «Қазақ ұлт аспаптар студиясының» жетістіктері Қазақстанмен ғана шектелмейді. Тәрбиеленушілер Түркия, Ресей, Қырғызстан және Өзбекстан елдерінде өткен халықаралық өнер байқаулары мен фестивальдерге қатысып, жүлделі орындарды иеленді. Әр сапарда жас өнерпаздар қазақтың ұлттық аспаптарын шетелдік көрерменге таныстырып, еліміздің мәдениетін лайықты дәріптеп келеді.

Халықаралық сахнаға шығу – бала үшін ұмытылмас сәт. Өзге мемлекетте домбыра шертіп, қобыз тартып немесе баянмен шығарма орындап, көрерменнің ықыласына бөлену олардың өнерге деген сенімін арттыра түседі. Ал әрбір жүлде – талантпен бірге үлкен еңбек пен ұстаз берген білімнің нәтижесі.

Студияның басты құндылығы да осында – баланың бойындағы қабілетті байқап, оны дамытуға мүмкіндік беру. Ұстаз бен шәкірт арасындағы шығармашылық байланыс арқылы жас орындаушы бірте-бірте үлкен сахна мәдениетін меңгереді. Кеше ғана алғашқы әуенін үйренген бала уақыт өте халықаралық байқауда ел намысын қорғайтын өнерпазға айналады.

Осындай ортада өскен шәкірт үшін домбыра, қобыз немесе баян жай ғана музыкалық аспап болып қалмайды. Ол – туған елдің тарихымен, мәдениетімен және ұлттық болмысымен байланыстыратын рухани көпірге айналады.

Бүгінде Үлгілі «Қазақ ұлт аспаптар студиясы» – жас таланттардың қанатын қатайтып, ұлттық өнерді жаңа буынмен сабақтастырып келе жатқан шығармашылық шаңырақ. Оның тәрбиеленушілерінің әр жетістігі – ұстаз еңбегінің жемісі, ата-ана сенімінің нәтижесі және Ақтөбе өнерінің абыройы.

Ұлттық аспаптың үні жас ұрпақтың жүрегінде жаңғырып тұрғанда, қазақ өнерінің алтын арқауы үзілмек емес.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Журнал 2025 жылдың қараша айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитеті 2025 жылғы 28 қазандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ35VPY00132871 берілген.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 4.08.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал издается с ноября 2025 года.

Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан
№ KZ35VPY00132871 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 28 октября 2025 года.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистическиеошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 4.08.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

Ж.Ж.Руссо
Ұстаз – ұлы есім

Мағжан Жұмабаев
Ұстаз болу – өз уақытын аямау,
өзгенің бақытын аялау.

Ахмет Байтұрсынов
Қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік һәм өз жанымызға /қазақ жанына/ үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады.

М.Әуезов
Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады.

Ы.Алтынсарин
Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді.
Ұлы мұғалім шабыттандырады.

Абай
Мұғалімге сөз өз ойын сапырылыстырып айту үшін берілмейді, басқаның ойына қозғау салу үшін беріледі.

Ұстаз – ұлттың шамшырағы

Мектептің жүрегі – ұстаз. Ұстаз біліммен ғана емес, жүрек жылуымен, мейірімімен, ұстанымымен шәкіртке жол сілтейді. Шын мәнінде, қандай мұғалім болса – болашақ та сондай.

Ұстаздың әр сөзі, әр қадамы – баланың болашағына жазылған тағдыр іспетті. Сондықтан да ең басты байлық – білімді, жан-жақты, әдістемені терең меңгерген, әр баланың жүрегіне жол таба алатын мұғалім.

Жақсы мұғалім – жай ғана маман емес, ол – тәрбиелеуші, шабыттандырушы, бағыт беруші. Ұстаз – уақыттан озып жүретін адам. Оның бүгін еккен дәні – ел ертеңінің жемісі.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

ҰСТАЗДЫҚ — ЖАҢҒА ЖАРЫҚ, БОЛАШАҚҚА БАҒЫТ БЕРЕТІН ӨНЕР!